

коли було відмінено на підставі Указу Президента України № 419/2019 [150].

2). Створення так званих «платних» камер у СІЗО на підставі не закону, як це передбачено п. 14 ст. 92 Конституції України, а постанови Кабінету Міністрів від 22 квітня 2020 року № 305 [164] та наказу Міністерства юстиції України від 06.05.2020 № 1587/ 5 «Про затвердження Порядку проведення експериментального проекту щодо платної послуги з надання поліпшених побутових умов та харчування особам, узятих під варту, в слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби України» [170].

3). Неналежне виконання Міністерством юстиції України Закону України «Про державну кримінально-виконавчу службу України» та ігнорування його положень, що не співвідносяться з нормами проекту Закону України «Про пенітенціарну систему» [184], хоча останній Верховною Радою України ще не прийнятий (зокрема, це стосується питань штатної чисельності персоналу ДКВС України [197]; виведення з підпорядкування ДКВС України медичних установ [148], а також служби пробації [186]; ін.).

Все це, як встановлено в ході даного дослідження, практично не вплинуло на зниження кількості кримінальних правопорушень, які вчиняли особи з числа персоналу колоній (у межах 90-100 таких випадків щорічно) [193], тобто не призвело до ліквідації, усунення, нейтралізації детермінант, що породжують та сприяють розвитку у сфері виконання покарань України зазначених суспільно небезпечних явищ, – і це можна віднести до особливостей наукового супроводу тих реформ, що здійснювались у цій галузі суспільних відносин у четвертому періоді (2016-2020 р. р.).

Іншою такою особливістю була подальша плутанина як учених [223], так і практиків щодо змісту таких понять, як «пенітенціарна політика» (пенітенціарна система, пенітенціарні установи тощо) та «кримінально-виконавча політика» (кримінально-виконавча система,

ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ПЕРСОНАЛОМ УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ УКРАЇНИ

Навчальний посібник

Одеса 2022

УДК 343.8(477)

ББК 67.9(4Укр)409.1

К 92

Рекомендовано до друку Вченою радою Одеського державного університету внутрішніх справ № 8 від 18 лютого 2022 року.

Рецензенти:

Шаблистий Володимир Вікторович - доктор юридичних наук, професор, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ ;

Пузирьов Михайло Сергійович - доктор юридичних наук, старший дослідник, Академія Державної пенітенціарної служби.;

К 92 Запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються персоналом установ виконання покарань України: навчальний посібник / О. Г. Колб, В. Я. Конопельський, Новосад Ю. О. та ін.; за заг. ред. д.ю.н., проф., В. Я. Конопельського та д.ю.н., проф., заслуженого юриста України О. Г. Колба. Одеса: Одеський державний університет внутрішніх справ, 2022. 192 с.

ISBN 978-617-7977-87-1

У даному навчальному посібнику розглянуті питання, що стосуються сучасних проблем, пов'язаних із вчиненням кримінальних правопорушень персоналом установ виконання покарань України у галузі кримінально-виконавчої діяльності. У роботі обґрунтовано низку нових концептуальних положень, висновків і рекомендацій, що мають важливе теоретичне та практичне значення, з огляду вирішення завдань, які є актуальними та необхідними у ході проведення реформування сфери виконання покарань України.

Видання розраховано на науковців, науково-педагогічних працівників, магістрів та студентів юридичного профілю, а також на практичних працівників правоохоронних органів України.

ISBN 978-617-7977-87-1

УДК 343.8(477)

ББК 67.9(4Укр)409.1

© Колб О. Г.,
Конопельський В. Я.,
Новосад Ю. О. та ін.

©Одеський університет
внутрішніх справ, 2022

діяльності України (за заг. ред. д.ю.н., проф. О. М. Джузи та д.ю.н., проф. О. Г. Колба) (2016 р.) [204];

б) навчальний посібник «Застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї у місцях позбавлення волі» (за заг. ред. д.ю.н., проф. О. М. Джузи та д.ю.н., проф. О. Г. Колба) (2016 р.) [34];

7) посібник «Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (пенітенціарна кримінологія)» (за заг. ред. д.ю.н., проф. О. М. Джузи) (2013 р.) [71]; ін.

Поряд з цим, варто зазначити, що у 2014 році, без будь-яких пояснень нове керівництво ДПтС України припинило роботу Наукової ради цього відомства, яка досі не функціонує ні при Міністерстві юстиції України, ні при Департаменті ДКВС України, що не тільки знижує рівень наукового забезпечення проведення реформ у сфері виконання покарань, але й негативно впливає на рівень ефективності діяльності по запобіганню кримінальним правопорушенням, що вчиняються персоналом колоній.

4. Четвертий період наукового супроводу реформ у сфері виконання покарань припадає на 2016-2020 р. р. – період реалізації нової Концепції, спрямованої на створення пенітенціарної системи України [57].

Як показали результати даного дослідження, цей часовий відрізок можна оцінити, як найбільш суперечливий і катастрофічний для органів та установ виконання покарань, позаяк він характеризується такими рішеннями Міністерства юстиції України, які явно суперечать вимогам Конституції України, КВК та іншим законам, що регулюють дану сферу суспільних відносин. До таких, зокрема, можна віднести наступні:

1). Ліквідація територіальних органів управління ДПтС України на підставі постанови Кабінету Міністрів України від 18 травня 2016 року [178] та залишення, натомість, у силі Положення про Державну пенітенціарну службу України [168], яке діяло аж до 20.06.2019 року,

практики (керівники ДПтС України та їх територіальних управлінь); так і науковці (В. М. Синьов, І. Г. Богатирьов, О. Г. Колб та ін.) [169].

При цьому, до особливих завдань Наукової ради було віднесено: розробку науково-практичних рекомендацій та висновків щодо формування та реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань; формування науково обґрунтованих пропозицій щодо визначення пріоритетних напрямів наукових досліджень з проблем діяльності кримінально-виконавчої служби, планування, організації, координації та забезпечення її наукової діяльності; розробка пропозицій щодо формування замовлення стосовно проведення наукових досліджень у сфері виконання кримінальних покарань, розподілу виділених бюджетних асигнувань на проведення науково-дослідних робіт згідно з кошторисом ДПтС України; ін. [169, с. 2-3].

Як наслідок такої співпраці учених і практиків у науковому світі з'явилися такі теоретично та практично значущі видання, як:

1) монографія І. О. Колба «Забезпечення особистої безпеки засуджених у виправних колоніях України» (2014 р.) [45];

2) навчальний посібник «Право на особисту безпеку засуджених до позбавлення волі в Україні: поняття, зміст та форми забезпечення» (за заг. ред. д.ю.н., проф. О. М. Джузи та д.ю.н., проф. О. Г. Колба) (2014 р.) [137];

3) науково-практичний коментар Кримінально-виконавчого кодексу України (за заг. ред. д.ю.н., проф. В. В. Коваленка та д.ю.н., проф. А. Х. Степанюка) (2012 р.) [68];

4) навчальний посібник «Кримінальна субкультура: поняття, суспільна небезпека, форми та засоби впливу на правопорядок в установах виконання покарань»: навчальний посібник (за заг. ред. д.ю.н., проф. О. Г. Колба) (2016 р.) [62];

5) навчальний посібник «реалізація принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарань у кримінально-виконавчій

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	5
ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ, СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ ПОНЯТТЯ ПЕРСОНАЛУ УВП УКРАЇНИ, ЯК ОБ'ЄКТА ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, У КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ ВИМОГ.....	8
1.1. Історико-правові засади наукового дослідження проблем, що стосуються запобігання кримінальним правопорушенням з боку персоналу ДКВС України у сфері виконання покарань.....	8
1.2. Сутність та зміст поняття персоналу УВП як об'єкта запобігання кримінальним правопорушенням у сфері виконання покарань.....	28
1.3. Вплив міжнародно-правових актів та позитивної зарубіжної практики на зміст правового механізму запобігання кримінальним правопорушенням з боку персоналу УВП	41
Контрольні запитання до розділу 1	58
РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕТЕРМІНАЦІЙНОГО КОМПЛЕКСУ, ЯКИЙ ОБУМОВЛЮЄ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПЕРСОНАЛОМ УВП У СФЕРІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ УКРАЇНИ	59
2.1. Поняття кримінологічної характеристики кримінальних правопорушень, що вчиняються персоналом УВП.....	59
2.2. Основні показники кримінологічного виміру та оцінки кримінальних правопорушень, які вчиняються у сфері виконання покарань України.....	71
2.3. Причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень персоналом УВП.....	85

2.4. Основні кримінологічно значущі ознаки особи з числа персоналу УВП, яка вчиняє кримінальні правопорушення.....	100
Контрольні запитання до розділу 2	110
РОЗДІЛ 3. ЗМІСТ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ З ПИТАНЬ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ПЕРСОНАЛОМ УВП: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ.....	117
3.1. Зміст та сутність загальносоціального запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються персоналом 7УВП: головні шляхи його удосконалення.....	111
3.2. Стан спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням з боку персоналу УВП та основні напрями вдосконалення цієї діяльності.....	133
3.3. Форми та засоби удосконалення індивідуального запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються персоналом УВП	148
Контрольні запитання до розділу 3	161
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	162

- б) зміст поняття «оперативно-розшукове запобігання злочинам і правопорушенням, що вчиняються персоналом виправних колоній»;
- в) персонал виправних колоній як об'єкт оперативно-розшукового запобігання злочинам і правопорушенням;
- г) про кількість та динаміку злочинів і правопорушень, що були вчинені персоналом виправних колоній у 2005-2010 р. р.;
- г) основні детермінанти, що породжують та обумовлюють учинення злочинів і правопорушень персоналом виправних колоній;
- д) віктимологічний аспект злочинів, що вчиняються персоналом виправних колоній;
- е) міжнародно-правові аспекти запобігання злочинам і правопорушенням, що вчиняються персоналом виправних колоній;
- е) шляхи вдосконалення діяльності з оперативно-розшукового запобігання злочинам, що вчиняються персоналом виправних колоній, у проектах нормативно-правових актах;
- ж) вирішення проблем наукового супроводу діяльності, пов'язаної з оперативно-розшуковим запобіганням злочинам і правопорушенням, що вчиняються персоналом виправних колоній;
- з) підвищення ролі оперативних підрозділів виправних колоній в реалізації завдань політики у сфері боротьби зі злочинністю [73, с. 3-4].

Крім цього, важливим інформаційним компонентом зазначеної колективної монографії стали додатки до неї, у яких у формі відповідних таблиць були викладені кількісно-якісні показники щодо вчинених персоналом колоній корупційних правопорушень і злочинів у період з 2005 по 2010 р. р., включаючи короткі фабули корупційних проваджень і кримінальних справ [73, с. 214-345].

Як показали результати даного дослідження, особливою рисою того періоду (2010-2016 р. р.) стало те, що у той час була активізована створена ще у 2005 році Наукова рада ДПтС України (до 16.08.2011 – ДДУПВП), у складі якої чільне місце займали як висококваліфіковані

супроводжувався дублюванням функцій, завдань і рішень, привів і Мінюст і ДПтС України до втрати контролю за ситуацією та став однією з умов, що сприяла вчиненню кримінальних правопорушень з боку персоналу колоній, зокрема.

Більш того, формально проголошуючи курс на створення пенітенціарних засад виконання та відбування покарань в Україні, ні перше, ні друге відомство так їх і не створило. Так, досі в нашій державі не розроблений та не прийнятий Пенітенціарний кодекс, а також Закон України «Про пенітенціарну систему», проекти якого знаходяться у Верховній Раді ще з 2015 року [184].

І цю обставину також варто віднести до особливостей наукового супроводу тих реформ, що проводились у сфері виконання покарань України у період 2010-2016 р. р., позаяк у таких умовах учені вимушені були реалізовувати прикладні завдання, що формувалися у виді відповідних рішень і підходів двох цих зазначених відомств.

Так, у 2011 році з участю тодішнього Голови ДПтС України О. В. Лісіцкова та науковців Національної академії внутрішніх справ і деяких інших вищих навчальних закладів була підготовлена та опублікована колективна монографія «Кримінологічні та оперативно-розшукові засади запобігання злочинам і правопорушенням, що вчиняються персоналом виправних колоній», яка була першим в історії незалежної України науковим виданням, що безпосередньо стосувалась проблем функціонування сфери виконання покарань та охопили період 2005-2010 р. р., на протязі якого вчинялись злочини персоналом виправних колоній [73].

Унікальність цього видання полягала ще й у тому, що у монографії як учені, так і практики отримали узагальнену інформацію по досить актуальних для них питаннях, а саме – про:

а) стан досліджень в науці проблем, пов'язаних із кримінологічними та оперативно-розшуковими засадами запобігання злочинам і правопорушенням, що вчиняються персоналом виправних колоній;

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

БК – Бюджетний кодекс

ВТК – Виправно-трудовий кодекс

ГК – Господарський кодекс

ГУВП – Головне управління виконання покарань

ДДУПВП – Державний департамент України з питань виконання покарань

ДІЗО – дисциплінарний ізолятор

ДПтС – Державна пенітенціарна служба

ДКВС – Державна кримінально-виконавча служба

ЄПП – Європейські пенітенціарні правила

ЄКПТ – Європейський комітет по запобіганню тортурам

КВК – Кримінально-виконавчий кодекс

КК – Кримінальний кодекс

КПК – Кримінально процесуальний кодекс

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення

МВС – Міністерство внутрішніх справ

ОРД – оперативно-розшукова діяльність

ПКТ – приміщення камерного типу

ПВР УВП – Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань

УВП – установи виконання покарань

п. – пункт

ст. – стаття

ч. – частина

ВСТУП

Як свідчить практика, щорічно у сфері виконання покарань України вчиняються кримінальні правопорушення з боку персоналу колоній, кількість яких в останній період (2017-2021 р.р.) постійно зростає та набуває загрозливих форм для забезпечення правопорядку у місцях позбавлення волі [191]. Цей висновок підтверджено й на нормативно-правовому рівні, зокрема у Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України, схваленої у 2017 році Кабінетом Міністрів України, з цього приводу зазначено, що однією з проблем, яка впливає на ефективність виконання завдань, покладених на ДКВС України, є вчинення персоналом органів та установ виконання покарань корупційних та кримінальних правопорушень у вказаній сфері суспільних відносин [57]¹.

Суттєво не змінилась ситуація й у часи функціонування системи ДДУПВП у якості центрального органу виконавчої влади, що реалізовував державну політику у сфері виконання покарань України (1999-2010 р. р.) [183], а саме – у середньому щорічно персоналом колоній вчинялось від 14 до 57 злочинів у сфері виконання покарань [73, с. 50-61]. У той самий час, після підпорядкування органів і установ виконання покарань Міністерству юстиції України, ліквідації ДПтС та його територіальних управлінь виконання покарань (2011-2016 р. р.) [178] відбулось різке зростання кількості злочинів та корупційних правопорушень, що вчинялись персоналом виправних колоній.

Зокрема, у цей період кількість зазначених суспільно небезпечних діянь щорічно складала до 100 і більше випадків при тому, що кількість засуджених, які відбували покарання у виді позбавлення волі на певний строк, по зрівнянню з 1999-2010 р. р. зменшилась на 30%.

¹ Так, якщо у 1991 році персоналом колоній було вчинено 19 злочинів [97, с. 22] при тому, що у ВВП для засуджених до позбавлення волі відбували покарання 152 тис. таких осіб [97, с. 1], то у 1998 році (останньому звітному періоді перебування органів і установ виконання покарань у складі МВС України [143]) – 4 злочини [105, с. 56] (кількість засуджених у колоніях у 1998 р. складала більше 200 тис. осіб) [105, с. 4]).

Як результат, кількість кримінальних правопорушень у даний період (2010-2016 р. р.) порівняно з 1991 роком (19 випадків) [97, с. 22] у 2010 році зросла у 4 рази (77 випадків) [158, с. 41-42], а в 2016 році – майже у 6 разів [192, с. 12-13].

При цьому серед усіх наукових праць, які стосувались сфери виконання покарань, найбільш наближеною до змісту даної роботи була дисертація В. В. Лопохи «Запобігання злочинам, що вчиняються персоналом виправних колоній України» (2016 р.), у якій він у тому числі здійснив кримінологічну характеристику цих кримінальних правопорушень, що мали місце на протязі 1991-2015 р. р., а також сформулював низку науково обґрунтованих заходів, спрямованих на удосконалення правових засад і практики загальносоціального, спеціально-кримінологічного та індивідуального характеру з означеної проблематики [83].

Як показали результати вивчення нормативно-правових джерел того періоду, його особливістю було те, що органи та установи виконання покарань мали два центри управління, а саме – з одного боку, як це вплигло із змісту ч. 1 ст. 11 КВК України та внесених у нею змін у 2012 році [149], центральним органом виконавчої влади, який реалізував державну політику у сфері виконання покарань, було Міністерство юстиції України, а з іншого, фактичним центральним органом управління у цій галузі суспільної діяльності була Державна пенітенціарна служба України, повноваження якої з цього питання були визначені в ст. Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» [153] та в Положенні про ДПтСУ, яке було затверджене Указом Президента України від 06 квітня 2011 року № 394/2011 [168].

При цьому одним із критеріїв, що об'єднував змістовно діяльність цих відомств, було формування на нормативно-правовому та практичних засад пенітенціарної політики України.

У свою чергу, такий дуалізм (від фр. dualisme, нім. dualismus, лат. dualis – подвійний) [16, с. 211] управління, який ще й до того

інші правопорушення» [87, с. 209-228], а також у розділі 4 зазначеної монографії «Фактори, причини та умови, які сприяють існуванню та відтворенню злочинності та інших правопорушень серед персоналу ОВС України» [87, с. 229-342], та у розділі 5 «Запобігання злочинності та інших правопорушень в ОВС України» [87, с. 343-432] О. А. Мартиненко розробив концептуальні засади кримінологічного характеру, спрямовані на недопущення вчинення злочинів з боку всіх, без винятку, працівників ОВС, що було використано у даній дисертації як методологічне підґрунтя при розробці та обґрунтуванні аналогічних заходів щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері виконання покарань, які реєструються з участю персоналу колоній.

3. Третій період наукового супроводу реформ, що здійснювались у сфері виконання покарань України, розпочався у грудні 2010 року після оптимізації центральних органів державної виконавчої влади та покладення координуючих функцій щодо органів і установ виконання покарань на Міністра юстиції України [183] і закінчився у травні 2016 року шляхом ліквідації територіальних органів управління ДПтС України та повного підпорядкування кримінально-виконавчої системи Міністерству юстиції України [178].

У цьому часовому проміжку відобразились всі ті проблеми, що мали місце у двох попередніх періодах (розробка загальних питань, що стосувались змісту кримінально-виконавчої діяльності, закритість (у тому числі інформаційних бюлетенів) системи виконання покарань від громадськості; акцентування уваги учених на соціально-психологічних і виховно-педагогічних аспектах функціонування органів та установ виконання покарань тощо).

Все це не дозволяло належним чином на практиці реалізовувати таке законодавчо визначене завдання, як запобігання злочинам (ч. 1 ст. 1 та ч. 2 ст. 50 КК; ч. 1 ст. 1 КВК України), а також підвищувати ефективність запобіжної діяльності у сфері виконання покарань.

Так, у 2016 році було зареєстровано 102 кримінальні провадження, вчинені персоналом ДКВС України у сфері виконання покарань, що на 9 випадків менше ніж у 2015 році (-8%) [192, с. 12]. Крім цього, у 2016 році за вчинення корупційних правопорушень до адміністративної відповідальності було притягнуто 5 осіб з числа персоналу органів та установ виконання покарань (у 2015 р. – 16 або на 69% більше) [192, с. 14]. При цьому варто зазначити, що у 2016 році на 13% у порівнянні з 2015 роком зменшилась кількість засуджених, які тримались у місцях позбавлення волі [192, с. 6].

Кардинально не змінилися кількісно-якісні показники злочинності, суб'єктом яких був персонал ДКВС України й у подальші роки (2017 – 99 кримінальних правопорушень; 2018 – 84; 2019 – 76; 2020 – 83). І це при тому, що кількість осіб, які відбували покарання у виді позбавлення волі, скоротились порівняно з 2016 роком на 25% [193]. Такі саме тенденції збереглися і щодо вчинених персоналом органів та установ виконання покарань корупційних правопорушень (2017 – 8 випадків; 2018 – 22; 2019 – 20; 2020 – 13) [193].

Усе це свідчить про неналежний рівень та ефективність запобіжної діяльності у сфері виконання покарань України, про наявність у сучасних умовах складної прикладної проблеми, що потребує вирішення з більш активним використанням наукового потенціалу. Це дослідження ґрунтується на наукових здобутках учених радянського періоду, зокрема: Г. А. Аванесова, П. П. Андрушка, Ю. М. Антоняка, З. А. Астемірова, Л. В. Багрій-Шахматова, М. І. Бажанова, В. М. Бризгалова, Р. Р. Галіакберова, М. М. Гернета, Е. А. Говорухіна, А. І. Гурова, І. М. Даньшина, С. І. Дементьєва, В. К. Дуюнова, М. П. Журавльова, К. Є. Ігнашева, І. І. Карпеця, А. І. Каратьєва, Г. О. Крігера, С. І. Курганова, В. Г. Лихолоба, М. Ф. Лучинського, О. О. Малиновського, М. П. Мелентьєва, Ю. А. Мінакова, Г. М. Міньковського, А. А. Міхліна, А. А. Наташева, І. С. Ноя, П. П. Осіпова, М. І. Паше-Озерського, І. М. Перова, Г. І. Рагуліна, І. І. Рагімова, А. Л. Ременсона, А. Ф. Сизого, М. О. Стручкова, Ф. Р. Сундурова, Д. Є. Тихомірова, Ю. М. Ткачевського, Г. О. Туманова, В. С. Утевського, П. А. Федялова, В. Д. Філімонова, Ю. А. Фролова, З. І. Читої, М. Д. Шаргорського, Є. Г. Ширвіндта, І. В. Шмарова, В. Є. Южанана та ін.

РОЗДІЛ 1
ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ, СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ
ПОНЯТТЯ ПЕРСОНАЛУ УВП УКРАЇНИ, ЯК ОБ'ЄКТА
ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, У
КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ ВИМОГ

1.1. Історико-правові засади наукового дослідження проблем, що стосуються запобігання кримінальним правопорушенням з боку персоналу ДКВС України у сфері виконання покарань

У науці є немало праць, присвячених питанням, що пов'язані із запобіганням правопорушенням і злочинам, які вчиняються персоналом ДКВС України у сфері виконання покарань. При цьому деякі учені, взявши за основу історико-правовий критерій, класифікували наукові підходи щодо вирішення зазначеної проблематики на такі періоди:

1) 1991-2003 р. р. – часовий відрізок, на протязі якого суспільні відносини у сфері виконання покарань регулювались нормами ВТК України, прийнятого ще у 1970 році [162], а також відомчими та іншими підзаконними нормативно-правовими актами;

2) 2004-2013 р. р. – відрізок часу, на протязі якого були сформовані основні, діючі по даний час, законодавчі підходи щодо регулювання порядку виконання та відбування кримінальних покарань в Україні (КВК [69], КПК [70], Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» [153]; інші);

3) 2014-2019 р. р. – сучасний період проведення правових реформ, спрямованих на удосконалення кримінально-виконавчого законодавства України [46, с. 12-47].

У свою чергу, інші дослідники по цьому ж критерію здійснили дещо іншу періодизацію наукових досліджень у сфері виконання покарань України, а саме:

УВП, а також реалізацію цими особами функцій по запобіганню злочинам у сфері виконання покарань України [212, с. 4-408].

Ще більш наближеною по суті та змісту стала докторська дисертація О. Г. Колба «Установа виконання покарань як суб'єкт запобігання злочинам» (2007 р.), у всіх підрозділах якої визначені ті питання, що мають безпосереднє відношення до запобігання злочинам, які вчиняються як засудженими, так і персоналом УВП у сфері виконання покарань України [49].

У такому ж контексті проведені наукові пошуки й іншими ученими, результати аналізу праць яких відображено у спеціальних наукових джерелах [81, с. 27-30].

Поряд з цим, фундаментально до вирішення проблем злочинності персоналу органів внутрішніх справу другому періоді (1999-2010 р. р.) підійшов О. А. Мартиненко, який у 2007 році на дисертаційному рівні з'ясував їх соціально-правову природу та запропонував низку науково обґрунтованих заходів запобіжного характеру [86]. Крім цього, у своїй монографії «Детермінація та попередження злочинності серед персоналу органів внутрішніх справ України» у 2005 році, як, власне, й у дисертації, він здійснив кримінологічну характеристику цього виду злочинів [87, с. 144-228].

Хоча, як у першому, так і в другому випадках О. А. Мартиненко об'єктом дослідження персонал органів та установ виконання покарань так і не обрав (це були відповідні категорії працівників таких служб ОВС, як: кримінальний розшук, дільничні інспектори, патрульно-постова служба міліції, Державна автомобільна інспекція, адміністративна служба міліції, чергова частина міліції, спецпідрозділ «Беркут», служба охорони, кримінальна міліція у справах неповнолітніх, управління по боротьбі з незаконним обігом наркотиків [87, с. 159-209]).

У той самий час, слід зазначити, що у підрозділах 3.3. «Характеристика особи працівників ОВС, які вчиняють злочини та

на законодавчому рівні був віднесений до центральних органів виконавчої влади України, що реалізує державну політику у зазначеній галузі суспільної діяльності.

До особливостей даного періоду слід віднести той факт, що саме на протязі нього були створені найбільш сприятливі та гарантовані державою умови життєдіяльності органів та установ виконання покарань, а саме: у 2001 році був прийнятий новий КК України [63]; у липні 2003 року – КВК України [69]; у червні 2005 року – Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» [153] та низка відомчих та інших підзаконних нормативно-правових актів, які у тому числі підвищували правову гарантованість діяльності, пов'язаної із запобіганням злочинам, що вчиняються персоналом колоній у сфері виконання покарань (як от: ПВР УВП 2003 р. [135]; Програма подальшого реформування та державної підтримки кримінально-виконавчої системи на 2002-2005 р. р. [187]; Положення про дільницю слідчого ізолятора на території виправної колонії [112]; ін.) [67, с. 10-15].

У цей період, з метою забезпечення наукового супроводу реформ, які здійснювались у сфері виконання покарань, зокрема, на підставі Указу Президента України від 25 квітня 2008 року № 401/2008 «Про Концепцію реформування Державної кримінально-виконавчої служби України» [177], дещо активізувались різноманітні дослідження учених, у тому числі й з питань запобігання злочинам, що вчиняються персоналом колоній у сфері виконання покарань.

У першу чергу, варто звернути увагу на низку науково практичних коментарів до КВК України, підготовлених у 2005 році за загальною редакцією доктора юридичних наук А. Х. Степанюка [67] та у 2008 році [94], а також його докторську дисертацію «Актуальні проблеми виконання покарань (сутність та принципи кримінально-виконавчої діяльності: теоретико-правове дослідження)» (2002 р.), підрозділи 1.2., 2.2. та 3.1. якої безпосередньо присвячені змісту діяльності персоналу

а) радянський період (1917-1991 р. р.) – час, коли персонал колоній грубо порушував права і законні інтереси засуджених, позбавлених волі, шляхом вчинення щодо них різноманітних злочинів;

б) 1991-1998 р. р. – відрізок часу, на протязі якого персонал органів і установ виконання покарань був складовою частиною МВС України, яке й здійснювало діяльність по запобіганню злочинам з їх боку у сфері виконання покарань;

в) 1999-2010 р. р. – період самостійного функціонування підрозділів ДДУПВП у системі органів державної виконавчої влади України [40];

г) 2010-2012 р. р. – час часткового підпорядкування органів і установ виконання покарань Міністерству юстиції України та визначення даного відомства центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання покарань [149];

г) 2012-2016 р. р. – реформування системи ДКВС України по алгоритмах Міністерства юстиції України та приведення порядку виконання та відбування покарань у виді позбавлення волі до Європейських стандартів [147];

д) 2016 р. – по даний час – період повного підпорядкування органів і установ виконання покарань Міністерству юстиції України та реалізації Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України зразка 2017 року [80, с. 10-13].

Крім цього, у науковій літературі, із застосуванням історико-правового критерію, виокремлюють два головних періоди, на протязі яких здійснювались наукові пошуки у сфері виконання покарань України, зокрема:

1. Радянський період (1918-1991 р. р.), який, у свою чергу, включає наступні етапи (підперіоди):

а) 1918-1924 р. р. – часовий відрізок, коли питання виконання – відбування покарань у виді позбавлення волі та порядок проходження служби у сфері виконання покарань України регулювався відомчими

нормативно-правовими актами Наркому юстиції Української Соціалістичної Радянської Республіки (УСРР);

б) 1925-1952 р. р. – історичний відрізок, на протязі якого здійснювались заходи репресивного характеру щодо засуджених, позбавлених волі, основним суб'єктом реалізації яких був персонал виконавчих установ;

в) 1953-1960 р. р. – період так званої «Хрущовської відлиги» та відносної гуманізації процесу виконання – відбування покарань;

г) 1961-1982 р. р. – часовий відрізок, на протязі якого були прийняті основні законодавчі акти, що мали безпосереднє відношення до сфери виконання покарань і до персоналу колоній, зокрема (КК, ВТК, КПК, ін.);

г) 1983-1991 р. р. – завершальний процес регулювання кримінально-виконавчої діяльності нормами радянського права [32, с. 11-41].

2. Період незалежності України (1991 рік – по даний час, який також має декілька етапів (підперіодів), а саме:

1) 1991-1999 р. р. – часовий проміжок, коли органи та установи виконання покарань знаходились у складі МВС України, а запобіганням злочинам серед персоналу колоній займались оперативні підрозділи як цих УВП, так і органів внутрішніх справ у цілому (як правило, міліція);

2) 1999-2010 р. р. – етап самостійного функціонування ДКВС України у системі державних органів виконавчої влади;

3) 2011-2017 р. р. – історичний проміжок на протязі якого Міністерство юстиції України спочатку частково (до 2012 р.), а потім повністю (2016 р.) [50] підпорядкували собі органи та установи виконання покарань. При цьому запобіганням злочинам з боку персоналу колоній займались не зазначене відомство (у силу відсутності правоохоронних функцій та віднесення його до цієї

діяльність кримінально-виконавчої системи МВС України, включаючи дані про злочинність персоналу колоній, що, з одного боку, було обумовлено необхідністю реалізації положень р. 1 «Управління кримінально-виконавчої системи» Основних напрямів, а з іншого – потребою у забезпеченні на практиці принципу гласності у сфері виконання покарань (наприклад, Інформаційні бюлетені за 1991 рік [97]; за 1992 рік [106]; за I півріччя 1998 року [104]; ін.).

Такий підхід дозволяв, крім цього, використовувати зазначений емпіричний матеріал при проведенні різноманітних наукових пошуків, пов'язаних із з'ясуванням стану та ефективності запобігання правопорушенням і злочинам з боку персоналу колоній у сфері виконання покарань України.

Завершився цей період наукових досліджень двома історичними подіями для органів та установ виконання покарань, а саме: створенням у 1998 році у системі МВС України Державного департаменту України з питань виконання покарань (ДДУПВП) [196] та повним його виведенням з підпорядкування даного відомства у 1999 році [143]. При цьому варто зазначити, що з 1999 по 2015 р. р. включно вказані вище інформаційні бюлетені ДДУПВП (ДПтСУ, ДКВС України) отримали гриф «для службового користування» [105] та закрили таким чином доступ до їх змісту для більшості науковців та осіб, які не мали відповідної форми допуску до державної таємниці [156].

Все це не могло не відобразитись на ефективності здійснення запобіжної діяльності у сфері виконання покарань України та привело до збільшення злочинів, що вчинялись персоналом колоній, як у другому, так і в подальших періодах реформування кримінально-виконавчої системи.

2. Другий період наукового супроводу реформ, що здійснювались у сфері виконання покарань України та були у тому числі пов'язані з діяльністю по запобігання злочинам з боку персоналу колоній припадає на 1999-2010 р. р. – відрізок часу, протягом якого ДДУПВП

пенітенціарної системи виокремлені ті із них, що стосуються індивідуального запобігання з боку цих осіб, а саме:

а) встановлення зв'язків із засудженими або їх родичами, не обумовлених інтересами служби;

б) вчинення проступків або аморальної поведінки, не сумісних із званням співробітника пенітенціарної системи;

в) визнання в установленому законом порядку винним у вчиненні злочину;

г) невиконання або неналежне виконання своїх посадових обов'язків, якщо раніше за це накладались дисциплінарні стягнення;

г) не підтвердження кваліфікаційним іспитом права на займану посаду.

У свою чергу, у ст. 48 цієї Моделі закону були чітко визначені заборони для персоналу пенітенціарної системи, а в ст. 49 – відповідальність цих осіб за невиконання або неналежне виконання ними своїх посадових обов'язків, а так само за свої протиправні дії або бездіяльність.

Важливими, у сенсі удосконалення змісту запобігання злочинам, що вчиняються у сфері виконання покарань, є й положення, які закріплені в ст. 56 «Забезпечення співробітників пенітенціарної системи засобами безпеки», а також в ст. 57 «Міри попередження професійних захворювань і підтримки культурного рівня співробітників пенітенціарної системи» [202, с. 51-52].

У такому ж напрямі у той час (1991-1999 р. р.) працювали й інші науковці. Так, В. М. Синьов та М. В. Клімов розробили науково обґрунтовану Концепцію кадрового забезпечення діяльності пенітенціарної системи [210, с. 70-85].

Ще однією особливістю того періоду було те, що на протязі 1991-1998 р. р. Головним управлінням виконання покарань МВС України постійно (один раз на півріччя та на рік) видавались спеціальні бюлетені відкритого характеру, у яких публікувались відомості про оперативно-службову

системи органів) [152], а здійснювали це оперативні підрозділи ДКВС України [182];

4) 2017 р. – по нинішній час – період реалізації завдань, включаючи запобіжного характеру, визначених у Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи зразка 2017 року [32, с. 41-46].

Науковці, які досліджують проблеми функціонування сфери виконання покарань України, виокремлюють й інші періоди наукових розробок, що стосуються вказаної тематики, застосовуючи при цьому різноманітні критерії пізнання соціально-правових явищ, пов'язаних із запобіганням кримінальних правопорушень, які вчиняються персоналом колоній [41, с. 48-53].

У цілому, якщо узагальнити зазначені та інші доктринальні підходи, що стосуються періодизації наукових досліджень з питань запобігання кримінальним правопорушенням, які вчиняються персоналом колоній у сфері виконання покарань України, то можна сформулювати наступну класифікацію цих часових проміжків, а саме:

1. Перший період стосується 1991-1999 р. р., на протязі якого здійснювався науковий супровід тих реформ, які здійснювались у сфері виконання покарань України під орудою МВС України, у складі якого функціонували й колонії.

Мова, у першу чергу, йде про «Основні напрями реформи кримінально-виконавчої системи в Українській РСР», які були затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 11 липня 1991 року № 88 та передбачали, зокрема, й деякі заходи щодо запобігання злочинам, які вчиняються персоналом колоній у сфері виконання покарань [109].

Так, у розділі 10 «Кадри» цих Напрямів було зазначено, що слід розробити посадові моделі та кваліфікаційні вимоги до персоналу установ, які виконують покарання, а в р. 11 «Удосконалення законодавства про виконання покарань» – про необхідність

комплектування кадрів виправних і виховних установ тільки особами, які пройшли спеціальну підготовку [109, с. 15-17]. Серед інших заходів запобіжного характеру, що були закріплені в Напрямах, можна виокремити такі із них, як:

а) подолання професійної деформації персоналу УВП (вступ цих Основних напрямів);

б) організація наукового забезпечення кримінально-виконавчої діяльності (р. 1 «Управління кримінально-виконавчою системою»);

в) розробити нові моделі УВП (р. 3 «Режим, комунально-побутове та медичне забезпечення»);

г) створення у місцях позбавлення волі психологічно-педагогічної служби (р. 4 «Виховна робота»);

г) здійснити поетапний перехід утримання виховних установ за рахунок державного бюджету (р. 5 «Праця, виробництво, економіка») ін.

У цей період (1991-1999 р. р.), як показали результати даного дослідження, науковими дослідженнями проблем, пов'язаними із злочинністю персоналу колоній, займались, в основному, не учені кримінально-виховного права, а науковці кримінально-правового та кримінологічного напрямку, що можна віднести до однієї з особливостей того часового проміжку. Більш того, існуючий на той час Київський інститут підготовки та перепідготовки фахівців для сфери виконання покарань, головним чином спрямовував свої наукові пошуки щодо проблем соціально-педагогічного та психологічного характеру, що теж можна віднести до особливостей наукового супроводу тих реформ, що здійснювались у сфері виконання покарань України на підставі сформульованих в Основних напрямках підходів і принципів.

Більш того, у цьому ж вищому навчальному закладі, який на той час отримав назву – Київський інститут внутрішніх справ, у 1996 році було започатковано випуск бюлетеня «Проблеми пенітенціарної теорії і практики», у якому публікувались, в основному, наукові розробки

фахівців сфери виконання покарань України [209], що стало результатом реалізації вимог р. 1 «Управління кримінально-виконавчою системою» Основних напрямів [109, с. 4].

Ще однією особливістю того періоду супроводу реформ було те, що досить інертно та повільно здійснювались на науковому рівні комплексні доктринальні дослідження з питань запобігання злочинам з боку персоналу колоній. Як правило, такі розробки проводились з грифом «для службового користування» або «таємно» чи «цілком таємно» [43], що не забезпечувало реалізацію на практиці принципу гласності, а також не давало можливість отримувати та обробляти інформацію з означеної проблематики тим ученим, які не мали відповідних допусків до таких відомостей [156].

Як результат, тільки у 1999 році у науковому обігу з'явилась дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (спеціальність 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право) Шелгунової С. А. «Кримінально-правові та кримінологічні заходи попередження хабарництва серед співробітників органів внутрішніх справ», у якій вона частково (у загальних рисах) розглянула питання й щодо запобігання злочинам з боку персоналу органів та установ виконання покарань [222].

Поряд з цим, варто зазначити, що наукових публікацій, які стосувались проблем сфери виконання покарань не бракувало, про що досить детально описано, зокрема, в монографії Я. О. Ліховіцького «Персонал органів та установ виконання покарань в Україні» [81, с. 23-26].

У цьому контексті звертають на себе увагу положення розробленої Г. О. Радовим доктринальної моделі Закону «Про пенітенціарну систему України», у якій у розділі «Умови служби пенітенціарного персоналу» висвітлені й питання, що мають пряме відношення до досліджуваної проблематики [202, с. 45-52]. Так, у ст. 45 даної Моделі закону серед підстав звільнення зі служби персоналу

умовами освіти, досить активно та цілеспрямовано використовуються положення підпункту 4 п. 81.1 ЄПП, відповідно до якого курс підготовки таких осіб має включати вивчення міжнародних і регіональних документів і норм у сфері прав людини, особлива Європейської конвенції з прав людини [54] та Європейської конвенції по запобіганню катувань та нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження або покарання [28], а також вивчення застосування Європейських пенітенціарних правил [29].

Така практика, як встановлено в ході даного дослідження, не тільки підвищує рівень правової свідомості персоналу колоній [218, с. 147-149], але й у подальшому посилює ефективність як кримінально-виконавчої, так і запобіжної діяльності у сфері виконання покарань.

Крім цього, як показало вивчення змісту ЄПП, у цих Правилах є й низка принципів, які можна використовувати у ході підготовки відповідних законопроектів (як от: у проекті Закону «Про пенітенціарну систему України» [184]), а також у практичній діяльності персоналу колоній України. Зокрема, у частині I «Основні принципи» ЄПП закріплені такі важливі концептуальні моменти, які відсутні у чинному законодавстві України, як:

1) всі пенітенціарні установи повинні піддаватись незалежному моніторингу (п. 9).

На даний час у КВК України таке положення відсутнє. Натомість, такий контроль зведено до діяльності спостережних колоній у КВУ закритого типу (ч. 2 ст. 25), який не в повній мірі кореспондується із змістом п. 1 ч. 1 ЄПП, що, без сумніву, впливає на рівень ефективності кримінально-виконавчої та запобіжної діяльності у сфері виконання покарань.

Для усунення зазначеної правової прогалини, як видається, можна було б ст. 25 КВК України доповнити частиною третьою такого змісту:

«Громадський контроль у вказаних у частині другій цієї статті кримінально-виконавчих установах можуть здійснювати й інші

кримінально-виконавчі установи тощо) (мова, у першу чергу, ведеться про розробників Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України [57], які видають бажане за дійсне, а саме: як можна реформувати те, чого немає, тобто пенітенціарну систему, коли в нашій державі наразі функціонує відповідно до ст. 11 КВК України кримінально-виконавча система).

І це при тому, що як Г. О. Радов ще у 1997 році [202], та І. Г. Богатирьов у 2014 році [12] чітко розмежували як ці дві системи, так і відповідні політики у сфері виконання покарань України, які складають зміст цієї суспільної діяльності (відповідно пенітенціарна та кримінально-виконавча політика).

Звичайно, що це не могло не відобразитись й на змісті предмету наукових досліджень у цей період, коли у більшості праць у назвах використовувалось слово «пенітенціарний», а зміст відображав слово «кримінально-виконавчий» [217].

Поряд з цим, у досліджуваній період (2016-2020 р. р.) у науковому обігу з'явилась дисертація Ліховіцького Я. О. «Кримінологічні засади запобігання злочинам, що вчиняються персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України» (2018 р.), у якій він використав реальні соціально-правові категорії (саме кримінально-виконавчого, а не пенітенціарного змісту), та яка стала методологічним підґрунтям для підготовки даної наукової роботи, враховуючи, що цей автор дослідив феномен злочинності персоналу колоній у тому числі, що мали місце в період 2005-2017 р. р. [79].

У той самий час, слід у зв'язку з цим зауважити, що сучасні проблеми кримінологічного характеру, які склались на протязі 2017-2020 р. р., зазначеними вченим залишились не дослідженими, що у свою чергу, актуалізує необхідність розгляду питань запобігання кримінальним правопорушенням, які вчиняються персоналом колоній у сфері виконання покарань. Немаловажне методологічне значення у цьому контексті зіграли також праці таких учених, як:

а) М. С. Пузирьов «Порівняльний аналіз виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк в Україні та зарубіжних країнах» (2018 р.) [199] у якій цей автор, застосувавши порівняльно-правовий метод, визначив найбільш ефективні правові засоби, що закріплені у нормах міжнародного права та реалізуються у зарубіжній кримінально-виконавчій (пенітенціарній) практиці, що було використано у даній дисертації про вирішенні завдання, яке закріплено в підрозділі 1.3.;

б) І. О. Колб «Соціально-правова природа застосування в Україні до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамування» (2019 р.) [46] у якій він визначив найбільш поширені випадки порушень і злочинів, що вчиняються персоналом колоній при здійсненні вказаного державного примусу до осіб, які тримаються у цих кримінально-виконавчих установах, що було також використано у даному науковому дослідженні для визначеного у підрозділі 2.3. завдання;

в) Ю. В. Кернякевич-Танасійчук «Кримінально-виконавча політика України» (2019 р.) [41], яка створила належні науково-методичні засади розмежування різних понять, які визначають зміст державної політики у сфері виконання покарань України та що було використано для реалізації завдання, яке склало сутність підрозділу 3.1. даної наукової розробки;

г) Ю. О. Новосад «Прокуратура України як учасник кримінально-виконавчої діяльності» (2019 р.) [99], який розробив науково обґрунтовані заходи запобігання правопорушенням, пов'язаним із зловживанням персоналом колоній своїм службовим становищем, що використано у цій дисертації при з'ясуванні змісту спеціально-кримінологічного запобігання злочинам у сфері виконання покарань (підрозділ 3.2.);

г) А. І. Богатирьов «Антикриміногенний вплив на злочинність у місцях несвободи України» (2019 р.) [11], який серед детермінант злочинів, що вчиняються персоналом колоній, виокремив професійну

правових джерел, які носять рекомендаційний (не обов'язковий) характер.

Ці правові акти досить активно використовуються в науковій, нормотворчій та правоохоронній практиці, проте тільки у пізнавальному сенсі, у ході підвищення кваліфікації персоналу колоній, а також при розробці проектів нормативно-правових джерел, зокрема тих, що стосуються сфери виконання покарань.

Зазначений підхід, як видається, слід визнати правильним. І ось чому.

По-перше, як це впливає із змісту п. 14 ст. 92 Конституції України, виключно законами регулюється діяльність органів і установ виконання покарань, до яких міжнародно-правові акти рекомендаційного характеру не відносяться, а тому не можуть бути віднесені до джерел законодавства України [205].

По-друге, тільки ті міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України (ч. 1 ст. 9 Конституції України). Більш того, відповідно до вимог ч. 2 ст. 9 Основного закону, укладання міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до неї.

По-третє, виходячи із змісту ст. ст. 8-10 Закону України «Про міжнародні договори», обов'язковими для виконання є лише ті міжнародно-правові акти, які ратифіковані повністю та без застережень.

У той самий час, необхідно визнати, що рекомендаційні міжнародно-правові джерела теж впливають на ефективність кримінально-виконавчої діяльності в Україні у різноманітних формах, що варто враховувати при оцінці результативності заходів запобіжного спрямування у сфері виконання покарань.

Так, у навчальному процесі, що стосується підготовки персоналу ДКВС України у відповідних навчальних закладах з особливими

Для вирішення вказаної правової колізії, як видається, необхідно ч. 1 ст. 127 КК України доповнити словосполученням «а також вчинення інших умисних дій, зазначених в ст. 1 Конвенції проти катувань та інших жорстоких або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання» та викласти вказану норму КК у новій редакції.

Отже, проведений аналіз змісту трьох видів обов'язкових для виконання Україною міжнародно-правових актів, що стосуються змісту діяльності, пов'язаної із запобіганням правопорушенням і злочинам, які вчиняються персоналом колоній, дозволяє констатувати, що на шляху проведення реформ у сфері виконання покарань слід вирішити наступні нагальні завдання:

а) підвищити рівень виконання нашою державою міжнародно-правових зобов'язань – як необхідної умови гармонізації національного та, зокрема, законодавства ЄС;

б) збільшити інтенсивність процесів, пов'язаних з гармонізацією законодавства України до законодавства ЄС;

в) посилити діяльність щодо ратифікації тих міжнародно-правових джерел, які вже використовуються у навчальному процесі, але не стали частиною національного законодавства (Мінімальні стандартні правила поводження із засудженими [92]; Європейські пенітенціарні правила [29]; Звід принципів захисту всіх осіб, підданих затриманню чи ув'язненню у будь-якій формі [36]; ін.);

г) покращити роботу щодо використання у кримінально-виконавчій діяльності позитивного зарубіжного досвіду; т. ін.

Таким чином, роль міжнародно-правових актів, які відповідно до положень ст. 9 Конституції України стали частиною національного законодавства, є очевидною та необхідною умовою проведення сучасних реформ у сфері виконання покарань.

Поряд з цим, варто зазначити, що не таким однозначним є вплив на процес виконання – відбування покарань в Україні тих міжнародно-

деформацію цих осіб, що було використано у даній науковій розробці при висвітленні проблемних питань, які склали зміст підрозділу 3.3.;

д) О. А. Гритенко «Прогресивна система виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі: теоретичні та правові аспекти» (2020 р.) [23], яка розробила критерії ефективності діяльності персоналу ДКВС України, що було використано у цій дисертації при реалізації завдання, що стосується змісту сучасної кримінально-виконавчої політики України (підрозділ 3.1.);

е) В. В. Василевич «Кримінологічна політика України» (2020 р.) [17], який розробив теоретико-прикладні засади реалізації зазначеної державної політики на практиці, включаючи й сферу виконання покарань, що використано у цьому науковому дослідженні при вирішенні завдань, які стосуються державної політики у зазначеній галузі суспільної діяльності та основних напрямів запобігання кримінальним правопорушенням з боку персоналу колоній (розділ 3);

є) інші наукові праці, аналіз яких здійснено у сучасних дисертаційних дослідженнях [53].

Отже, проведений аналіз сучасного стану наукових розробок дослідження проблем, що стосуються запобігання кримінальним правопорушенням з боку персоналу колоній у сфері виконання покарань України, дозволяє констатувати, що у всіх виведених у цій науковій розробці періодах (1991-1999; 1999-2010; 2010-2016; 2016-2020 р. р.) вчені активно та продуктивно займались вивченням означеної тематики, при цьому навіть в умовах часткового або їх повного відсторонення від наукового супроводу тих реформ, що здійснювались у зазначеній галузі суспільних відносин, з боку керівництва центральних органів виконавчої влади, які реалізують державну політику у сфері виконання покарань України та пробації (ч. 1 ст. 11 КВК).

Поряд з цим, варто зважати й на той факт, що у період 2017-2020 р. р. склались особливі умови для функціонування органів і установ

виконання покарань України (створення платних камер у СІЗО; скорочення («замороження») кількості УВП та персоналу ДКВС України, у яких виконується покарання у виді позбавлення волі; катастрофічна зношеність інженерно-технічних, аудіо-відео засобів нагляду та спостереження; т. ін.), які, як встановлено в ході даного дослідження й поряд з іншими детермінантами, сприяють вчиненню кримінальних правопорушень персоналом колоній у сфері виконання покарань.

1.2. Сутність та зміст поняття персоналу УВП як об'єкта запобігання кримінальним правопорушенням у сфері виконання покарань

Як свідчить практика, включаючи й діяльність із запобігання кримінальним правопорушенням, визначення об'єктів кримінологічної профілактики є однією з головних складових даного процесу. У зв'язку з цим цілком логічною є постановка питання про зміст поняття запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються персоналом колоній України [116].

Спроби чітко визначити зміст предмету дослідження зроблені як на доктринальному, так і на нормативно-правовому рівнях. Зокрема, автори підручника «Кримінологія», підготовленого у 2014 році за загальною редакцією докторів наук, професорів В. В. Голіни та Б. М. Головікіна, під об'єктами запобігання злочинам (запобіжного діяння) розуміють окремі або сукупність різних (за генезою, сферою, формами та інтенсивністю прояву) негативних явищ і процесів реалізації діяльності матеріального чи духовного характеру, які призводять до виникнення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів [75, с. 148].

Інші науковці, не формулюючи поняття об'єктів запобіжної діяльності, або визначають об'єкт запобігання злочинам як один із критеріїв класифікації запобіжних заходів (поділяють їх за

3. Міжнародно-правові акти галузевого (у даному випадку – ті, що стосуються сфери виконання покарань) обов'язкового для України характеру.

Знову ж таки, у цьому контексті на передній план виходить Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведінки і покарання [55].

Особливий інтерес у зв'язку з цим представляє ст. 1 цієї Конвенції, у якій дано офіційне тлумачення терміну «катування», що означає будь-яку дію, якою будь-якій особі навмисно заподіюється сильний біль або страждання, фізичне чи моральне, щоб отримати від неї або від третьої особи відомості чи визнання, покарати її за дії, які вчинила вона або третя особа чи у вчинення яких вона підозрюється, а також залякати чи примусити її чи третю особу, чи з будь-якої причини, що ґрунтується на дискримінації будь-якого виду, коли такий біль або страждання заподіюються державними посадовими особами чи іншими особами, які виступають як офіційні, чи з їх підбурювання, чи з їх відома, чи з їх мовчазної згоди.

У той самий час, в ст. 127 КК України «Катування» це правопорушення не в повній мірі кореспондується із змістом ст. 1 Конвенції, а отже не забезпечує належним чином кримінально-правовий захист особи від злочинних посягань такого виду.

При цьому варто зазначити, що відповідно вимог 1.2 ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори», якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, та застосовуються правила міжнародного договору [179].

Здавалось би, у такому ж контексті варто тлумачити катування й у чинному КК України. Проте, не все так просто, а саме – у ч. 4 ст. 3 КК закріплено положення про те, що застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією заборонено.

в) забезпечити застосування компетентною владою засобів правового захисту, коли вони надаються (в Україні це гарантується Законом України «Про безоплатну правову допомогу» [141]; ст. ст. 8, 110 КВК; ст. 45-54 КПК; ін.).

2. Міжгалузеві міжнародно-правові акти, що мають обов'язковий характер для України. До таких, у першу чергу, слід віднести Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод [54], на підставі якої приймає рішення Європейський суд з прав людини.

Так, у ст. 1 цієї Конвенції закріплено положення про те, що держави-учасниці гарантують кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією, права і свободи, визначені у цьому документі (в Україні права людини і громадянина визначені в розділі II Конституції України та у відповідних законах (зокрема, в ст. ст. 7-8 КВК – для засуджених), що встановлюють правовий статус особи (наприклад, у ст. 18 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» – для персоналу колоній)).

Поряд з цим, варто зазначити, що відповідних гарантій реалізації в нашій державі норм і принципів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод ще не створено, у зв'язку з чим це породжує численні звернення громадян України до ЄСПЛ.

Показовим у цьому сенсі є рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Матушевський та Матушевська проти України» від 23 червня 2011 року (заява № 59461/08) [103, с. 4-6], який визнав протиправними дії персоналу СІЗО щодо ув'язненого І. Матушевського у формі ненадання йому своєчасної медичної допомоги, у результаті чого він помер. ЄСПЛ визнав цей факт як порушення ст. ст. 2, 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та зобов'язав Україну виплатити законним представникам потерпілого 12 тис. євро [103, с. 6].

середовищем формування та за середовищем діяльності особи чи групи осіб) [26, с. 65] або просто виокремлюють об'єкти, зокрема, індивідуального запобігання злочинам [61, с. 384-385].

У цілому ж, у кримінологічній літературі домінуючими є підходи, відповідно до яких об'єкти запобіжної діяльності у сфері протидії злочинності використовуються як критерії розмежування та класифікації заходів запобіжного характеру [31, с. 331-332].

Певні спроби визначення видів об'єктів кримінологічного впливу вчинені й на нормативно-правовому рівні. Так, ще у травні 1998 року у ст. 16 проекту Закону України «Про профілактику злочинів» (який не прийнятий Верховною Радою України до сьогодні) були закріплені категорії осіб, які підлягають взяттю на профілактичний облік [26, с. 182-193], що, без сумніву важливо з огляду забезпечення на практиці реалізації принципу законності в діяльності суб'єктів запобіжної діяльності, який закріплений у відповідних нормах Конституції України (ст. ст. 19, 24, 92, ін.) [56].

Аналогічні спроби здійснені й на законодавчому рівні. Зокрема, у ст. 23 «Основні повноваження поліції» Закону України «Про Національну поліцію» визначені (хоча й прямо не названі) об'єкти запобігання правопорушенням і злочинам, щодо яких поліцейські вживали передбачені на нормативно-правовому рівні заходи запобіжного змісту [181].

Такі ж об'єкти визначені також у Законі України «Про запобігання корупції», зокрема, у ст. 3 «Суб'єкти, на яких поширюється дія цього Закону» [161], та в інших нормативно-правових актах України. При цьому підходи є різноманітними – від чіткого закріплення у них об'єктів запобіжної діяльності до їх визначення через розширене тлумачення правових норм, як це здійснено в Законах України «Про Національну поліцію» та «Запобігання корупції».

На жаль, не дано визначення та не створено перелік об'єктів запобіжного впливу й в одному із ключових нормативно-правових

актів, що стосуються змісту запобігання кримінальним правопорушенням, а саме – Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» [182], що негативно впливає на ефективність запобіжної діяльності, включаючи й сферу виконання покарань України.

Як правило, об'єкти ОРД та в цілому кримінологічного запобігання, зокрема, серед персоналу правоохоронних органів, до яких відносяться й особи, які служать (працюють) у колоніях, визначаються на відомчому (підзаконному) рівні, маючи при цьому або гриф «для службового користування», або відповідні грифи таємності [156], що не тільки суперечить вимогам п. 14 ст. 92 Конституції України, відповідно якої виключно законами визначається організація і діяльність правоохоронних органів, але й не дозволяє оцінювати зазначену діяльність з огляду вимог принципу публічності (гласності) з боку громадськості. Такі ж проблеми створені й для науковців, які не мають відповідних допусків до службової (адміністративної) та державної таємниці.

Поряд з цим, варто з даного приводу погодитись з А. П. Закалюком, який переконаний, що визначення об'єктів запобіжної діяльності не може бути схематичним, а потребує конкретного аналізу та виявлення тих об'єктів, які більш виразно проявились під час аналізу причин і умов вчинення певної категорії кримінальних правопорушень [31, с. 333].

Якщо ж у цілому узагальнити доктринальні та нормативно-правові підходи з означеної проблематики, то до об'єктів запобігання кримінальним правопорушенням можна віднести наступні із них:

а) уражену недоліками систему формування конкретно взятої особи (мова у даному випадку ведеться про фізичну особу (людину) у всіх її проявах;

б) різні за походженням стереотипи поведінки особи, включаючи негативні звички, традиції, т. ін.;

до 10-ти засуджених (умисне вбивство; вбивство з необережності; нанесення тілесних пошкоджень; катування; перевищення владних повноважень; т. ін.) [192, с. 13-14].

При цьому варто зазначити, що в преамбулі Загальної декларації прав людини встановлено основний принцип, який мають дотримуватись всі держави-учасники, що її ратифікували, – прагнути шляхом освіти сприяти поважанню прав і свобод людини та забезпечувати їх реалізацію.

У такому ж контексті сформульовані й норми інших міжнародно-правових актів загальноправового спрямування. Так, у ч. 3 ст. 2 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права закріплено правило, відповідно до якого кожна держава, яка бере участь у цьому Пакті, зобов'язується:

а) забезпечити вській особі, права і свободи якої, що визнані в цьому Пакті, порушено, ефективний засіб правового захисту, навіть коли це порушення було вчинене особами, що діяли як особи офіційні (в Україні до правового механізму з означеного питання відносяться такі нормативно-правові джерела, як: КПК (ст. ст. 214, 216, 219; ін.); Закон України «Про державну кримінально-виконавчу службу України» (ст. 16); Порядок проведення службових розслідувань у ДКВС України [171]; ін.);

б) забезпечити, щоб право на правовий захист для будь-якої особи, яка потребує такого захисту, встановлювалось компетентним судовим, адміністративним чи законодавчим органом влади або будь-яким іншим компетентним органом, передбаченим правовою системою держави, і розвивати можливості судового захисту (в Україні такі функції у сфері виконання покарань виконують органи прокуратури – відповідно до вимог ст. 22 КВК та ст. 26 Закону України «Про прокуратуру» [189], адвокати – як це передбачено Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [140]; суди – Згідно вимог Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [194]; ін.);

Без сумніву, суттєве значення у цій діяльності мають займати та відігравати роль міжнародно-правові акти, особливо ті, що безпосередньо регулюють сферу виконання покарань [114].

Як показали результати аналізу доктринальних джерел, науковці, виходячи з тих чи інших критеріїв, по-різному класифікують міжнародно-правові акти як на загально-теоретичному [218, с. 185-187], так і на конкретно-галузевому правовому рівні [214, с. 51-53].

У цілому ж, якщо узагальнити існуючі в науці підходи з означеної проблематики та покласти в основу критерій обов'язковості для виконання, то міжнародно-правові акти з питань, що стосуються запобігання кримінальним правопорушенням з боку персоналу колоній, то ці джерела можна класифікувати на:

1. Загальноправового характеру, до яких слід віднести: Загальну декларацію прав людини [30]; Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права [221]; Статут ООН [211]; Статут Ради Європи та ін.

Зокрема, в ст. 3 Загальної декларації прав людини зазначено, що кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканість, що має пряме відношення до змісту кримінально-виконавчої діяльності персоналу колоній з означених питань, позаяк саме через злочинну бездіяльність цих осіб щорічно в Україні жертвами кримінальних правопорушень стають засуджені, які відбувають покарання у виді позбавлення волі (від 1 до 2-х потерпілих через умисне вбивство; до 5-10 – через отримання тілесних пошкоджень; до 12 – через хуліганські дії тощо) [192, с. 1-12].

У свою чергу, в ст. 5 даної Декларації закріплено положення про те, що ніхто не повинен зазнавати тортур, або жорстокого, нелюдського, або такого, що принижує його гідність, поводження і покарання, що теж пов'язано із змістом процесу виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі, а саме: щорічно, від протиправних діянь персоналу колоній потерпілими в Україні стають

в) конкретні особи чи їх об'єднання (ст. 28 КК України), які виявляють ознаки протиправної поведінки;

г) сукупність конкретних негативних явищ, процесів і недоліків, які мають місце у сферах життєдіяльності особи (групи осіб), які спричиняють та обумовлюють вчинення конкретного злочину чи їх сукупності (ст. 32-34 КК України);

г) негативні особистісні властивості особи (людини), які провокують її до вчинення злочину або сприяють такій суспільно небезпечній діяльності [75, с. 148].

Поряд з цим варто зауважити, що в конкретних законах та інших нормативно-правових актах, що регулюють питання пов'язані із запобіганням кримінальним правопорушенням, залежно від мети і завдань суб'єкта такої діяльності, відображена й інша класифікація об'єктів профілактики (такі особливості, наприклад, визначені в Законі України «Про державну службу» [154]; «Про Державну кримінально-виконавчу службу» [153]; «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» [152]; ін.).

Логічним у зв'язку з цим можна визнати й інший висновок: науковці й надалі мають у своїх працях розв'язувати завдання щодо змісту «об'єкта запобіжної діяльності», його класифікації за тими чи іншими критеріями, що важливо у контексті удосконалення правового механізму запобігання кримінальним правопорушенням у цілому.

Отже, можна сформулювати авторське поняття «персонал колоній як об'єкт запобігання кримінальним правопорушенням у сфері виконання покарань», а саме – це: фізичні особи, що мають правовий статус персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України та проходять службу чи працюють у виховних і виправних колоніях або в інших кримінально-виконавчих установах закритого типу, які своєю протиправною поведінкою та її вираженням через особистісні негативні звички, традиції, стереотипи тощо у повсякденній життєдіяльності, що пов'язана із сферою виконання покарань,

доводять необхідність здійснення відносно них відповідних запобіжних заходів, передбачених у законі.

Таким чином, до системоутворюючих ознак сформульованого поняття, необхідно віднести наступні:

1. Об'єктами запобігання виступають фізичні особи, що мають правовий статус персоналу ДКВС України.

Такими об'єктами, як це витікає із змісту 2.1 ст. 14 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», є наступні категорії персоналу колоній:

- а) особи рядового і начальницького складу кримінально-виконавчої служби;
- б) спеціалісти, які не мають спеціальних звань;
- в) інші працівники, які працюють за трудовими договорами в ДКВС України [153].

При цьому слід зазначити, що до спеціалістів, мова про яких ведеться у зазначеному законі, відносяться ті особи, які мають правовий статус державного службовця [154], а до інших працівників – особи, трудові відносини яких регулюються чинним трудовим законодавством України [44].

Ще однією особливістю вказаних об'єктів запобіжної діяльності є те, що крім вимог кримінально-виконавчого законодавства (ст. 2 КВК України), на цих осіб розповсюджуються вимоги Закону України «Про запобігання корупції» [161], а також інших законів, що стосуються сфери виконання покарань (ЦК, ГК, КУпАП, ін.).

Саме зазначені особливості персоналу колоній, без сумніву, варто враховувати при здійсненні запобіжних заходів у цих кримінально-виконавчих установах закритого типу та при налагодженні взаємодій з означених питань з іншими правоохоронними органами [152] та суб'єктами ОРД (ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність») [182], як це передбачено, зокрема, ст. ст. 2, 20 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» [153].

виконання покарань» виражається у тому, що такий науковий підхід дозволяє на практиці більш ефективно та реалістично використовувати існуючі потенційні можливості, що стосуються змісту запобіжної діяльності, а також реалізовувати на нових засадах визначені у законі завдання, функції та принципи.

Крім цього, впровадження у кримінально-виконавчу діяльність сформульованого поняття дають можливість більш результативно супроводжувати процес реформування (розвитку) пенітенціарної системи України, який розпочався у вересні 2017 року [57] та триває по даний час.

1.3. Вплив міжнародно-правових актів та позитивної зарубіжної практики на зміст правового механізму запобігання кримінальним правопорушенням з боку персоналу УВП

Важливість та, одночасно, необхідність розгляду даного питання обумовлена наступними обставинами:

- а) по-перше, оголошенням Україною курсом щодо вступу в Європейський Союз і НАТО та визнанням у зв'язку з цим пріоритетності прав людини і громадянина серед інших завдань функціонування нашої держави [219];
- б) по-друге, приведенням національного законодавства до законодавства Європейського Союзу [160];
- в) по-третє, здійсненням наукового супроводу реформ пенітенціарної системи України, яка проводиться з вересня 2017 року [57];
- г) по-четверте, запобіганням та зменшенням кількості звернень громадян України до Європейського Суду з прав людини [103], а також забезпеченням виконання рішень цього Суду на території України [144];
- г) іншими обставинами, пов'язаними з приведенням умов відбування покарання засудженими до європейських стандартів [147].

узгоджуються поміж собою, та відомчих правових актів [31, с. 335-336].

Це у повній мірі стосується й сфери виконання покарань України, що теж слід враховувати при організації та реалізації запобіжних заходів, спрямованих на недопущення вчинення кримінальних правопорушень з боку персоналу колоній.

Особливо важливо це з огляду вирішення питань, що стосуються добору кадрів для служби (роботи) у системі ДКВС України, а також змісту громадського контролю за станом кримінально-виконавчої, включаючи криминологічну, діяльність у зазначеній сфері суспільних відносин [51].

Якщо в цілому підвести підсумки проведеного аналізу змісту системоутворюючих ознак поняття «персонал колоній як об'єкт запобігання кримінальним правопорушенням у сфері виконання покарань», то слід констатувати наступне – кожне із них має системно-структурний і логічний характер і є важливою у сенсі визначення змісту запобіжної діяльності, що організовується та здійснюється щодо зазначеної категорії осіб.

Крім цього, необхідно зазначити, що виведене у цій роботі поняття має не тільки теоретичне, але й практичне значення. Зокрема, теоретична цінність сформульованого поняття полягає у тому, що таким чином розширено межі знань про явища злочинності у сфері виконання покарань та створена своєрідна доктринальна модель запобігання кримінальним правопорушенням, яка може бути врахована при розробці відповідних державних програм, концепцій та стратегій тощо, спрямованих на удосконалення правових та інших засад процесу виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк, включаючи й діяльність про запобігання злочинам та іншим правопорушенням з боку персоналу колоній.

У свою чергу, практичне значення виведеного поняття «персонал колоній як об'єкт запобігання кримінальним правопорушенням у сфері

Під правовим статусом особи у доктринальних джерелах розуміють сукупність суб'єктивних прав, юридичних обов'язків і законних інтересів суб'єктів права [218, с. 237].

Щодо правового статусу персоналу колоній, то основні права і обов'язки цих осіб визначені в ст. 18 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», головними з яких, у контексті змісту предмета даного дослідження, можна назвати наступні із них:

1) забезпечення дотримання прав людини і громадянина, реалізації законних прав та інтересів засуджених, вимог законодавства щодо виконання і відбування кримінальних покарань;

2) забезпечувати безпеку засуджених, персоналу і громадян, які перебувають на території установ виконання покарань;

3) припиняти адміністративні правопорушення, що посягають на встановлений законом порядок і умови виконання та відбування покарань;

4) запобігати вчиненню кримінальних правопорушень та дисциплінарних проступків в установах виконання покарань; приймати і реєструвати заяви та повідомлення про кримінальні правопорушення і події, своєчасно приймати щодо них рішення;

5) виявляти, припиняти кримінальні правопорушення, вчинені в установах виконання покарань, брати участь в їх розкритті у порядку, встановленому КПК України;

6) інші повноваження (всього в законі визначено 20 зобов'язань і 14 прав) [153].

Крім цього, окремі елементи правового статусу персоналу колоній визначені й в інших законах України («Про державну службу», Кодексі України про працю; «Про запобігання корупції»; ін.), що важливо знати при організації запобіжної діяльності у сфері виконання покарань.

2. Особи, віднесені до персоналу ДКВС України, або проходять службу в колоніях, або працюють у цих кримінально-виконавчих установах закритого типу.

Проходження служби персоналом колоній регулюється Законом України «Про Національну поліцію» [181], що слід віднести до одних із особливостей регулювання правового статусу цих осіб, а також до правових колізій і прогалин кримінально-виконавчого законодавства України [218, с. 271-281].

Зокрема, в Законі України «Про Національну поліцію» зазначеному питанню присвячені розділ VI «Добір на посаду поліцейського» та розділ VII «Загальні засади проходження служби в поліції».

Поряд з цим загальні положення проходження служби у колоніях визначені в ст. 14 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України». Як з цього приводу зазначено в ч. 2 ст. 14 даного Закону, служба в Державній кримінально-виконавчій службі України є державною службою особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадяни України. При цьому час проходження служби в ДКВС України зараховується до страхового стажу, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби відповідно до закону [153].

У свою чергу, роботу інших категорій працюючих осіб у колоніях (державні службовці та так звані вільнонаймані особи) регулюють відповідно – Закон України «Про державну службу» [154] та КЗУпП України з урахуванням особливостей, що закріплені в кримінально-виконавчому законодавстві та відомчих нормативно-правових актах Міністерства юстиції України (наприклад, у ПВР УВП [136]).

При цьому варто зазначити, що визначені у чинному законодавстві України порядок і умови проходження служби в ДКВС України дещо видозмінені в проекті Закону України «Про

Поряд з цим варто зазначити, що крім вказаних суб'єктів кримінально-виконавчих правовідносин (персонал колоній та засуджені до позбавлення волі на певний строк) у цій діяльності приймають участь й інші особи (близькі родичі засуджених; прокурори; адвокати, т. ін.) (ст. ст. 22-25 КВК), що теж необхідно враховувати при організації та реалізації заходів запобігання злочинам і правопорушенням у сфері виконання покарань України.

7. Кримінологічне запобігання у колоніях є необхідним та об'єктивним елементом процесу виконання – відбування покарань.

Такий висновок витікає із змісту ч. 2 ст. 50 КК та ст. 1 КВК України, у яких визначено таку мету покарання, як запобігання кримінальним правопорушенням, а також обумовлений змістом даного процесу, відповідно до якого формою виконання покарань є сукупність однорідних процедурних вимог, що висуваються до дій адміністрації колоній і спрямовані на досягнення результату у вигляді реалізованої кари (у контексті даного дослідження – це діяльність відповідних суб'єктів по запобіганню вчиненню кримінальних правопорушень з боку персоналу цих КВУ закритого типу) [213, с. 793].

Девіантна (протиправна) поведінка персоналу ДКВС України відноситься до підстав проведення щодо цих осіб заходів кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням та є у зв'язку з цим необхідною умовою такої діяльності у сфері виконання покарань.

8. Щодо визначених об'єктів запобігання кримінальним правопорушенням здійснюються відповідні запобіжні заходи загальносоціального, спеціально-кримінологічного та індивідуального, включаючи віктимологічного, характеру [76, с. 142-148]. При цьому варто звернути увагу на той факт, що, як вірно у свій час зауважив А. П. Закалюк, правове забезпечення запобігання злочинності в Україні ще не має системного характеру, а також складається з низки норм галузевого законодавства, які іноді не

вчиняються персоналом колоній у сфері виконання покарань [31, с. 257-262].

Крім цього, науковці вивели й схему типологізації та набуття типових ознак особистості особи перед кримінального типу та особою злочинця, що теж важливо у контексті змісту запобіжної діяльності, яка здійснюється відповідними суб'єктами у виховних і виправних колоніях [31, с. 272-273].

6. Запобіжна діяльність щодо персоналу колоній здійснюється тільки у сфері виконання покарань України.

Мова в даному випадку ведеться про специфічну сферу суспільної діяльності, предметом яких та відносини, що виникають між органами і установами виконання покарань та засудженими [64, с. 50].

Перелік органів та установ виконання покарань визначений у ст. 11 КВК України і розширеному тлумаченню не підлягають.

Такий підхід законодавця є оправданим, як з огляду змісту принципу законності, що закріплений в ч. 2 ст. 19 Конституції України та ст. 5 КВК, так і з урахуванням тих трагічних історичних моментів, що мали місце у сфері виконання покарань, коли до процесу виконання покарань долучались й інші суб'єкти та учасники державно-політичної діяльності (так звані «трійки», «військово-польові суди»; штрафні батальйони, т. ін.). Так, тільки у 1941-1945 р. р. «жертвами» зазначеної діяльності стали 1 млн. засуджених, при цьому 248 тис. із них загинули під час евакуації, у тому числі через репресії з боку конвоїрів [64, с. 118].

Щодо засудженого, то це поняття визначено у загальних рисах у ч. 2 ст. 43 КПК України, а саме – це обвинувачений, обвинувальний вирок щодо якого набрав законної сили (строки набрання судовим рішенням такої сили встановлені у ст. 532 даного Кодексу).

У свою чергу, правовий статус засуджених закріплений у главі 2 КВК України (ст. ст. 7-10), а осіб, позбавлених волі – в ст. 107 цього Кодексу.

пенітенціарну систему» [184]. Поряд з цим, у ч. 1 ст. 16 даного Проекту закону залишились незмінними ті категорії персоналу колоній, що закріплені й в чинному Законодавстві України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» (особи рядового та начальницького складу; державні службовці; особи, які працюють за трудовим договором).

У той самий час, у ч. 2 ст. 16 зазначеного Проекту Закону закріплено положення про те, що правовий статус осіб рядового і начальницького складу органів і установ виконання покарань визначається цим Законом. Поряд з цим, звертає на себе увагу й той факт, що у розділі III даного Проекту Закону «Персонал органів і установ пенітенціарної системи. Загальні засади проходження служби особами рядового і начальницького складу органів і установ пенітенціарної системи» його розробники так і не закріпили норму про те, яким нормативно-правовим актом регулюється порядок проходження служби цими особами, як це, зокрема, передбачено в розділах VI та VII Закону України «Про Національну поліцію».

Виходячи з цього, можна було б ч. 3 ст. 16 проекту Закону України «Про пенітенціарну систему» доповнити реченням такого змісту:

«Порядок проходження служби в органах та установах пенітенціарної системи регулюється цим законом, а також відповідним Положенням, затвердженим центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань та пробації».

3. Особи, які мають правовий статус персоналу ДКВС України, проходять службу чи працюють у виховних і виправних колоніях.

Відповідно до вимог ст. 19 КВК України, виховні колонії виконують покарання у виді позбавлення волі на певний строк стосовно засуджених неповнолітніх.

Станом на 01.01.2021 року в Україні функціонувало дві таких спеціальні виховні установи [193].

У свою чергу, як це витікає із змісту ч. 1 ст. 18 КВК України, виправні колонії виконують покарання у виді позбавлення волі на певний строк та щодо засуджених до довічного позбавлення волі. При цьому виправні колонії на законодавчому рівні (ч. 2 ст. 18 КВК) поділені на колонії:

а) мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання (особливості відбування покарання у цих кримінально-виконавчих установах закритого типу визначені в ч. 2 ст. 138 КВК);

б) мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання (особливості зазначені в ч. 1 ст. 138 КВК);

в) середнього рівня безпеки (особливості відбування покарання у цих КВУ закріплені в ст. 139 КВК);

г) максимального рівня безпеки (особливості тримання засуджених до позбавлення волі у вказаних КВУ встановлені в ст. 140 КВК).

У науковій літературі під безпекою розуміють відсутність ризику, загроз і небезпек [45]: основним лейтмотивом діяльності людини у цьому контексті є стан її захищеності від різноманітних посягань [193, с. 190].

Якщо виходити з буквального розуміння змісту Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», то слід констатувати, що право на особисту безпеку мають всі без виключення категорії персоналу колоній (атестований склад, державні службовці та вільнонаймані особи), що важливо з огляду вирішення завдань, спрямованих на запобігання кримінальним правопорушенням щодо зазначених об'єктів правової охорони.

4. Особи з числа персоналу колоній своєю протиправною поведінкою та її вираженням у повсякденній діяльності у сфері виконання покарань обумовлюють вжиття щодо них відповідних запобіжних заходів.

Як свідчить практика, зазначена девіантна (лат. deviation – ухилення; відхилення від потрібного напрямку) [16, с. 179] поведінка персоналу колоній проявляється у формі:

а) неналежного виконання службових обов'язків (наприклад, сон на посту) [192, с. 31];

б) вживання спиртних напоїв на службі (роботі) [192, с. 31];

в) неприбуття на службу (роботу) без поважних причин [192, с. 31];

г) інші [192, с. 31].

Враховуючи зазначені обставини та особу правопорушника, підрозділи внутрішньої безпеки ДКВС України, на підставі відповідних нормативно-правових актів, що регулюють питання ОРД [13], у першу чергу, Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [182], ставлять цей об'єкт на профілактичний облік, а у випадках, передбачених ст. ст. 246-275 КПК, здійснюють комплекс негласних слідчих (розшукових) заходів, спрямованих на запобігання вчиненню персоналом колоній корупційних та інших правопорушень.

5. Девіантна поведінка персоналу колоній у сфері виконання покарань проявляється у виді особистісних негативних звичок, традицій, стереотипів тощо.

У наукових джерелах під звичкою розуміють певний спосіб дії, життя, манера поведінки або висловлювання; схильність до чогось; що стали звичними, постійними для кого-небудь [19, с. 239].

Традиція – це досвід, звичаї, погляди, смаки, норми поведінки і т. н., що склалися історично й передаються з покоління в покоління [19, с. 646].

Стереотип – це те, що часто повторюється і чого дотримуються, що наслідують у своїй діяльності [19, с. 21].

У кримінологічній літературі виокремлюють у зв'язку з цим дев'ять блоків (груп) кримінологічно значущих особистісних ознак злочинця, які варто враховувати при організації та здійсненні заходів кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням, що

речовин, прекурсорів та їх аналогів (розділ XIII Особливої частини КК України).

Крім цього, до 10% кримінальних правопорушень є результатом різноманітних службових зловживань (ст. ст. 364, 365, 368, ін. КК), а ще стільки ж (до 10%) – приходить на випадки перевищення персоналом колоній влади або службових повноважень.

У той самий час, 50% у структурі зареєстрованих у колоніях суспільно небезпечних, винних і карних діянь (ст. 11 КК), вчинених персоналом цих КВУ, пов'язані з іншими кримінальними правопорушеннями (умисним вбивством, катуванням, викраденням чужого майна, т. ін.).

Із 342 вчинених у сфері виконання покарань України кримінальних правопорушень 99 зареєстровано у 2017 році, 84 – у 2018 р., 76 – у 2019 р. та 83 – у 2020 р. При цьому варто зазначити, що у середньому за вказаний період щорічно персоналом колоній вчинялось 86 кримінальних правопорушень, враховуючи «коливальний» (у бік зменшення або збільшення) характер даного суспільно небезпечного явища у сфері виконання покарань України.

Поряд з цим, звертає на себе увагу й той факт, що, розпочинаючи з 2017 року по даний час, щорічно зменшується кількість персоналу колоній у зв'язку із «консервацією» (тимчасовим припиненням діяльності) [19, с. 306] та закриттям УВП, а тому рівень злочинності (кримінальних правопорушень) цих суб'єктів у розрахунку на 1 тис. осіб не співпадає з абсолютними щорічними показниками.

Більш того, з 2017 року намітилась тенденція щодо щорічного збільшення рівня злочинності серед персоналу колоній. Так, при штатній чисельності персоналу ДКВС України, яка складала станом на 01.01.2021 34 тис. осіб, на персонал колоній припадало майже 70% (22 тис. осіб) [191].

При цьому рівень злочинності серед вказаних суб'єктів у розрахунку на 1 тис. осіб на кінець 2020 року (було зареєстровано 83

громадські об'єднання відповідно до визначених для них у законі повноважень та їх статутних завдань».

Таким положенням слід доповнити й проект Закону «Про пенітенціарну систему України» [184], позаяк воно у цьому законопроекті відсутнє;

2) утримання засуджених в умовах, які порушують їхні права людини, не може бути виправдано нестачею ресурсів (п. 4).

Слід зазначити, що з часів незалежності в Україні постійно порушується цей принцип як шляхом недостатнього фінансування сфери виконання покарань (у межах 40-50% від потреб) з державного бюджету, так і через фізичну, технічну, моральну та іншу «застарілість» житлових приміщень, виробничих об'єктів та інженерно-технічних засобів охорони і нагляду у КВУ закритого типу [57].

У свою чергу, персонал колоній та засуджені використовують цю обставину як одну з умов вчинення кримінальних правопорушень.

Враховуючи зазначене, у ч. 1 ст. 115 КВК України «Матеріально-побутове забезпечення засуджених до позбавлення волі» слід виключити словосполучення «створюються необхідні житлово-побутові умови», замінивши його іншим – «гарантуються необхідні умови життєдіяльності в умовах ізоляції» – та викласти вказану нору права у новій редакції;

3) персонал пенітенціарних установ виконує важливу суспільну функцію, і тому порядок їх добору, професійної підготовки та умови роботи повинні забезпечувати їм можливість підтримувати високі стандарти поведінки із засудженими (п. 8).

Як встановлено в ході даного дослідження, у жодному законодавчому акті України це положення не відображено, що теж негативно впливає на рівень кримінально-виконавчої та запобіжної діяльності у сфері виконання покарань.

У зв'язку з цим логічно було б ст. 4 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» доповнити частиною третьою в редакції, що викладена в п. 8 ч. 1 ЄПП.

Як показали результати вивчення змісту ЄПП, як, власне, й інших міжнародних правових актів, що стосуються сфери виконання покарань, у цих джерелах є низка позитивних положень, які можна використати для удосконалення чинного кримінально-виконавчого законодавства та діяльності по запобіганню кримінальним правопорушенням з боку персоналу колоній в Україні, а також при розробці проектів законів з означеної проблематики, у науковій та правозастосовній діяльності при умові дотримання вимог Конституції України, Закону України «Про міжнародні договори» та принципів кримінально-виконавчого законодавства, виконання і відбування покарань, зокрема, принципу законності.

У цьому, власне, й проявляється роль рекомендаційних міжнародно-правових актів у правовому механізмі запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються у сфері виконання покарань України персоналом колоній.

Щодо позитивної зарубіжної практики з означеної проблематики, то її, враховуючи результати спеціальних наукових досліджень [199], можна також класифікувати, якщо за основу покласти критерій ефективності, на такі групи країн:

1. Держави, які досягли найвищого рівня ефективності кримінально-виконавчої (пенітенціарної) та запобіжної діяльності, результати якої можуть слугувати позитивним прикладом для використання при проведенні сучасної реформи у сфері виконання покарань України (Норвегія, Швеція, Швейцарія).

2. Держави, в яких сформувались позитивні тенденції з питань забезпечення прав людини і громадянина у місцях позбавлення волі, а також запобігання кримінальним та іншим правопорушенням, що

правопорушень, а також по нейтралізації, блокуванню, усуненню тощо детермінант, що породжують та обумовлюють протиправну поведінку зазначених суб'єктів [125].

У той самий час, теоретичне значення поняття виражається у тому, що таким чином розширені межі знань щодо змісту кримінологічної характеристики кримінальних правопорушень, а також створено відповідне методологічне підґрунтя для проведення подальших наукових пошуків з означеної проблематики, враховуючи дискусійність та перманентність (фр. permanent, від лат. permanens – постійний) [16, с. 436] її розробки в науці.

Більш того, у цьому сенсі сформульоване поняття може слугувати також своєрідною теоретичною оціночною моделлю (лекалом-калібром, фігурною лінійкою) [19, с. 325] для вимірювання (визначення тощо) основних показників злочинності у сфері виконання покарань України поряд з існуючими практичними критеріями, закріпленими на нормативно-правовому рівні [91], а також встановлення рівня ефективності кримінально-виконавчої діяльності у цілому [225, с. 67-84].

2.2. Основні показники кримінологічного виміру та оцінки кримінальних правопорушень, які вчиняються у сфері виконання покарань України

Як показали результати вивчення матеріалів архівних кримінальних проваджень і корупційних правопорушень, вчинених персоналом колоній у сфері виконання покарань України у 2017-2020 р. р., за вказаний період було зареєстровано 342 випадки кримінальних правопорушень та 63 корупційні діяння.

При цьому варто зазначити, що у загальній кількості вчинених кримінальних правопорушень майже 30% припадає на ті із них, що пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних

органами з питань пробації державного примусу, тобто в процедурі обмеження їх прав та свобод, які є змістом покарань, визначених у КК України [65, с. 233-234].

У свою чергу, під відбуванням покарання розуміється забезпечення державним примусом правового стану засудженого, що настає після того, як обвинувальний вирок суду набрав законної сили, яка полягає в підпорядкуванні поведінки засудженого обмеженням прав та свобод, передбачених у КК України відповідними покараннями [65, с. 233-234].

Отже, якщо у цілому оцінити сутність виведеного поняття «кримінологічна характеристика кримінальних та інших правопорушень, що вчиняються персоналом колоній у сфері виконання покарань», то варто констатувати, що кожне вжите у ньому слово носить системний характер та взаємозв'язане і взаємообумовлене з іншими словами, вжитими у даному визначенні, а також відображає спільно з ними сутність сформульованої кримінологічної категорії.

При цьому практичне значення цього поняття полягає у тому, що по такому алгоритму (ст.-лат. *algorithmus* – порядок дій в процесі якої-небудь діяльності) [16, с. 27] можна оцінювати зміст злочинності та правопорушень, що мають місце в процесі виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі (а саме цій підхід, зокрема, застосовано при розгляді окремо взятих кримінально значущих показників кримінальних та інших правопорушень, які були вчинені персоналом колоній у сфері виконання покарань України на протязі 2017-2020 р. р.).

Крім цього, прикладний характер сформульованого поняття полягає у тому, що, базуючись на його науково обґрунтованих положеннях, можна організувати здійснення безпосередньо у колоніях відповідних запобіжних заходів, спрямованих на недопущення вчинення персоналом цих КВУ кримінальних та інших

вчиняються персоналом виправних (пенітенціарних) установ (Німеччина, Франція, Англія).

3. Держави, які мінімізували контакти персоналу виправних (пенітенціарних) установ із засудженими шляхом досить інтенсивного використання для охорони і нагляду за останніми різноманітних сучасних технічних, аудіо-, відео та інших інформаційних систем, а також створення належних умов життєдіяльності особи в умовах ізоляції (США, Канада, Японія).

4. Держави, які застосовують змішані форми забезпечення виконання покарання у виді позбавлення волі та позитивний досвід країн, мова про які велась у попередніх трьох групах (Польща, Болгарія, Нідерланди).

5. Держави, які створились на теренах колишнього СРСР та комуністичного спрямування, основу кримінально-виконавчої та запобіжної діяльності складають відповідні законодавчі акти (Казахстан, Литва, Китай).

При цьому варто зазначити, що кожна із класифікаційних груп об'єднують такі ж проблеми, які характерні Україні, а саме:

а) всі держави мають проблеми з державним фінансуванням сфери виконання покарань, а тому для їх вирішення досить активно та ефективно використовуються потенційні можливості територіальних громад, приватних осіб, підприємців та громадськості;

б) громадський контроль за процесом виконання – відбування покарань є «Ахіллесовою п'ятою» і на Заході, що в першу чергу, пов'язано з режимом пропуску або відвідування виправних (пенітенціарних) установ, а також з необхідністю забезпечення особистої безпеки всіх суб'єктів і учасників зазначеної діяльності;

в) зосередження у місцях позбавлення волі найбільш суспільно небезпечних засуджених призводить до їх ще більшого кримінального «зараження» та, в кінцевому результаті, до збільшення рівня рецидиву.

Поряд з цим, на Заході, застосування комплексного та системного підходу (чого досі немає в Україні) до вирішення зазначених та інших проблем функціонування сфери виконання покарань, не тільки мінімізує суспільні та державні витрати з означених питань, але й значно підвищує безпечність життєдіяльності у зарубіжних державах, що виступає додатковим аргументом щодо вивчення та впровадження позитивного зарубіжного досвіду у кримінально-виконавчу та запобіжну діяльність нашої країни.

У зв'язку з цим потребує більш розширеного та об'ємного аналізу введена класифікація держав, позитивний досвід яких може бути використаний при реалізації Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України зразка 2017 року [57].

Зокрема, цікавим у цьому контексті є приклад пенітенціарної та запобіжної діяльності в Королівстві Норвегія. Особливої уваги у зв'язку з цим заслуговує практика підготовки та підвищення кваліфікації персоналу виправних установ, яка здійснюється на безперервній основі безпосередньо на робочому місці [80, с. 338].

При цьому зазначений процес здійснюється з урахуванням вимог андрагогіки (освіти дорослих) та орієнтуванні майбутніх працівників пенітенціарних установ до самоосвіти. Саме тому так звана в Україні «перепідготовка» фахівців у сфері виконання покарань Норвегії не здійснюється – на переконання керівництва виправних установ, підтримання та підвищення рівня професіоналізму покладається на працівників цих пенітенціарних закладів, основою яких має стати самоосвіта [80, с. 338].

Як видається, з таким підходом можна погодитись, позаяк таким чином зменшуються державні витрати на утримання різноманітних центрів підвищення кваліфікації персоналу колоній, а з іншого, підвищення рівня довіри до цих осіб з боку держави, як таких, що виконують вкрай важливу функцію – виправляють засуджених та здійснюють комплекс виховно-ресоціалізаційних і запобіжних заходів,

в) процесуальним режимом, оскільки він є необхідним будь-якої правової форми діяльності органів держави;

г) змістом і характером дій суб'єктів та учасників кримінально-виконавчої діяльності;

г) предметним характером процедурних дій, який зумовлений необхідністю відокремлення процесу виконання – відбування покарання від інших напрямів діяльності органів та установ виконання покарань;

д) переліком відповідних засобів і способів здійснення кримінально-виконавчої діяльності;

е) процесуальними гарантіями, що дозволяє цілеспрямовано забезпечувати права й законні інтереси суб'єктів та учасників кримінально-виконавчої діяльності;

е) строками й часом здійснення процесу виконання – відбування покарань;

ж) системою процесуальних актів – документів, у яких фіксується процес виконання – відбування покарання, закріплюються результати кримінально-виконавчої діяльності, відбивається її структура, повноваження адміністрації органів та установ виконання покарань, вимоги, що висуваються до поведінки засуджених у процесі відбування покарання;

з) реальною можливістю й порядком оскарження засудженими тих чи інших юридичних дій, які здійснюються суб'єктами та учасниками виконання покарань, а також винесених ними рішень і складених актів документів;

і) умовами та процедурою виконання прийнятих адміністрацією органів та установ виконання покарань, контролем за їх виконанням, реалізацією досягнутих результатів [213, с. 796-798].

При цьому загальноновизнаним у науці є підхід, відповідно до якого виконання покарань полягає в застосуванні до засуджених адміністрацією установ виконання покарань і уповноваженими

8) зазначені правовідносини забезпечуються суворим контролем як відомчого характеру, так і іншими видами контролю за дотриманням змістовної сторони кримінально-виконавчих відносин, у тому числі самих засуджених, шляхом подання звернень у різні державні органи та їх посадових осіб, включно з міжнародними судами та організаціями (ст. 55 Конституції України);

9) процес кримінально-виконавчого впливу не може цілком і повністю регламентуватись нормами права (наприклад, немає потреби регулювати цими нормами різні методи й засоби виховної роботи із засудженими – така робота повинна проводитись індивідуально, з урахуванням принципів педагогіки та психології на ґрунті наукових досягнень);

10) не всі відносини, що виникають з приводу виконання – відбування покарання, слід вважати кримінально-виконавчими й навіть правовідносинами взагалі (так, фактичні відносини між засудженими членами їх самодіяльних організацій формуються на моральній основі й не можуть вважатися правовими [65, с. 228-229].

Саме зазначені особливості кримінально-виконавчих правовідносин й детермінують (спричиняють та обумовлюють) вчинення кримінальних правопорушень з боку персоналу колоній в Україні, а також суттєвим чином впливають на процес виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк.

При цьому під процесом виконання – відбування покарання в науці розуміють процедурне забезпечення змісту кримінально-виконавчої діяльності, яка, у свою чергу, визначається:

а) цілями покарання та завданнями органів та установ виконання покарань, що вирішуються при застосуванні державного примусу в процесі реалізації кримінальної відповідальності;

б) колом суб'єктів (адміністрація органів та установ виконання покарань, з одного боку, і засуджені, з іншого); їх компетенцією і правовим статусом;

спрямованих на недопущення з їх боку вчинення рецидиву злочину (ст. 32 КК України).

Виходячи з цього, варто було б ст. 17 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» доповнити частиною другою наступного змісту:

«Основною формою підвищення кваліфікації персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України є самоосвіта цих осіб, включаючи й навчання у відповідних учбових закладах Міністерства освіти і науки України або за кордоном.

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику України у сфері виконання покарань та пробації, вправі не рідше одного разу на п'ять років здійснювати атестацію персоналу органів та установ виконання покарань і пробації, а для осіб, які претендують на зайняття вищої посади, – здійснювати це в обов'язковому порядку при проведенні конкурсного відбору на заміщення зазначеної посади».

Надзвичайно важливим фактом, що стосується змісту пенітенціарної та запобіжної діяльності в Королівстві Норвегії, є те, що згідно законодавства цієї держави персонал виправних установ заступає на службу (роботу) без спеціальних засобів безпеки (кайданків, резинових палок, засобів дратівливої дії тощо) [226, с. 231-234].

Зазначений підхід, як встановлено в ході даного дослідження, застосовується й в інших країнах першої групи (Швейцарії [208, с. 84]; Данії [38, с. 226-229]; ін.).

Крім цього, цікавим у зв'язку з цим є той факт, що у Швейцарії на роботу у виправні установи приймаються цивільні особи з будь-якою загальною або професійною освітою (на рівні повної середньої школи). Поряд з цим, до кандидата пред'являються певні вимоги, а саме: обов'язковим є професійний досвід роботи у будь-якій сфері суспільної діяльності не менше 3-х років [208, с. 82-83].

У свою чергу, в Норвегії такий стаж має бути не менше 1 року, оскільки, на думку керівництва в'язниць цієї країни, майбутній працівник виправної установи повинен мати певний суспільний досвід роботи, щоб адекватно розуміти власну професійну мотивацію та вимоги пенітенціарної служби до його особистості [208, с. 83].

Особливістю та, одночасно, позитивним моментом другої проаналізованої групи країн є те, що процес виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі регулюється у них виключно законами (ФРН, Франція). Зокрема, у Французькій Республіці це питання закріплено в законі «Про врегулювання питань відбування превентивного ув'язнення та про виконання покарання у метрополії» [200, с. 604].

Цікаві та позитивні практичні моменти, які можна було б використати у кримінально-виконавчій діяльності персоналу колоній України, є в інших класифікаційних групах країн. Так, в Японії при виконанні покарання у виді позбавлення волі застосовуються наступні підходи:

а) власний позитивний досвід, який склався в результаті соціально-історичної практики з означених питань;

б) зарубіжний позитивний досвід, але з точки зору прагматизму (грец. прагма–діяльність людей, що керуються безпосередньою користю) [16, с. 461];

в) універсалізм (лат. universalism – володіння різносторонніми знаннями, відомостями, навичками [16, с. 601]), тобто поєднання національного та зарубіжного досвіду з питань кримінально-виконавчої діяльності [42, с. 13].

Крім цього, в Японії пріоритетним напрямом при підготовці персоналу виправних установ є фізична підготовка, якою ці особи займаються на протязі всього курсу навчання у спеціальних школах (від 15 до 21 місяця) та постійно в ході службової діяльності [10, с. 310-311].

6. Це інформація, у якій відображені особливості процесу виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк.

У науці кримінально-виконавчого права виокремлені наступні особливості кримінально-виконавчих правовідносин, які впливають на зміст процесу виконання – відбування даного покарання [65, с. 228-229], а саме:

1) вони виникають на основі норм кримінально-виконавчого права;

2) постійними суб'єктами цих відносин можуть бути лише адміністрація органів та установ виконання покарань і засудженні, які відбувають покарання;

3) суб'єкти кримінально-виконавчих правовідносин перебувають у нерівному правовому становищі, оскільки засуджені є підлеглими відносно представників адміністрації органів та установ виконання покарань;

4) більшість цих відносин є довготривалими правовими відносинами, оскільки мають реальний строк дії, встановлений вироком суду;

5) у процесі виконання – відбування покарання виникають не лише прості, але й і складні (комплексні) правовідносини, в яких можуть міститися елементи правовідносин кількох галузей права;

6) реалізація цих правовідносин не допускає так званої солідарної відповідальності засуджених за їх порушення (що є можливим в інших галузях права) – вона може бути лише індивідуальною, а також не допускає їх розриву в разі взаємного порушення обов'язків сторонами чи принаймні одним із суб'єктів;

7) кримінально-виконавчі правовідносини передбачають одночасно різні види відповідальності за вчинення одного правопорушення (наприклад, за навмисне знищення державного майна – дисциплінарну, передбачену КВК України, та матеріальну, регламентовану КЗУпП, відповідальність);

тяжких (ст. 12 КК України) кримінальних правопорушень і суспільною небезпекою осіб, які їх вчинили, до загальної кількості зареєстрованої злочинності і злочинців [76, с. 60-61].

Таку ж спрямованість має й інший показник злочинності – її «географія» – кількісно-якісний, який характеризує територіальну поширеність і якісну відмінність чи схожість основних її показників [76, с. 61], а також її різновид – «топографія» злочинності, тобто такий показник, дослідження якого необхідне для отримання інформації щодо найбільш криміногенно-небезпечних місць (локальних зон, обставин тощо), які об'єктивно сприяють вчиненню певних кримінальних правопорушень (у сфері виконання покарань України, наприклад, такими є колонії середнього рівня безпеки; виробничі (промислові) зони цих КВУ; медчастини, ін.) [76, с. 61-62].

Особливу роль при визначенні змісту злочинності відіграє такий показник як «ціна» злочинності, тобто кількісно-якісне вираження тієї шкоди і втрат суспільства, які є наслідком її злочинних проявів.

При цьому розрізняють пряму і побічну шкоду, яка завдана злочином (кримінальним правопорушенням) [76, с. 62-63].

Зокрема, при вчиненні кримінальних правопорушень у сфері службової або професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг (розділ XVII Особливої частини КК України) (наприклад, шляхом прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368); незаконного збагачення (ст. 368-2); зловживання впливом (ст. 369-2); ін.) особи з числа персоналу колоній не тільки підривають авторитет ДКВС України, але й завдають побічну шкоду для адміністрації даної КВУ, позаяк це негативно впливає на процес виправлення і ресоціалізації засуджених до позбавлення волі, оскільки вчинення злочину підриває морально-психологічні засади спілкування цих суб'єктів кримінально-виконавчих правовідносин [95, с. 860-919].

У свою чергу, в Швейцарії кількість персоналу виправних установ чітко співвідноситься з кількістю засуджених [198, с. 56] (чого, на жаль, немає в Україні, хоча це питання й регулюється спеціальним Законом [197]).

У контексті діяльності, пов'язаної із запобіганням професійної деградації (деформації, т. ін.) та протиправним посяганням на ті чи інші об'єкти правової охорони, що стосуються сфери виконання покарань, важливим для України є й позитивний досвід Королівства Нідерланди, а саме: з метою підтримання високого рівня професійної компетентності персоналу пенітенціарних установ при Міністерстві юстиції цієї країни створений навчальний центр, у якому здійснюється первинна підготовка та підвищення кваліфікації цих осіб, а також розробка навчальних програм для самоосвіти [39, с. 585-587].

У сенсі мінімізації конфліктних ситуацій, що виникають між персоналом виправних установ та засудженими до позбавлення волі, переконливою у контексті проведення сучасних реформ у сфері виконання покарань України, є практика використання персоналізованих пристроїв тривожної сигналізації та роботів-наглядачів у США [25, с. 55].

По такому самому шляху пішли й в Ізраїлі, де, крім цього, досить активно у нагляді та охороні засуджених використовують службових собак, які на рівні інстинкту визначають джерела агресії, що можуть проявлятися з боку цих осіб [21, с. 515-518].

Щодо інших країн, що входять до кваліфікаційних груп, то в узагальненому виді до позитивного досвіду, який можна використати в Україні, можна віднести наступну кримінально-виконавчу та запобіжну практику:

1) закріплення в КК Іспанії положення, відповідно до якого забороняється провокація необхідної оборони з боку того, хто захищається; а в КК Аргентинської Республіки – про відсутність

достатньої провокації необхідної оборони з боку особи, яка захищається [216, с. 225];

2) визначення в КВК Республіки Білорусь як загальних (ст. 77), так і конкретних правових засад застосування заходів приборкання (фізичної сили, спецзасобів і зброї), які вправі реалізовувати особи з числа персоналу колоній [220];

3) встановлення на нормативно-правовому рівні в Таїланді положення, згідно якого заборонено застосування кайданків для засуджених до смертної кари у виправних установах максимального рівня безпеки [25, с. 54];

4) створення відповідних міжнародному та європейському праву умов виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі у Швеції (функції нагляду персонал пенітенціарних установ переважно здійснює за допомогою технічних засобів; а засуджені тримаються в одиночних камерах готельного типу) [37, с. 84-86];

5) практика підготовки та підвищення кваліфікації персоналу виправних установ у Республіці Польщі, основу якої складають сучасні методології, що використовуються у начальному процесі, та самоосвіта цих осіб [27, с. 273-275];

6) визнання пріоритетним напрямом пенітенціарної політики та практики в Латвії дотримання прав людини у місцях позбавлення волі [215, с. 10];

7) інший позитивний досвід зарубіжних країн, описаний у науковій літературі [80, с. 324-358].

При цьому слід зазначити, що роль позитивного зарубіжного досвіду у правовому механізмі запобігання кримінальним правопорушенням з боку персоналу колоній в Україні проявляється у тому, що:

а) таким чином підвищується рівень правової свідомості та правової культури цих осіб;

б) коефіцієнт злочинної активності, який вимірюється кількістю виявлених злочинів на все населення країни (регіону), у порівнянні з його часткою, яка досягла 14-літнього віку, за формулою:

$$K_{\text{за}} = \frac{П' \times 100000}{Н'}$$
, де:

- П' - кількість виявлених злочинів (за рік);

- 100 тис. – умовна одиниця населення;

- Н' - населення країни (регіону), яке досягло 14-річного віку і старше [76, с. 57].

Важливим показником злочинності (кримінальних правопорушень) є її структура, тобто така її внутрішня побудова, яка визначається шляхом групування злочинів і осіб, які їх вчинили, за певними їх ознаками для встановлення і вивчення взаємозв'язків між підрозділами, що складають єдине ціле певного виду злочинів (це, зокрема, кримінально-правові, кримінологічні та соціально-демографічні ознаки) [76, с. 58].

Аналогічну роль в оцінці змісту злочинності відіграє й такий її показник, як її динаміка, під якою розуміють зміну усіх її показників у цілому або їх елементів протягом певного часу [76, с. 59].

При цьому розрізняють базисний і ланцюговий способи вимірювання злочинності, де перший являє собою порівняння кожного рівня статистичного ряду щорічних даних зареєстрованих злочинів (кримінальних правопорушень) з першим рядком, який береться за основу порівняння (базис – 100%), а другий – це порівняння показників наступного рівня з попереднім [76, с. 59-60].

Крім цього, при дослідженні коливань злочинності враховуються як науковцями, так і практиками дві групи факторів, які здатні змінювати її динаміку, а саме – соціальні та правові [76, с. 60].

Своє прикладне значення при оцінці змісту злочинності (кримінальних правопорушень) має й такий її показник, як характер злочинності, який визначається питомою вагою тяжких і особливо

У науці до такого виду відомостей відносять стан, рівень злочинності та судимості; коефіцієнти злочинності (коефіцієнт злочинності інтенсивності та злочинної активності); структуру злочинності; динаміку злочинності; характер злочинності; географію злочинності; топографію злочинності; ціну злочинності [76, с. 56-63].

Зокрема, під станом злочинності (кримінальних правопорушень) в кримінології розуміють абсолютну кількість злочинів (кримінальних правопорушень) і осіб, які їх вчинили, на певній території за певний відрізок часу [26, с. 178].

Деякі науковці ототожнюють це поняття з рівнем злочинності, небезпідставно вважаючи, що це є фіксована в абсолютних величинах кількість зареєстрованих злочинів і осіб, які їх вчинили, в Україні цілком чи в окремих її регіонах за певний період часу (зазвичай за рік) [76, с. 56].

У свою чергу, під рівнем злочинності кримінологи вважають кількість осіб, які – з виявлених злочинів – притягнуті до кримінальної відповідальності і засуджені до певних покарань (зазвичай за рік) [76, с. 56], а під коефіцієнтом злочинності – кількість зареєстрованих або виявлених злочинців у розрахунку на відповідну одиницю «населення» (на 10 тис. чи 100 тис.) [76, с. 56-57]. При цьому розрізняють:

а) коефіцієнт злочинної інтенсивності – визначається кількістю злочинів на певну (10 тис. або 100 тис.) частину населення за формулою:

$$K_3 = \frac{П \times 10000}{Н}, \text{ де:}$$

- П – кількість зареєстрованих у країні або в регіоні за рік;
- 100 тис. – умовна «одиниця» населення;
- Н – населення країни або регіону (області, міста, селища тощо)

за той самий рік [76, с. 57];

б) ознайомлення з ним підвищує рівень ефективності діяльності відповідних навчальних установ і центрів для персоналу ДКВС України;

в) використання у роботі цих суб'єктів кримінально-виконавчих правовідносин підвищує рівень безпеки та правопорядку у колоніях, а також «олюднює» (цивілізує) як зміст кримінально-виконавчої діяльності, так і безпосередніх стосунків персоналу і засуджених;

г) впровадження позитивного зарубіжного досвіду у сферу виконання покарань України дає можливість використовувати цю практику як емпіричний матеріал при розробці проектів відповідних нормативно-правових актів з питань кримінально-виконавчої діяльності, а також при проведенні наукових досліджень;

г) такий підхід не потребує додаткових фінансових асигнувань з Державного бюджету України, що важливо з огляду існуючих у сьогоденні проблем, які склались у сфері виконання покарань [57].

Таким чином, вивчення змісту міжнародно-правових актів та позитивної зарубіжної практики з питань запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються персоналом колоній [2], дозволяє констатувати, що без їх впровадження у національне законодавство та кримінально-виховну (пенітенціарну) і запобіжну діяльність неможливо нейтралізувати, блокувати, усунути тощо ті детермінанти, що породжують та обумовлюють злочинність у сфері виконання покарань України. Більш того, зволікання з процесом гармонізації законодавства України та, зокрема, законодавства Європейського Союзу може привести до відтермінування прийому нашої держави як в ЄС, так і в НАТО, а тому це завдання має стати пріоритетним для нашої держави.

Контрольні запитання до розділу 1:

1. Які періоди виокремлюють у науковій літературі, із застосуванням історико-правового критерію, на протязі яких здійснювались наукові пошуки у сфері виконання покарань України?

2. Наведіть класифікацію об'єктів запобігання кримінальним правопорушенням.

3. Що означає термін «персонал колоній як об'єкт запобігання кримінальним правопорушенням у сфері виконання покарань»?

4. Які є системоутворюючі ознаки наведеного вище терміну?

5. Що розуміють під безпекою у науковій літературі?

6. Поясніть свою думку, чому кримінологічне запобігання у колоніях є необхідним та об'єктивним елементом процесу виконання – відбування покарань?

7. Яким чином можна класифікувати міжнародно-правові акти з питань, що стосуються запобігання кримінальним правопорушенням з боку персоналу колоній?

8. Які слід вирішити нагальні завдання на шляху проведення реформ у сфері виконання покарань?

9. На які групи по критерію ефективності можна класифікувати країни, щодо позитивної зарубіжної практики з означеної проблематики?

10. У чому проявляється роль позитивного зарубіжного досвіду у правовому механізмі запобігання кримінальним правопорушенням з боку персоналу колоній в Україні?

включаючи й ті відомості, що стосуються злочинності персоналу ДКВС України у сфері виконання покарань;

4) збереженням достовірності статистичної інформації;

5) удосконаленням статистичної методології (ст. ст. 1, 5-10, ін.) [155].

4. Це відомості, які оцінюються з огляду їх кримінологічної значущості.

На науковому рівні до таких відносяться інформація щодо:

а) кількісно-якісних показників злочинності, яка отримана від відповідних суб'єктів державної статистичної діяльності (ст. 11 Закону України «Про державну статистику»), [155];

б) причини, що породжують, та умов, які сприяють, вчиненню кримінальних і корупційних діянь у певній сфері суспільних відносин, зокрема у сфері виконання покарань України (такі відомості можна отримати як з офіційних джерел (ст. 7 Закону України «Про державну статистику») (наприклад, у Конвенції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України 2017 року [57]), так і з науково-методичних та навчальних видань [58]);

в) особи злочинця (такі відомості є, у першу чергу, в Єдиному реєстрі досудових розслідувань, у первинних статистичних карточках відповідної форми, що стосуються особи підозрюваного, в архівних кримінальних провадженнях, т. ін. [165]);

г) заходів запобіжного характеру, спрямованих на недопущення вчинення кримінальних правопорушень з боку тих чи інших осіб (їх груп), включаючи персонал виправних колоній;

г) інших явищ і процесів, що стосуються змісту того чи іншого виду кримінальних правопорушень (заходів віктимологічної профілактики; так званих фонових явищ; ціни злочинності; її географії; т. ін.).

5. Це інформація про кількісно-якісні показники відповідного виду кримінальних правопорушень (у даному випадку – відомості про злочинність персоналу колоній у сфері виконання покарань України).

3) 11 інших надзвичайних подій (смерть осіб з числа персоналу колоній та отримання ними травм і поранень) [192, с. 16].

3. Це відомості, які згруповані по критеріях, виведених на науковому та законодавчому рівнях.

До таких критеріїв у науці відносяться:

а) кількісні показники злочинності у певній сфері суспільних відносин за відповідний відрізок часу та просторі (у даному випадку – у сфері виконання покарань);

б) динамічні та статистичні закономірності, що проявляються у змісті конкретного виду кримінальних правопорушень (у цій роботі – суспільно небезпечні, винні та карані діяння, вчинені персоналом колоній);

в) результати застосування у дослідженні відповідних методів вивчення та пізнання соціально-правових явищ і процесів, включаючи й сферу виконання покарань України (наприклад, метод масового статистичного спостереження; метод групування; метод статистичного аналізу; табличний та графічний методи; метод відносних величин; метод середніх величин; індексний метод; метод корекції; ін.);

г) ефективність діяльності по визначених у дослідженні етапах (як правило, їх науковці поділяють на 3 періоди (I – збирання даних; II – їх систематизація і групування; III – аналіз варіації, динаміки та взаємозалежностей) [138, с. 8-16].

Відповідні критерії у зв'язку з цим визначені й у Законі України «Про державну статистику», а саме – це результати діяльності пов'язаної з:

1) проведенням державних статистичних спостережень, у тому числі у сфері виконання покарань України;

2) надання інформаційних послуг з означених питань;

3) зібранням, опрацюванням, аналізом, поширенням, збереженням, захистом та використанням статистичної інформації,

РОЗДІЛ 2 ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕТЕРМІНАЦІЙНОГО КОМПЛЕКСУ, ЯКИЙ ОБУМОВЛЮЄ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПЕРСОНАЛОМ УВП У СФЕРІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ УКРАЇНИ

2.1. Поняття кримінологічної характеристики кримінальних правопорушень, що вчиняються персоналом УВП

Як показали результати вивчення наукової літератури, узагальнені кількісно-якісні показники як злочинності в цілому, так і її видів на доктринальному рівні прийнято називати «кримінологічною характеристикою злочинів» [85, с. 111] (у сучасному законодавчому визначення поняття злочину, що закріплено в ст. 11 КК України, – це називається кримінологічною характеристикою кримінальних правопорушень).

При цьому, не дивлячись на певні дискусійні моменти [118], загально визнаним у науці є наступне поняття «кримінологічної характеристики злочинів (кримінальних правопорушень)» – це відомості про рівень, коефіцієнти, структуру, динаміку, географію та ціну злочинності, а також про особу (осіб), які вчиняють зазначене суспільно небезпечне, винне та карне діяння, мотиви та цілі такої протиправної поведінки [18, с. 8-9].

Зазначене поняття виведено і в пенітенціарній кримінології. Так, у навчальному посібнику «Корупційні та інші злочини, що вчиняються у сфері виконання покарань: кримінологічна характеристика та запобігання» (2019 р.) сформульовано наступні визначення «кримінологічної характеристика злочинів, що вчиняються персоналом Державної кримінально-виконавчої служби у сфері виконання покарань» – це узагальнені за допомогою статистичних та інших наукових методів дослідження офіційні відомості про стан,

рівень, структуру, динаміку та географію злочинів, що вчиняють зазначені суб'єкти, кримінологічно значущі дані про цих осіб, а також про потерпілих від цих суспільно-небезпечних діянь, що отримані з метою розробки науково обґрунтованих заходів по запобіганню даного виду злочинів [59, с. 94].

Крім цього, у наукових джерелах можна зустріти й інші аналогічні визначення [119] з певними його варіаціями (видозміні другорядних елементів даного поняття при зберіганні його основи) [19, с. 63].

Зокрема, авторське поняття «кримінологічні характеристики злочинів, що вчиняються персоналом виправних колоній» сформулювали у своїй дисертації В. В. Лопоха [82] та Я. О. Ліховіцький [79], а також автори колективної монографії «Запобігання злочинам, що вчиняються персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України у сфері виконання покарань» (2017 р.) [33] та у загальних рисах – у посібнику «Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (пенітенціарна кримінологія) (2013 р.) [72, с. 110-114].

У цілому, якщо узагальнити існуючі виведені у науці зазначені поняття, то під «кримінологічною характеристикою кримінальних та інших правопорушень, що вчиняються персоналом колоній у сфері виконання покарань» слід розуміти отримані у належному порядку офіційні статистичні дані та інші емпіричні відомості про даний вид злочинності, що дозволяють їх згрупувати по певних виведених у науці та закріплених у законі критеріях та оцінити їх з точки зору кримінологічної значущості, з урахуванням стану, рівня структури, динаміки, географії вчинення, ціни та інших показників злочинності, а також особливостей процесу виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк.

Отже, до системоутворюючих ознак, що складають зміст даного поняття, можна віднести наступні із них:

1. Це офіційні статистичні дані про зазначений вид злочинності.

Відповідно до чинного законодавства України з питань статистики [155], до офіційних статистичних даних відносяться ті відомості, що надаються органами державної статистики та іншими організаціями державної влади, підприємствами, організаціями та установами різних форм власності згідно вимог закону в установленому порядку.

У сфері виконання покарань, такі повноваження покладені на Міністерство юстиції України, як центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику в даній сфері суспільної діяльності та пробації, яке надає користувачам статистичну документовану інформацію, що дає кількісну характеристику масових явищ та процесів, які стосуються, зокрема, й процедури виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк та мають пряме відношення до вчинення персоналом колоній кримінальних та інших правопорушень.

2. Це окремий вид злочинності, що має місце у сфері виконання покарань України.

Сутність цього критерію оцінки та, одночасно, змісту системної ознаки сформульованого поняття полягає у тому, що до загальної кількості вчинених персоналом колоній кримінальних правопорушень відносяться тільки ті із них, які були пов'язані із виконанням покарання у виді позбавлення волі на певний строк. Так, у 2016 році, як, власне, й в інші роки (2017-2020 р. р.), з боку персоналу КВУ було зареєстровано вчинення 102 кримінальних правопорушень та інших 58 надзвичайних подій з участю цих осіб, які не були враховані в офіційній звітності ДКВС України за цей період [192, с. 12-16]. До таких, зокрема, віднесені:

1) 24 дорожньо-транспортні пригоди;

2) 23 випадки нападу на персонал колоній з боку засуджених, позбавлених волі та ув'язнених під варту, та інших осіб;

у ст. 14 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» – таким чином й детермінується причина вчинення кримінальних правопорушень у сфері виконання покарань.

У той самий час, слід констатувати, що в механізмі злочинної поведінки персоналу колоній, яка мала місце в процесі виконання – відбування покарань України у 2017-2020 р. р., поряд з встановленими в ході даного дослідження причинами, свою негативну роль відіграли й інші детермінанти такого ж характеру, мова про які ведеться у науковій літературі [59, с. 114-143].

Знову ж таки, не можна у зв'язку з цим залишати осторонь й відомості про детермінанти – корелянти досліджуваного у цій роботі виду кримінальних правопорушень. До таких, як показали результати цієї наукової розробки, у першу чергу, варто віднести такі об'єктивно існуючі у суспільстві невірні «стереотипи» (від лат. stereos – твердий; просторовий – шаблон; незмінний зразок) [16, с. 549], що пов'язані з незадовільною оцінкою кримінально-виконавчої діяльності та неprestижністю цієї професії взагалі. Як з цього приводу влучно зробив висновок Г. О. Радов, цінність будь якої структури в суспільстві визначається тим, що вона йому дає. При цьому останнє повинно розуміти, що персонал установ виконання покарань ризикує стати заручником ситуації, що склалась, яку держава у суспільній свідомості може зробити винуватцем бід системи [203, с. 17].

Другою такою корелянтою у сучасних умовах стала відсутність належної уваги до сфери виконання покарань як держави, так її інституцій на місцях, які самоусунулись від вирішення існуючих у цій галузі діяльності проблем – від енергозабезпечення та надання інших комунальних послуг на адміністративних одиницях України, де дислокуються колонії, до відсутності відповідного контролю за станом виконання – відбування кримінальних покарань.

Зокрема, КВУ закритого типу і СІЗО у повній мірі оплачують всі встановлені в державі та на місцях тарифи з означених питань,

кримінальних правопорушення) склав 3,8 випадки (у 2017 році – 4,3; у 2018 р. – 3,6; у 2019 – 3,7), враховуючи щорічне зменшення кількості персоналу майже на 600 осіб [191].

Як приклад, можна назвати такі офіційні дані ДКВС України, які були висвітлені на сайті цього відомства, а саме: якщо станом на 30.07.2020 були «законсервовані» 27 УВП, то вже станом на 01.02.2021 – 39 УВП [191].

Про негативні тенденції щорічного збільшення рівня злочинності персоналу колоній свідчать і офіційні відомості, що стосуються кількості засуджених, які тримались у місцях позбавлення волі. Так, якщо станом на 01.01.2018 року в УВП та СІЗО трималось майже 70 тис. засуджених, то станом на 01.01.2021 – майже 50 тис., тобто їх кількість в абсолютних цифрах зменшилась на 20 тис. осіб, а у відсотковому вираженні – на 28,6% [191].

Таким чином, варто констатувати, що ні зменшення кількості колоній та персоналу цих КВУ, ні зменшення кількості засуджених, які відбували у них покарання у виді позбавлення волі, на привели до підвищення ефективності запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються зазначеними суб'єктами у сфері виконання покарань України.

І, це при тому, що одним з пріоритетних завдань реформування (розвитку) пенітенціарної системи України, у Концепції 2017 року було визначено діяльність по запобіганню суспільно небезпечним і карним діям з боку персоналу ДКВС України, включаючи тих осіб, які проходили службу (працювали) у колоніях [57].

Ще більш тривожною та небезпечною ця ситуація стає, якщо її оцінити з огляду історичних критеріїв розвитку сфери виконання покарань України, розпочинаючи з 1991 по 2021 роки, а також боротьбу із злочинністю персоналу органів та установ виконання покарань.

Так, згідно офіційних даних, станом на 01.09.1991 року штатна чисельність персоналу кримінально-виконавчої системи України, яка

входила до складу МВС України, становила більше 77 тис. осіб, 80% – персонал колоній (62 тис. осіб) [97, с. 22]. За 1991 рік персонал колоній вчинив 19 злочинів [97, с. 22], при цьому рівень злочинності у розрахунку на 1 тис. осіб склав 0,3 випадки (у 2020 році – 3,8).

Якщо порівняти такі ж самі абсолютні та відносні показники злочинності 2020 та 1999 років (останньому періоді перебування органів та установ виконання покарань у системі МВС України [143]), то можна отримати наступну «кримінологічно» значущу інформацію, а саме: у колоніях відбували покарання більше 184 тис. засуджених до позбавлення волі (на 6,8% більше, ніж у 1998 році) [105, с. 62] та забезпечували процес виконання даного державного примусу у цілому по системі ДДУПВП майже 80 тис. осіб з числа персоналу кримінально-виконавчої системи, 80% (64 тис. осіб) з яких – персонал колоній (на той час, згідно ст. 13 ВТК України до таких відносились всі види колоній-поселень, колонії загального, посиленого, суворого та особливого режимів, а відповідно ст. 18 цього Кодексу – виховно-трудова – та ст. 17 – тюрми [66, с. 19-21]).

За цей період персоналом колоній було вчинено 6 злочинів у сфері виконання покарань, при цьому рівень злочинності у розрахунку на 1 тис. осіб склав 0,09 випадків [105, с. 56] (у 2020 р. (при 83 кримінальних правопорушеннях рівень злочинності склав 3,8 випадки [191]), тобто збільшився у 42 рази, а в абсолютних цифрах – у 14 разів).

Все це, з одного боку, підтверджує, що у сьогоднішній досить низькою є ефективність запобіжної діяльності ДКВС України по недопущенню вчинення персоналом колоній кримінальних правопорушень у сфері виконання покарань, а з іншого, виступає додатковим аргументом щодо вибору даної теми дослідження та активізації наукових пошуків, спрямованих на вивчення сучасного феномену (фр. *phenomene*, від гр. *phainomeron* – виключне, рідке, незвичне явище) [16, с. 611] злочинності цих осіб, пов'язаної із

сфері виконання покарань України, тобто виступають причиною протиправної поведінки персоналу ДКВС України.

Другою, не менш суттєвою причиною вчинення кримінальних правопорушень персоналом колоній є сформована у цих осіб антисуспільна установка на життя, соціально важливі функції суспільства, невірна оцінка співвідношення між добром і злом, які не стали предметом перешкод прийняття їх на службу (роботу) в ДКВС України через формальну та, подекуди, малоефективну систему добору кадрів у сферу виконання покарань, особливо на рівні медичних і психолого-соціальних досліджень кандидатів на зайняття кримінально-виконавчою діяльністю, а також неналежним рівнем взаємодії кадрових підрозділів Міністерства юстиції України і правоохоронних та інших державних органів, установ, підприємств і організацій з цих питань (мова, у першу чергу, ведеться про так звану спеціальну перевірку осіб, які приймаються на службу (роботу) у кримінально-виконавчу систему (ч. 2 ст. 14 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України»)).

У даному випадку проявляється дія так званого «кримінального ланцюга», де причина, яка породжує та формує протиправну поведінку особи, не тільки породжує наслідок у виді кримінального правопорушення з числа персоналу колонії, але й детермінує іншу причину – професійно недбале ставлення працівників системи добору кадрів у ДКВС України, включаючи медичні та соціально-психологічні центри, до виконання своїх функцій, що й стає додатковою детермінацією злочинності у сфері виконання покарань.

При цьому варто зазначити і про інший елемент вказаного причинного ланцюга, а саме – низька заробітна плата та незадовільний соціальний захист персоналу колоній та інші тому подібні обставини призводять до великої плинності кадрів, а тому набір інших осіб для зайняття кримінально-виконавчою діяльністю здійснюється за спрощеною формою та по формальних ознаках і критеріях, визначених

Концепції реформування (розвитку) цієї системи, яка ні на той час, ні на сьогодні ще не створена;

г) єдиного центру добору, підготовки та підвищення професійної кваліфікації персоналу ДКВС України, а також цілісної державної програми щодо добору кадрів для роботи (служби) у сфері виконання покарань та відповідних критеріїв оцінки їх готовності до зайняття кримінально-виконавчою діяльністю (зокрема, досі у системі ДКВС України не затверджено Положення про проходження служби у Державній кримінально-виконавчій службі України, а, натомість, добір персоналу здійснюється на підставі Положення про проходження служби в поліції, що є абсурдним як по суті, так і по змісту, враховуючи відмінності у соціально-правовій природі органів та установ виконання покарань (Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України») та поліції (Закон України «Про Національну поліцію»));

г) інші умови, що описані в науковій літературі [80, с. 124-156].

Суттєве скорочення КВУ закритого типу, зменшення кількості засуджених у місцях позбавлення волі та зосередження у колоніях найбільш суспільно небезпечних осіб у разі підвищує не тільки рівень віктимізації (здатності стати жертвою злочину) [75, с. 130-131], але й значним чином впливає на провокаційну поведінку як суб'єктів кримінально-виконавчих правовідносин (персоналу УВП та засуджених), так і їх учасників (близьких, родичів засуджених, адвокатів, прокурорів, ін.) [139, с. 15-32].

У таких умовах психологічно та морально нестійкі особи з числа персоналу колоній легко піддаються на існуючі у місцях позбавлення волі «спокуси» (те, що притягує до себе; вабить тощо) [19, с. 617] у виді викривлених і спотворених потреб і відхилень, що є у засуджених до позбавлення волі (потяг до спиртного, наркотиків, т. ін.), що й породжує одну із мотивацій вчинення кримінальних правопорушень у

вчиненням ними кримінальних правопорушень у процесі виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк.

Цікавими у зв'язку з цим є й відомості щодо зазначених показників злочинності персоналу колоній у 2010 році (останньому році самостійного функціонування ДДУПВП у системі центральних органів виконавчої влади України [183]) по зрівнянню з 2020 роком.

Зокрема, у 2020 році цими особами було вчинено 10 злочинів, рівень злочинності у розрахунку на 1 тис. осіб при цьому склав (в колоніях служили та працювали майже 60 тис. осіб з числа персоналу цих КВУ [73, с. 54-55]) 0,17 випадків при 3,8 – у 2020 році або збільшився в останньому періоді у 22 рази, а в абсолютних цифрах – у 8-м разів.

Отже, і в даному історичному відрізку (1999-2010 р. р.) більш результативною була діяльність відповідних суб'єктів запобігання злочинам з боку персоналу колоній, що свідчить про особливу проблемність цього питання у сьогоднішні – з часу затвердження нової державної політики у сфері виконання покарань України у 2017 році [57].

У той самий час, розпочинаючи з 2010 по 2016 рік, щорічно і в абсолютних цифрах, і в розрахунку на 1 тис. осіб кількість вчинених кримінальних правопорушень (а з 2012 року, згідно нового КПК України, визначене в КК (ст. 11) поняття «злочин» було замінено на «кримінальне правопорушення», яке тільки у 2018 році було закріплено і в Кримінальному кодексі [146]) збільшується, набувши змісту негативної тенденції, що склалася у зв'язку з цим в колоніях.

Так, у 2016 році після ліквідації обласних управлінь (відділів) ДПтС України та створення замість них 6-ти міжрегіональних управлінь виконання покарань Міністерстві юстиції України [178], у ДКВС України з боку персоналу було зареєстровано 102 кримінальних провадження, з яких 86 припадали безпосередньо на персонал колоній [192, с. 12-14], а інші – вчинені ними з іншими особами з числа персоналу ДКВС України у співучасті (ст. ст. 26-28 КК) (3 особи – з

числа міжрегіональних управлінь; 3 – персоналом органів юстиції; 8 – інші особи) [192, с. 14].

Рівень злочинності у розрахунку на 1 тис. осіб склав при цьому (із 57 тис. штатної чисельності ДКВС України персонал колоній склав 80% або майже 46 тис. осіб) 2,1 випадки при 3,8 у 2020 році, тобто в останньому періоді цей рівень зріс майже в 1,8 рази, а в абсолютних цифрах – зменшився в 1,2 рази.

У контексті визначення інших тенденцій розвитку кримінальних правопорушень, що вчиняються персоналом колоній в процесі виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк, важливою є й кримінологічна інформація про структуру цих суспільно небезпечних діянь, які мали місце у 1991-2016 р. р.

Зокрема, як встановлено в ході даного дослідження, більше 40% вчинюваних персоналом кримінальних правопорушень припадає на ті із них, що пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші кримінальні правопорушення проти здоров'я населення (розділ XIII Особливої частини КК України).

Показовим у цьому сенсі є відомості про структуру кримінальних правопорушень, вчинених персоналом колоній у сфері виконання покарань України, у 2016 році (останньому перед реформою 2017 року періоді [57]), а саме – це:

1) ті із них, що стосуються незаконного обігу наркотичних засобів (ст. ст. 307, 309 КК) – 46 кримінальних проваджень або 45% у загальній кількості вчинених цими суб'єктами суспільно небезпечних, винних і карних діянь (ст. 11 КК);

2) корупційні злочини (ст. 45 КК) – 39% (40 правопорушень), серед яких:

а) 24% (25 проваджень) припадало на таке кримінальне правопорушення, як прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК);

наркотичних, психотропних речовин та їх аналогів, а також спиртних напоїв та інших заборонених предметів [88, с. 252-259].

Як свідчать офіційні дані ДКВС України, щорічно у засуджених, які тримаються у колоніях, вилучається значна кількість предметів, речовин і засобів, що заборонені чинним КВК України (ст. 107) та ПВР УВП. Так, тільки у 2020 році у цих осіб безпосередньо було вилучено більше 12 тис. гривень, 150 доларів США, понад 7 тис. літрів спиртних напоїв, більше 20 грам наркотичних засобів, майже 4 тис. мобільних телефонів, т. ін. [193].

Крім цього, звертає на себе у зв'язку з цим увагу й інший факт – щорічно на оперативно-профілактичних обліках колоній перебувають більше 1 тис. засуджених, схильних до вживання і розповсюдження наркотичних речовин та понад 3 тис. злісних порушників встановленого режиму відбування покарання у виді позбавлення волі (ст. 133 КВК України), які вчиняють постійні спроби придбати заборонені у місцях позбавлення волі предмети, речі, засоби тощо та встановити неслужбові зв'язки у зв'язку з цим з персоналом ДКВС України [32, с. 100-226].

5. Інші детермінанти – умови, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень персоналом колоній у сфері виконання покарань України.

До таких, зокрема, відносяться такі із них, як відсутність:

а) належного громадського контролю за процесом виконання – відбування покарань в нашій державі, особливо за місцями позбавлення волі [51];

б) будь-яких державних програм на сьогодні з питань соціального, пенсійного та іншого забезпечення персоналу ДКВС України [60, с. 88-92];

в) науково обґрунтованої та закріпленої на рівні Верховної Ради України, як суб'єкта парламентсько-президентської форми правління в нашій державі, Національної доктрини створення та розвитку пенітенціарної системи України [15] замість прийнятої у 2017 році

Все це, поряд з проголошеними деклараціями України про вступ у ЄС і НАТО, знижує рівень виконавської дисципліни персоналу колоній та детермінує формування і розвиток протиправної поведінки цих суб'єктів кримінальних правопорушень у силу суттєвої різниці між умовами виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі, які на нормативно-правовому рівні створені в нашій державі, та тими, що визначені у нормах ЄС та в цілому міжнародного права з означених питань.

3. Військові дії на Сході України, до яких у тому числі залучений і персонал колоній відповідно ст. 4 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» [142] та Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» [145].

При цьому одним із негативних наслідків гібридної (лат. *hibrida*, від гр. *hybris* – кровозмішення) [16, с. 149] війни України та РФ на Донбасі є високий рівень перенесених учасниками бойових дій психічних і психологічних стресів, а також інших суспільно небезпечних наслідків як в цілому для суспільства, так і для окремо взятої особи, включаючи персонал колоній, який безпосередньо вів боротьбу з терористичними організаціями, типу «ЛНР» (Луганська Народна Республіка) та «ДНР» (Донецька Народна Республіка), а також з військовими підрозділами РФ.

Отримавши таким чином негативний досвід, пов'язаний з позбавленням життя і здоров'я потенційних і реальних ворогів, учасники бойових дій з числа персоналу колоній нерідко цю практику переносять у кримінально-виконавчу діяльність, вчиняючи, зокрема, такі насильницькі кримінальні правопорушення, як: катування, нанесення тілесних ушкоджень, вбивство засуджених, т. ін.

4. Щорічна наявність у складі засуджених, позбавлених волі, хронічних наркоманів та інших осіб, зокрема з психічними відхиленнями [78, с. 49-132] створює «провокує» середовище для персоналу колоній з питань незаконного постачання для перших

б) 7% (7 проваджень) пов'язано з привласненням, розтратою майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК);

в) 5% (5 проваджень) стосується зловживання владою або службовим становищем (ст. 364);

г) 3% (3 провадження) відносяться до зловживання впливом (ст. 369-2 КК);

2) ті із них, що пов'язані із перевищенням влади або службових повноважень працівниками правоохоронного органу (ст. 365 КК) – 7% (7 проваджень);

3) ті із них, що стосуються невиконання судового рішення (ст. 382 КК) – 4% (4 провадження);

4) інші кримінальні правопорушення [192, с. 13].

У цілому ж, якщо порівняти структуру зазначеного показника кримінальних правопорушень з 2020 роком, то вона має наступний вигляд:

- ч. 1 ст. 309 КК «Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту» – 17 таких суспільно небезпечних та карних діянь.

При цьому, якщо вести мову про розповсюдженість його у системі ДКВС України або про внутрішню структуру злочинності у розрізі міжрегіональних управлінь, то ці показники розподілились наступним чином: Центральне управління – 6 випадків; Південне – 4; Південно-Східне – 5; Північно-Східне – 1; Центрально-Західне – 1 ;

- ч. 1 ст. 364 КК «Зловживання владою або становищем» - 3 кримінальні правопорушення (Північно-Східне 1; Центрально-Західне – 1; Південне – 1);

- ч. 1 ст. 307 КК «Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів» – 39 випадків

(Центрально-Західне управління – 6; Південне – 9; Північно-Східне – 3; Південно-Східне – 7; Центральне – 7; Західне – 7);

- інші кримінальні правопорушення – 24 випадки.

Щодо так званої «географії» вчинення кримінальних правопорушень персоналом колоній у сфері виконання покарань України, то слід зазначити про одну особливість, а саме – у травні 2016 року рішенням Кабінету Міністрів України були ліквідовані 24 територіальні управління ДПтС України, а замість них створені 6 міжрегіональних управлінь виконання покарань Міністерства юстиції України [178], що, як показали результати даного дослідження, вкрай негативно вплинуло на ефективність запобіжної діяльності з цих питань та, одночасно, стало однією з детермінант, яка спричинює і обумовлює вчинення суспільно небезпечних і карних діянь з боку вказаних вище діянь.

Структурно на сьогодні визначені на нормативно-правовому рівні органи управління ДКВС України включають у себе такі адміністративні одиниці:

1. Центрально-Західне міжрегіональне управління – Вінницьку, Хмельницьку та Чернівецьку області;
2. Західне міжрегіональне управління – Львівську, Рівненську, Волинську, Івано-Франківську, Тернопільську та Закарпатську області;
3. Центральне міжрегіональне управління – Київську, Житомирську, Черкаську, Чернігівську області та м. Київ;
4. Південне міжрегіональне управління – Одеську, Кіровоградську, Миколаївську та АР Крим, Херсонську області і м. Севастополь;
5. Північно-Східне міжрегіональне управління – Харківську, Луганську, Полтавську та Сумську області;
6. Південно-Східне міжрегіональне управління – Дніпропетровську, Запорізьку та Донецьку області.

І це відбувалось при тому, що, як зазначено в розділі I «Загальні положення» Концепції, стандарти функціонування УВП не змінювались протягом 75 років [57].

2. Невідповідність між затвердженими в Концепції основними завданнями реформи та реальними формами і засобами їх реалізації на практиці.

Зокрема, одним із таких завдань визначено залучення нових кадрів у систему на всіх рівнях – насамперед за рахунок підвищення рівня заробітної плати.

Разом з тим, через відсутність саме фінансових програм такого характеру зазначене завдання виконати не вдалось. Більш того, заробітна плата персоналу колоній усіх категорій на сьогодні є найнижчою серед визначених у законі правоохоронних органів [52], що, у свою чергу, не тільки призводить до зазначеної плинності кадрів у сфері виконання покарань України, але й детермінує наявність іншої проблеми – відновлення соціальної справедливості за рахунок потенційних можливостей засуджених та їх близьких родичів, а також інших осіб, причетних до процесу виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі, шляхом протиправної діяльності у цьому напрямі.

До основних завдань реформи у Концепції було віднесено й розроблення законодавства у сфері функціонування СІЗО та УВП відповідно до законодавства ЄС, яке, на жаль, також не виконано.

Так, досі Верховною Радою України не прийнятий Закон України «Про пенітенціарну систему України» [184], не ратифіковані Європейські пенітенціарні правила [29] та інші міжнародно-правові акти, що стосуються персоналу органів та установ виконання покарань (Мінімальні стандартні правила поведінки із засудженими; Звід принципу захисту всіх осіб, підданих затриманню чи ув'язненню у будь-якій формі; Кодекс поведінки посадових осіб по підтриманню правопорядку; ін.) [35].

завдань діяльності у даному напрямі та реальних гарантій і ресурсів, які виділяються на вказані потреби державою.

Зокрема, у пункті 2 розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 р. № 654-р, яким була схвалена зазначена Концепція, було закріплено положення, відповідно до якого Міністерство фінансів України повинно було передбачити під час внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2017 рік» окремо від загального обсягу фінансування потреб, передбачених Міністерству юстиції України на 2017 рік для пенітенціарної системне, додаткове фінансування заходів щодо подальшого її реформування у сумі 730 млн. гривень [57].

Крім цього, у вказаному розпорядженні Уряду України Мініфіну дано доручення передбачити у 2018-2020 р. р. додаткове фінансування заходів щодо подальшого реформування пенітенціарної системи у розмірі, що мали складати: у 2018 році – 6 млн. 451,1 тис. гривень; у 2019 р. – 7 млн. 921,5 тис. грн.; у 2020 р. – 8 млн. 498,1 тис. грн. від потреб, передбачених в основних напрямках бюджетної політики на відповідні роки.

Проте, як встановлено в ході даного дослідження, досі доручення Кабміну України не виконані, що, у свою чергу, обумовило необхідність пошуку Міністерством юстиції додаткових асигнувань на реалізацію мети і завдань Концепції 2017 року, а з іншого боку, це створило ще одну ланку в «детермінаційному ланцюзі» причин і умов кримінальних правопорушень, які вчиняються персоналом колоній в процесі виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк, у виді «напівзаконної» діяльності, типу: надання додатково платних послуг у СІЗО [164]; непрозорі для громадськості продажу територій колишніх УВП (в Одеській та Київській областях); т. ін. [191].

З огляду цього, «географія» вчинення кримінальних правопорушень персоналом колоній у процесі виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі у 2017-2020 роки мала наступний вигляд:

а) Південне міжрегіональне управління ДКВС України – 82 випадки (2017 р. – 28; 2018 р. – 16; 2019 р. – 17; 2020 р. – 21);

б) Південно-Східне управління – 71 випадок (2017 р. – 20; 2018 р. – 21; 2019 р. – 14; 2020 р. – 16);

в) Центральне управління – 68 випадків (2017 р. – 16; 2018 р. – 14; 2019 р. – 20; 2020 р. – 18);

г) Північно-Східне управління – 41 випадок (2017 р. – 12; 2018 р. – 9; 2019 р. – 13; 2020 р. – 7);

г) Центрально-Західне управління – 41 випадок (2017 р. – 9; 2018 р. – 14; 2019 р. – 7; 2020 р. – 11);

д) Західне міжрегіональне управління – 39 випадків (2017 р. – 14; 2018 р. – 10; 2019 р. – 5; 2020 р. – 10).

Таким чином, найвищим рівень кримінальної активності персоналу колоній у сфері виконання покарань був у КВУ закритого типу Південного міжрегіонального управління ДКВС України, у яких у 2017-2020 р. р. мало місце 82 кримінальні правопорушення або 24% у загальній структурі (географії) злочинності цих суб'єктів, а найменший цей рівень був у колоніях Західного міжрегіонального управління.

При цьому варто зазначити, що у кожному з Міжрегіональних управлінь ДКВС України є своя «географія» вчинення кримінальних правопорушень персоналом колоній, яка не має постійності і з року в рік змінюється для кожної окремо взятої області та КВУ закритого типу. Так, у 2017 році у Центральному міжрегіональному управлінні найбільш криміногенно активним був Київський СІЗО, у якому було вчинено 3 із 16-ти кримінальних правопорушень, що мали місце у цьому регіоні (10,8% у структурі злочинності).

Ця ж тенденція для Київського СІЗО зберіглась і в 2018 році, а саме: у цій КВУ було зареєстровано 5 із 14 кримінальних правопорушень (35% у структурі злочинності даного регіону).

У 2019 році у Київському СІЗО мало місце 6 із 20 кримінальних правопорушень (30% у структурі злочинності Центрального регіону).

У 2020 році у Київському СІЗО персоналом було вчинено 4 із 18 зазначених суспільно небезпечних діянь, які були зареєстровані у даному регіоні (22% у структурі злочинності).

І, навіть при тому, що, розпочинаючи з 2019 року у зазначеній установі попереднього ув'язнення [185], дещо знизилась абсолютні та відносні (у розрахунку на 1 тис. осіб) показники кримінальної активності персоналу, Київський СІЗО утримує пальму першості у зазначеній структурі вчинення кримінальних правопорушень у Центральному управлінні ДКВС України, що, знову ж таки, свідчать про суттєві прорахунки з питань ОРД та запобіжної діяльності у даному структурному підрозділі та в цілому у системі ДКВС України.

Аналогічна «Ахілесова п'ята» (слабка сторона, хворе або таке, що є проблемним, місце) [7] є й в інших міжрегіональних управліннях ДКВС України: Дніпровська виправна колонія № 4 у Південно-Східному регіоні; Кропивницька виправна колонія № 6 у Південному регіоні; Шосткінська виправна колонія № 66 у Північно-Східному регіоні; Копичанська виправна колонія № 112 у Західному регіоні; Райківська виправна колонія № 78 у Центрально-Західному регіоні – у 2017 році.

У 2018 році найвищий коефіцієнт кримінальної активності був зареєстрований у Ладженській виправній колонії № 39 Центрально-Західного міжрегіонального управління ДКВС України; Городищенській виправній колонії № 96 та Катеринівській виправній колонії № 46 Західного управління; Кропивницькій виправній колонії № 4 у Південному регіоні; Харківській виправній колонії № 27

2) Неналежне фінансування ДКВС України з Державного бюджету, включаючи витрати на персонал органів та установ виконання покарань.

3) Низький рівень психологічної та моральної готовності зазначених суб'єктів до реалізації визначених у законі завдань щодо виконання покарань, а також застосування заходів примусу відносно засуджених.

4) Штатна неукомплектованість відповідними фахівцями з людинознавства та психології колоній. Натомість на посадах персоналу ДКВС України працюють ті особи, які не готові у повній мірі забезпечувати виправно-ресоціалізаційний процес щодо засуджених, зокрема, у місцях позбавлення волі [73, с. 89-93].

У науковій літературі можна зустріти й інші класифікації детермінант злочинності (кримінальних правопорушень) персоналу КВУ закритого типу [82].

Поряд з цим, у сучасних умовах функціонування сфери виконання покарань України (період її перетворення, що розпочався у вересні 2017 року у зв'язку з прийняттям Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи [57]), проблеми визначення та нейтралізації детермінант кримінальних правопорушень, які вчиняються персоналом колоній, є актуальними та такими, що мають теоретичне і практичне значення [132].

Враховуючи зазначені та інші результати даного наукового дослідження [123], а також науково обґрунтовані висновки, пропозиції, погляди тощо з означеної проблематики, виведені наступні нові та особливі детермінанти – умови, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень у сфері виконання покарань України персоналом колоній, а саме:

1. Невідповідність задекларованих у Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України 2017 року [57] мети і

4) неналежний стан взаємодії УВП з іншими правоохоронними органами, особливо в частині обміну інформацією щодо засуджених та інших осіб, відсутність координуючих механізмів з цих питань;

5) застаріла практика ведення офіційних персональних обліків на засуджених;

6) проблеми відомчої взаємодії, у тому числі всередині конкретного органу чи установи виконання покарань [52, с. 186-196].

У свою чергу, Я. О. Ліховіцький запропонував свій погляд на причини та умови вчинення кримінальних правопорушень персоналом ДКВС України у сфері виконання покарань, а саме – це:

а) детермінанти соціально-економічного, політичного, організаційно-управлінського, нормативно-правового та соціально-психологічного змісту;

б) детермінанти, в основному, соціально-економічного, а також відповідного йому соціально-психологічного, культурологічного та морально-етичного змісту;

в) детермінанти соціального та індивідуального психологічного характеру, що відображають негативне, нігілістичне та виразно індивідуалістичне ставлення до інших людей, цінності їхнього життя, а також до правових і моральних норм, які мають забезпечувати їхню реалізацію та захист [80, с. 141-147].

Натомість, інші учені до основних детермінант, що породжують та обумовлюють вчинення злочинів і правопорушень персоналом виправних колоній України, відносять такі із них:

1) Відсутність належної організації виховної роботи з цими особами, що вимагає термінового перегляду моральних та матеріальних стимулів та зацікавленості у результатах своєї роботи, підвищення рівня компетенції та поінформованості особового складу органів та установ виконання покарань про міжнародні стандарти в галузі практичного забезпечення прав людини.

Північно-Східного управління; Дніпровській виправній колонії № 89 Південно-Східного регіону.

У 2019 році найбільша кількість кримінальних правопорушень з боку персоналу колоній мала місце у Шепетівській виправній колонії № 86 Центрально-Західного міжрегіонального управління ДКВС України, Городищенській виправній колонії № 96 Західного регіону, в Одеському СІЗО та Петровській виправній колонії № 49 Південного міжрегіонального управління, у Харківському СІЗО Північно-Східного регіону та у Криворізькій виправній колонії № 80 Південно-Східного управління.

Натомість у 2020 році найвищим рівень злочинності був у Хмельницькому СІЗО Центрально-Західного міжрегіонального управління ДКВС України, у Личаківській виправній колонії № 30 та Маневіцькій виправній колонії № 42 Західного регіону, в Одеському СІЗО Південного управління та Петрівській виправній колонії № 49 Південного міжрегіонального управління, у Сумській виправній колонії № 116 Північно-Східного регіону та в Криворізькій виправній колонії № 3 Південно-Східного регіону.

У цілому, серед усіх регіонів України найбільш кримінально активною є протиправна діяльність персоналу Київського СІЗО, Городищенської виправної колонії № 96, Кропивницькій виправній колонії № 4 та № 6 та Одеському СІЗО, у яких на протязі 2017-2020 р. щорічно вчинялось від 2 і більше кримінальних правопорушень з участю зазначених суб'єктів.

Все це, без сумніву, має стати предметом глибокого аналізу причин, що породжують, та умов, які сприяють вчиненню суспільно небезпечних і карних діянь з боку персоналу колоній, а також більш активного і ефективного здійснення заходів ОРД і запобіжної діяльності, спрямованої на недопущення розвитку негативних тенденцій, що склались у вказаних вище КВУ закритого типу.

Поряд з цим, якщо розглянути це питання з огляду проблем латентної злочинності [102], то можна вести мову й про інші колонії, рівень та інші показники вчинення кримінальних правопорушень персоналом колоній у процесі виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк.

Враховуючи зазначену обставину, було вивчено також й діяльність по запобіганню корупційним правопорушенням, що вчиняються персоналом колоній у сфері виконання покарань, результати якої дозволили дещо по-іншому оцінити й отриману в ході цього дослідження кримінологічно значущу інформацію про злочинну поведінку цих суб'єктів у процесі виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк.

Зокрема, на протязі 2017-2020 р. р. в колоніях України мало місце 63 випадки корупції, а саме – у:

1. Центральному міжрегіональному управлінню ДКВС України за цей період не було зареєстровано жодного такого випадку.

Проте, наявність «пальми» першості по коефіцієнту кримінальної активності персоналу колоній серед інших регіонів, а також високий щорічний рівень злочинності у Київському СІЗО, який в Україні входить у перелік надзвичайно складних у криміногенному змісті КВУ закритого типу, свідчить про те, що у КВУ даного управління досить високий є і рівень латентної (лат. *latens* – скритої; невідомої) злочинності [16, с. 314], яка, у свою чергу, виступає однією з детермінант, що породжує і обумовлює вчинення кримінальних правопорушень з боку зазначених вище суб'єктів.

2. Південно-Східному регіоні у досліджуваному в цій роботі періоді мало місце 7 випадків корупційних діянь (у 2017 році – 1; 2018 р. – 3; у 2019 р. – 3; у 2020 р. – 0).

Вказані дані також варто оцінювати критично, якщо виходити з того факту, що вказане міжрегіональне управління займає друге місце

Крім цього, залежно від характеру зв'язку з причиною, умови розрізняють як:

1) супроводжуючі, тобто такі, які створюють загальну обстановку обумовлення;

2) необхідні (без яких реалізація причини не може відбутися);

3) достатні – оптимальний комплекс необхідних умов [31, с. 189].

3. Корелянта, тобто такий зв'язок між подіями, явищами та процесами за якою зміна одних явищ супроводжується (не спричинюється чи обумовлюється) зміною других [31, с. 189].

Такий підхід дозволив науковцям класифікувати детермінанти злочинності (кримінальних правопорушень) по різних критеріях, а саме – за:

а) механізмом впливу на злочинність – на причини, умови, корелянти;

б) джерелами формування – на антропологічні та соціальні;

в) структурою – на детермінанти всієї злочинності; детермінанти окремих видів злочинності;

г) часом функціонування – на детермінанти, під впливом яких відбувалось попереднє формування особистості злочинців певного покоління та на детермінанти, що діють у нинішніх умовах та обумовлюють кримінальну активність відповідним чином налаштованих людей;

г) іншими критеріями [76, с. 73].

О. Г. Колб до детермінант злочинності у зазначеній галузі суспільної діяльності відніс наступні:

1) низький рівень профілактики злочинів у місцях позбавлення волі;

2) поверхова поінформованість адміністрації СІЗО та УВП про особистість ув'язнених під варту і засуджених;

3) значні прорахунки в організації ОРД у місцях позбавлення волі;

Виходячи з цього в кримінології виведено наступне визначення поняття «детермінанти злочинності» (кримінальних правопорушень – у контексті сучасних змін, внесених у КК України), а саме – це вся сукупність явищ, процесів, фактів та проявів, з якими вона взаємозв'язана та якими вона обумовлена [31, с. 184].

При цьому детермінація кримінальних правопорушень, що вчиняються у тому числі персоналом колоній у сфері виконання покарань України, здійснюється у виді таких системоутворюючих ознак, як:

1. Причина, тобто явище (система), яка породжує або продукує інше явище (явища) – наслідки [31, с. 187].

У зв'язку з цим учені цей вид детермінації у більш вузькому значенні розуміють як причинний зв'язок, який проявляється у змісті конкретного кримінального правопорушення через такі його різновиди, як:

а) бінарний (двоелементний) зв'язок причини і наслідку;

б) причинний ланцюг, тобто послідовну змінюваність двоелементних ланок причинного зв'язку, в якому причина цієї ланки є наслідком попередньої ланки, її причини;

в) причинна мережа або «дерево причинності», яке науковцями пояснюється як система процесів, утворень, що охоплюються єдиною динамічною структурою, стан кожного з елементів системи прямо або опосередковано обумовлений станом інших елементів цієї системи [31, с. 187].

2. Умова, під якою кримінологи розуміють різноманітні явища, процеси та обставини, які сприяють або створюють можливість виникнення та прояву причини, яка породжує наслідок [31, с. 188].

В науці за ознакою часу та змісту їхнього впливу на причинний зв'язок умови поділяють на:

а) ті, що сприяють виникненню (формуванню) причини;

б) ті, що забезпечують реалізацію процесу спричинення [31, с. 189].

серед інших регіонів по рівню вчинення кримінальних правопорушень у 2017-2020 р. р.

3. Південному міжрегіональному управлінні за цей час було вчинено 21 корупційне правопорушення (у 2017 році – 2; у 2018 р. – 6; у 2019 р. – 6; у 2020 р. – 7).

З огляду латентності, можна констатувати, що у вказаному регіоні, враховуючи, що це управління займає перше місце по кількості та рівню кримінальної активності персоналу колоній у системі ДКВС України, зазначений показник є найбільш наближений до реального стану правопорядку в КВУ закритого типу та по рівню співпадає з кількісно-якісними показниками злочинності у сфері виконання покарань.

Додатковим аргументом з цього приводу виступають відомості про вчинення щорічно кримінальних правопорушень персоналом колоній у Кропивницькій виправній колонії № 4 та № 6, а також в Одеському СІЗО, які входять у перелік найбільш кримінально активних КВУ закритого типу в Україні.

4. Північному-Східному регіоні за вказаний період мало місце 5 корупційних правопорушень (у 2017 р. – 0; 2018 р. – 3; 2019 р. – 1; 2020 р. – 1), що теж можна вважати відносним латентно обумовленим показником злочинності персоналу колоній.

Зокрема, вчинення цими особами 41 кримінального правопорушення спростовує загальний оціночний висновок про рівень протиправних діянь в КВУ закритого типу в даному міжрегіональному управлінні.

5. Західному регіоні у досліджуваному періоді було зареєстровано 16 корупційних діянь (2017 році – 0; 2018 р. – 5; 2019 р. – 7; 2020 р. – 4).

Зазначені відомості у певній мірі кореспондуються з кількісно-якісними показниками кримінальних правопорушень, вчинених персоналом колоній у сфері виконання покарань (39 випадків), а тому і в даному випадку можна вести мову про низький рівень латентності

суспільно небезпечної діяльності у вказаному міжрегіональному управлінні ДКВС України.

6. Центральнo-Західному регіоні у досліджуваному періоді мало місце 14 корупційних правопорушень (у 2017 році – 5; 2018 р. – 5; 2019 р. – 3; 2020 р. – 1).

Виходячи, що по всіх показниках кримінальних та корупційних правопорушень КВУ цього міжрегіонального управління майже співпадають з Північно-Східним регіоном, можна лише зазначити, що рівень латентності у колоніях є високим.

У цілому, підводячи деякі висновки з питань оцінки рівня корупції у системі ДКВС України, слід констатувати, що найвищий рівень цих правопорушень у 2017-2020 р. р. був зафіксований у КВУ закритого типу Південного міжрегіонального управління – 21 випадок із 63 або 33% у структурі всіх цих суспільно небезпечних діянь, а найнижчий – у центральному регіоні, де у досліджуваному часовому відрізку не було зареєстровано жодного корупційного правопорушення.

Високим також є рівень корупції у Західному міжрегіональному управлінні ДКВС України (16 із 63 протоколів з цього приводу складено щодо персоналу колоній або 26% у загальній їх кількості по системі виконання покарань).

У контексті об'єктивізації оцінки кількісно-якісних показників кримінальних правопорушень, що вчиняються у процесі виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк персоналом колоній, деякі науковці, крім латентності та корупції застосовують й інші критерії (кількість допущених цими особами дисциплінарних проступків, адміністративних деліктів (лат. *delictum* – незаконна дія; проступок тощо) [16, с. 184]), за допомогою яких здійснюється кримінологічна характеристика зазначених суспільно небезпечних діянь [109, с. 8-9].

Отже, результати проведеного аналізу кількісно-якісних показників кримінальних та корупційних правопорушень, вчинених персоналом колоній України у 2017-2020 р. р. дозволяють зробити висновок про те, що у вказаний період у сфері виконання покарань й надалі продовжували розвиватись ті негативні тенденції, що склались у 2010-2016 р. р., коли органи та установи виконання покарань були підпорядковані Міністерству юстиції України, яке у силу відсутності відповідного практичного досвіду з питань виконання – відбування покарань, а також повноважень щодо проведення ОРД та інших елементів правоохоронної діяльності, об'єктивно у сьогоднішній не в змозі ефективно запобігти випадкам протиправної діяльності зазначених суб'єктів суспільно небезпечних посягань.

Крім цього, поряд з раніше визначеними на нормативно-правовому, науковому та практичному рівнях детермінантами, які породжують і обумовлюють вчинення персоналом колоній кримінальних правопорушень у сфері виконання покарань України, на рівень цих суспільно небезпечних діянь впливають й інші причини і умови, які стали наслідком сучасної пенітенціарної, як це впливає із змісту Концепції 2017 року [57], політики України, що в свою чергу, обумовлює необхідність по-новому та більш комплексно й системно підійти до вирішення існуючих у зв'язку з цим проблем у зазначеній сфері суспільних відносин [113].

2.3. Причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень персоналом УВП

У науці під детермінацією розуміють підпорядкований об'єктивним законам природи і суспільного розвитку складний процес поведіння, взаємних трансформацій і динамічних змін подій, явищ, процесів та станів навколишньої дійсності [76, с. 70].

7. Органи охорони здоров'я (медичні установи), основним призначенням яких має стати медичне обслуговування засуджених, включаючи діагностику, консультації, профілактику і лікування, гігієну харчування тощо (ст. 12 Моделі).

8. Підприємства, організації, установи, які мають забезпечувати реалізацію державних і регіональних пенітенціарних програм (ст. 13 Моделі).

9. Об'єднання громадян, які мали б приймати участь у пенітенціарній діяльності при умові включення їх до механізму реалізації державної або регіональних пенітенціарних програм на підставі їхніх заяв і програми дій (ст. 14 Моделі).

10. Засоби масової інформації, основною функцією яких мала стати реалізація принципів гласності і відкритості (ст. 15 Моделі).

11. Пенітенціарні установи, на які має покладатись повна відповідальність за результати виконання вироку суду і здійснення процесу ресоціалізації засуджених у відповідності до чинного законодавства (ст. 16 Моделі) [202, с. 13-22].

При цьому Г. О. Радов влучно зауважив, що проблеми пенітенціарної політики України розпочинаються з елементарного – відсутності в сучасній українській науці і соціальній практиці адекватного уявлення щодо поняття і сутності пенітенціарної політики як соціально-правового явища [201, с. 12].

Прикладом такого «невігластва» (неосвіченості; відсутності знань) [19, с. 407] можна у сьогодні назвати Концепцію реформування (розвитку) пенітенціарної системи 2017 року, коли і у назві, і у її змісті відбулась проста підміна понять, а саме: замість кримінально-виконавчої системи лише по формі пропонується пенітенціарна система, яка у той самий час по ідеології розробників цієї державної програми має функціонувати на принципах кримінально-виконавчої політики, засад кримінально-виконавчого законодавства, по соціально-правовій природі і суті – по змісту

позбавлені будь-яких пільг щодо реалізації продукції, виробленої на підприємствах системи ДКВС України, т. ін.

Крім цього, на сьогодні «згорнуті» або зведені до мінімуму регіональні програми працевлаштування засуджених [172], що, у свою чергу, зменшує кількість додаткових джерел фінансування для сфери виконання покарань, а, отже, опосередковано впливає на рівень соціального захисту персоналу колоній через неможливість виплати для цих осіб підвищеної зарплати, премій та інших надбавок до грошового утримання.

Особливою визначальною рисою у цьому сенсі є й діяльність центральних та територіальних органів державної влади в Україні по добору кадрів та їх оцінки з огляду моральних, соціально-психологічних, інтелектуальних та інших властивостей кандидатів на службу (роботу) у відповідних органах державної влади, включаючи й правоохоронні.

Як свідчить практика, на сьогодні, як власне, і на протязі всього періоду незалежності України, склалась, на жаль, наступна неправильна схема оцінки ділових якостей та потенційних можливостей працівників органів державної влади – найкращі та найбільш інтелектуально «озброєні» особи служать в СБУ, прокуратурі та судах, а інші – у ДКВС України.

Такий «викривлений» підхід держави до оцінки змісту кримінально-виконавчої діяльності та важливості цієї функції у суспільстві, у певній мірі деморалізує психологічний стан окремої частини персоналу колоній та виступає однією з корелянт вчинення цими особами кримінальних правопорушень у сфері виконання покарань.

Ще однією такою детермінантою є бездіяльність відповідних державних органів управління щодо запобігання професійної деформації персоналу колоній та її суспільно небезпечних наслідків [89, с. 42-47], які корелюють протиправну поведінку цих осіб та, в

кінцевому підсумку, впливають на причино-наслідковий механізм вчинення кримінальних правопорушень цими суб'єктами кримінально-виконавчих правовідносин.

Важливий вплив на формування і розвиток протиправної поведінки персоналу колоній та її реалізації у сфері виконання покарань України має й така корелянта, як вчинення цими особами різноманітних правопорушень як у побуті (у виді зловживання спиртними напоями, хуліганства, дорожньо-транспортних пригод, отримання травм, т. ін.) [192, с. 16], так і у процесі виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк (запізнення на службу (роботу); сон на посту (робочому місці); вчинення інших дисциплінарних проступків).

Зокрема, тільки у 2016 році з боку персоналу КВУ закритого типу було зафіксовано 63 випадки сну на посту (в УВП і СІЗО Волинської області – 2; Дніпропетровської – 11; Донецької – 6; Закарпатської – 1; Київської – 18; Одеської – 20; Тернопільської та Чернігівської – 3 випадки) [192, с. 31].

Крім цього, у цьому ж році мало місце 37 випадків неприбуття на службу персоналом колоній (у Волинській області – 2; Донецькій – 7; Кіровоградській – 2; Одеській – 14; Полтавській – 2; Рівненській – 1 та Чернігівській – 2), а також 10 випадків вживання цими особами спиртних напоїв (в УВП Волинської області – 4; Донецької – 3; Київської – 2 та Одеської – 1) [192, с. 31].

Аналогічні дисциплінарні проступки з участю персоналу колоній були зафіксовані й в подальші роки (2017-2020 р. р.) [193], що не могло не відобразитись й на кількісно-якісних показниках вчинення кримінальних правопорушень за цей період.

При цьому, наявність у списку персоналу колоній, які допускали різноманітні дисциплінарні правопорушення, УВП Одеської та Київської областей свідчить про діалектичний взаємозв'язок кримінальних та інших (зокрема, дисциплінарних проступків)

г) здійснення кадрової політики по комплектуванню пенітенціарного персоналу, його підготовці, перепідготовці та підвищенні кваліфікації, атестації спеціалістів і видачі для них сертифікатів на право займати відповідні посади;

г) підготовка проектів парламентських і урядових рішень з проблем пенітенціарної політики та практики [202, с. 13-14].

2. Регіональний пенітенціарний комітет, який має формуватися з представників місцевих депутатів усіх рівнів, правоохоронних органів, громадських об'єднань, установ культури, науки та освіти, керівників пенітенціарних установ, розташованих на території області (ст. 7 Моделі).

3. Органи місцевого самоврядування, одним із основних завдань яких є фінансування та матеріально-технічне забезпечення передбачених регіональною пенітенціарною програмою заходів за рахунок місцевих ресурсів, а також забезпечення соціального захисту персоналу пенітенціарної системи з питань, що належать до їхньої компетенції (ст. 8 Моделі).

4. Суд, головним призначенням якого у пенітенціарній системі мав стати щорічний комплексний аналіз пенітенціарного процесу по конкретній пенітенціарній установі з рекомендаціями щодо її вдосконалення, а також введення посади пенітенціарного судді (ст. 9 Моделі).

5. Прокуратура, основною функцією якої має стати перевірка діяльності всіх суб'єктів пенітенціарної системи на предмет її відповідності положенням чинного законодавства, парламентським та урядовим рішенням, обов'язкам покладеним на них державою та регіональними пенітенціарними програмами (ст. 10 Моделі).

6. Органи внутрішніх справ (на сьогодні – поліції), головним завданням яких повинно бути інформаційне забезпечення пенітенціарних установ щодо минулого засуджених, їхніх кримінальних зв'язків і намірів (ст. 11 Моделі).

кримінальним та іншим правопорушенням, що вчиняються персоналом колоній у сфері виконання покарань України.

При цьому варто зазначити, що у даному дослідженні враховані й результати інших наукових пошуків з означеної проблематики, які були проведені у попередні роки (1991-2020 р. р.).

Зокрема, досить предметно розробили у своїх працях тему запобігання злочинам з боку працівників ОВС та персоналу ДКВС України такі учені, як: О. А. Мартиненко (2007 р.) [86]; Ю. О. Новосад (2010 р.) [98]; В. В. Лопоха (2016 р.) [82]; Я. О. Ліховіцький (2018 р.) [79]; та ін. [59].

Цікавими у зв'язку з цим можна вважати й науково обґрунтовані погляди, пропозиції та висновки, які у свій час висвітлювали у публікаціях Г. О. Радов [202].

Так, у доктринальній моделі закону «Про пенітенціарну систему України» він запропонував на законодавчому рівні закріпити наступні суб'єкти цієї системи, які по своїй суті мали б виконувати й функції загальносоціального запобігання кримінальним та іншим правопорушенням у сфері виконання покарань України, а саме:

1. Державний пенітенціарний комітет, який, на його думку, мав стати вищим органом управління пенітенціарною системою та виконувати такі головні завдання (ст. 6 Моделі):

а) керівництво діяльністю пенітенціарних установ та інших суб'єктів пенітенціарної системи, консолідація та інтеграція їхніх зусиль в інтересах забезпечення ресоціалізації засуджених, надання їм допомоги і підтримки у вирішенні виникаючих проблем, стимулювання їхньої діяльності;

б) представництво та захист інтересів пенітенціарної функції держави в органах законодавчої, судової і виконавчої влади;

в) контроль за виконанням чинного законодавства, парламентських та урядових рішень з пенітенціарних проблем усіма суб'єктами пенітенціарної системи України;

правопорушень та вплив цих корелянтів на формування, розвиток і реалізацію кримінальної мотивації вказаних суб'єктів.

Мову про роль корелянтів у детермінації кримінальних правопорушень можна зустріти й в інших наукових публікаціях [31, с. 189-190]. Зокрема, А. П. Закалюк у зв'язку з цим слушно зауважив, що визначення наявності кореляції між об'єктами, що досліджуються, – на сьогодні неодмінна умова, обов'язковий попередній етап кримінологічного дослідження, а саме – оцінки значущості емпіричної інформації [31, с. 189].

Саме цей методологічний підхід і був використаний у даній науковій розробці при оцінці детермінант, що породжують і обумовлюють вчинення кримінальних правопорушень персоналом колоній у сфері виконання покарань України на протязі 2017-2020 р. р. [133].

Отже, проведений аналіз причин, умов і корелянтів кримінальних правопорушень, що мали місце з боку персоналу колоній у досліджуваному періоді (2017-2020 р. р.) дозволяє зробити висновок про те, що для нейтралізації, ліквідації, усунення тощо зазначених видів детермінації, необхідно застосовувати лише системний підхід із залученням соціально-правових і природних можливостей усіх, без винятку, суб'єктів загально-соціального, спеціально-кримінологічного та індивідуального, включаючи віктимологічного, напрямів запобігання даному виду злочинності в Україні [134], враховуючи при цьому як особливості кримінально-виконавчих правовідносин, так і стан суспільної оцінки і громадського контролю за сферою виконання покарань, які склались на протязі всього періоду незалежності України та продовжують існувати у сьогоденні, виступаючи при цьому окремою специфічною детермінантою суспільно небезпечних діянь у даній галузі суспільної державної діяльності.

2.4. Основні кримінологічно значущі ознаки особи з числа персоналу УВП, яка вчиняє кримінальні правопорушення

Як свідчать результати вивчення наукової літератури, досі серед учених тривають дискусії з приводу того, яке слово слід вживати при здійсненні кримінологічної характеристики суб'єктів вчинення кримінальних правопорушень – «особа» чи «особистість» [75, с. 83]. При цьому, якщо виходити із змісту поняття «суб'єкт кримінального правопорушення», що закріплений в ст. 18 КК України, то пріоритетним є слово «особа».

У той самий час, якщо виходити з етимологічного значення «особистість», що дається у тлумачних словниках української мови (від лат. *personalitus* – особа, яка має соціальні, психологічні та інші властивості (характеристики)) [19, с. 477], то перевагу при оцінці кримінологами особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, варто віддавати слову «особистість».

Як у зв'язку з цим зробили висновок деякі дослідники, слід завжди пам'ятати, що особистість злочинця – це свого роду ідеальна модель, абстракція, створена на підставі дослідження суб'єктів кримінальних правопорушень, метою якої є виявлення таких негативних особливостей індивідуумів, за якими з високою часткою ймовірності можна в майбутньому передбачити злочинну поведінку інших осіб або повторно вчинене кримінальних правопорушень тими, хто мав попередній кримінальний досвід [75, с. 87].

У цілому ж, узагальнивши існуючі в кримінології підходи щодо змісту поняття «особистість злочинця» [117], можна сформулювати наступне визначення «кримінологічна характеристика особистості з числа персоналу колоній, який вчиняє кримінальні правопорушення у сфері виконання покарань» – це оцінка на науково-прикладному рівні сукупності соціально-типових та кримінально-типових ознак, які сформувались у процесі неблагополучного соціального розвитку особи

РОЗДІЛ 3 ЗМІСТ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ З ПИТАНЬ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ПЕРСОНАЛОМ УВП: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

3.1. Зміст та сутність загальносоціального запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються персоналом УВП: головні шляхи його удосконалення

У наукових джерелах (кримінальним правопорушенням) розуміють комплекс перспективних соціально-економічних і культурно-виховних заходів, спрямованих на подальший розвиток та вдосконалення суспільних відносин і усунення або нейтралізацію разом з тим причин і умов злочинності [75, с. 143].

Отже головне у даному виді запобіжної діяльності – це соціальна складова державної політики у сфері боротьби із злочинністю (кримінальними правопорушеннями – у сенсі змісту ст. 11 КК України).

Як у зв'язку з цим слушно зауважив В. В. Голіна, без постійної турботи про удосконалення соціальної політики у країні, спрямованої на подальше зростання матеріального та духовного життя людини, стверджувати про серйозні наміри щодо протидії злочинності – значить не розуміти, щонайменше, суті і змісту її запобігання [22, с. 21].

У свою чергу, А. П. Закалюк у своїх працях обґрунтовано довів, що запобігання злочинності, включаючи й загальносоціальне, як різновид суспільної діяльності належить до таких важливих напрямів останньої, як соціальний контроль та соціальна профілактика [31, с. 323].

Саме зазначені та інші доктринальні підходи й стали методологічним підґрунтям для визначення головних форм і засобів підвищення ефективності загальносоціального запобігання

Контрольні запитання до розділу 2:

1. *Що слід розуміти під «кримінологічною характеристикою кримінальних та інших правопорушень, що вчиняються персоналом колоній у сфері виконання покарань»?*
2. *Яким чином кримінологи визначають коефіцієнт злочинності?*
3. *Які особливості кримінально-виконавчих правовідносин, які впливають на зміст процесу виконання – відбування даного покарання виокремлені у науці кримінально-виконавчого права?*
4. *В чому особливість так званої «географії» вчинення кримінальних правопорушень персоналом колоній у сфері виконання покарань України?*
5. *Що Ви розумієте під поняттям «детермінанти злочинності» та які його основні системоутворюючі ознаки?*
6. *Які є причини вчинення кримінальних правопорушень персоналом колоній?*
7. *Що Ви розумієте під терміном «кримінологічна характеристика особистості з числа персоналу колоній, який вчиняє кримінальні правопорушення у сфері виконання покарань»?*
8. *Які кримінологічно значущі ознаки особистості персоналу колоній, який вчиняє протиправні діяння в процесі виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк?*

та її функціонування у певному соціальному середовищі, що відрізняється своєю суспільно неприйнятністю та крайньою формою реалізації останньої на практиці, а також відображаються у виді суспільної небезпечності, криміногенної мотивації та кримінальної активності особи, які у своїй сукупності детермінують (спричинюють, обумовленість та корелюють) вчинення нею кримінального правопорушення.

Виходячи з цього, результатів інших наукових розробок [130] та із змісту вжитого у даному понятті словосполучення «сукупності ознак», у будь-якому дослідженні необхідно вести мову про структуру особистості злочинця, тобто про її внутрішню будову та зміст у даному випадку різноманітних індивідуальних ознак особи з числа персоналу колоній, яка вчиняє кримінальні правопорушення у процесі виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк [31, с. 253-257].

Знову ж таки, кримінологи у даному контексті ведуть мову про такі складові кримінологічної структури особистості злочинця, як: соціально-демографічні; морально-психологічні; соціально-ролеві та кримінально-правові ознаки особи, основу яких складає офіційна статистика щодо суб'єктів кримінальних правопорушень, а також результати вибіркового кримінологічного досліджень [75, с. 87].

Зокрема, А. П. Закалюк запропонував здійснити кримінологічну характеристику особистості шляхом аналізу індивідуальних властивостей особи по дев'яти балах (групах) ознак, а саме:

а) три із них – відображають соціальну характеристику особи кримінального правопорушника (її особистість) ознаки формування та соціалізації особи; ознаки соціального статусу та соціальних ролей; безпосередні ознаки спрямованості особистості;

б) п'ять із них – біосоціальні, що включають: демографічні ознаки, які мають соціальне і психологічне значення; психофізіологічні особливості, у тому числі генетичного походження;

показники фізичного стану здоров'я; показники психічного стану здоров'я; індивідуальні психологічні дані;

в) окремих блоків (дев'ятий) містить ознаки, пов'язані з вчиненням особою кримінальних правопорушень [31, с. 257-258].

Саме зазначені теоретичні моделі та підходи і склали методологічне підґрунтя для здійснення кримінологічної характеристики особи з числа персоналу колоній, який у 2017-2020 р. р. вчиняв кримінальні правопорушення у сфері виконання покарань України, враховуючи при цьому особливості детермінації даного виду злочинності, а також результати спеціальних наукових розробок з означеної проблематики.

У 2017 році у Райківській виправній колонії № 73 Центрального регіону начальник багатопрофільної лікарні при цій КВУ гр-н М. та його заступник майор внутрішньої служби Д. були затримані при одержанні неправомірної винагороди у сумі 5 тис. доларів США за підготовку та подальше спрямування до компетентних органів медичної документації для звільнення засудженого Р. від подальшого його відбування за хворобою в порядку ст. 84 КК, вчинивши таким чином кримінальне правопорушення, передбачене ч. 3 ст. 368 КК України.

У цьому ж році за вчинення аналогічного кримінального правопорушення (отримання неправомірної вигоди у сумі 16 тис. гривень) був затриманий заступник начальника Синельниківської виправної колонії № 94 Південно-Східного міжрегіонального управління підполковник внутрішньої служби З.

У 2018 році працівниками СБУ в м. Шепетівка був затриманий заступник начальника з інтендантського та комунально-побутового забезпечення державної установи «Шепетівська виправна колонія № 98» Центрально-Західного регіону підполковник внутрішньої служби Л. під час отримання від громадянина коштів у сумі 3 тис. доларів США, вчинивши таким чином кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 14, ч. 3 ст. 368 КК України.

загальній кількості цих діянь) займають «пальму» першості серед усіх інших категорій персоналу колоній.

У той самий час, у розрахунку на 1 тис. осіб, найбільш корупційним є середній начальницький склад, який є основною складовою у процесі виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк, позаяк є безпосереднім суб'єктом застосування до засуджених визначених у законі заходів виправлення та ресоціалізації (ст. 6 КВК України).

Отже, проведений аналіз змісту кримінологічно значущих ознак особистості кримінального та корупційного правопорушника з числа персоналу колоній [4] дозволяє зробити висновок про те, що це особи, які, в основному, є одруженими, мають загальну повну середню освіту, вік 20-35 років, низький рівень правової свідомості та культури, недостатній професійний стаж та загальний соціальний розвиток, а також досить обмежений життєвий досвід.

У свою чергу, якщо зазначені ознаки та структуру особистості правопорушника оцінити у розрахунку на 1 тис. осіб [126], то слід констатувати, що як у досліджуваний період у цій роботі (2017-2020 р. р.), так і в попередні роки найбільш кримінально активними та корупційно вразливими є особи з числа старшого та середнього начальницького складу, що є реальною загрозою як для процесу виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк, так і в цілому для сфери виконання покарань України, підриваючи та знижуючи при цьому і так невисокий рівень авторитету цих суб'єктів кримінально-виконавчої діяльності у суспільстві, що у свою чергу, не дозволяє громадам більш активно та ефективно приймати участь у сфері виконання покарань України, у тому числі й шляхом надання їх значних потенційних людських, фінансових, природних та інших ресурсів.

«найкоруптованими» є особи з числа середнього начальницького складу та вільнонайманих осіб, що, без сумніву, варто враховувати при удосконаленні запобіжної діяльності у цьому напрямі, а також при оцінці рівня латентності кримінальних правопорушень, які вчиняються вказаними категоріями суб'єктів.

Цікавими, якщо застосувати історико-порівняльний критерій пізнання змісту корупційних діянь, є й відомості про це суспільно небезпечне явище у колоніях, яке мало місце, зокрема, у 2005-2010 р. р. (періоді самостійного функціонування ДДУПВП у системі центральних органів державної виконавчої влади України).

Як показали результати спеціальних наукових досліджень, у 2005-2010 р. р. персонал колоній вчинив 396 корупційних правопорушень, у тому числі:

- а) молодший начальницький склад – 251 випадків або 64% у структурі цих діянь;
- б) середній начальницький склад – 98 випадків (25% у цій структурі);
- в) старший начальницький склад – 45 випадків (11% у загальній кількості корупційних правопорушень) [73, с. 60].

І, хоча в абсолютних цифрах кількість корупційних діянь у сфері виконання покарань України у 2017-2020 р. р. по зрівнянню з 2005-2010 р. р. зменшилась у 6,3 рази або на 84%, у розрахунку на 1 тис. осіб, враховуючи зменшення кількості персоналу колоній у першому періоді майже на 50%, рівень корупційної активності персоналу колоній залишається високим та таким, що суттєво впливає на ефективність процесу виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк.

Особливої уваги у зв'язку з цим заслуговує молодший начальницький склад, який в абсолютних цифрах як у попередні роки (2005-2010 р. р. – 64% у структурі корупційних правопорушень), так і в досліджуваному у цій роботі періоді (2017-2020 р. р. – 60% у

У цьому ж році начальник Катеринівської виправної колонії № 46 Західного міжрегіонального управління був затриманий за підозрою в одержанні неправомірної вигоди за усунення перешкод з умовно-дostroкового звільнення засудженого, за що притягнутий до кримінальної відповідальності за ч. 3 ст. 368 КК України.

Резонансні (фр. resonance, від лат. resonans – те, що дає відгук – відголосок) [16, с. 493] кримінальні правопорушення, які були вчинені особами старшого начальницького складу колоній, мали місце й у 2019-2020 р. р.

Так, у 2019 році був затриманий начальник відділення соціально-психологічної служби Державної установи «Городищенська виправна колонія № 96» Західного міжрегіонального управління ДКВС України майор внутрішньої служби Т., який вимагав від засудженого П. неправомірну вигоду в сумі 700 доларів США за підготовку документів, необхідних для застосування заходів заохочення, вчинивши своїми суспільно небезпечними діями (ст. 11 КК) кримінальне правопорушення, передбачене ч. 3 ст. 368 КК України.

У свою чергу, у 2020 році за вчинення такого ж кримінального правопорушення (ч. 3 ст. 368 КК) був затриманий начальник Західного міжрегіонального управління генерал-майор внутрішньої служби Д.

2. Середній начальницький склад (від молодшого лейтенанта до капітана внутрішньої служби включно) (ч. 6 ст. 14 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України») колоній у 2017-2020 р. р. вчинив у сфері виконання покарань України 53 кримінальні правопорушення із 342, зареєстрованих з участю всіх категорій персоналу колоній за цей період, або 16% у загальній структурі цих суспільно небезпечних діянь (2017 р. – 17 осіб; 2018 р. – 14; 2019 р. – 8; 2020 р. – 14).

У сенсі з'ясування змісту досліджуваної проблематики, цікавими є деякі випадки вчинення кримінальних правопорушень зазначеною категорією осіб. Так, у 2017 році у Київському СІЗО Центрального міжрегіонального управління ДКВС України був затриманий

фельдшер медичної частини цієї установи попереднього ув'язнення (ст. 4 Закону України «Про попереднє ув'язнення») В. при спробі проносу на територію слідчого ізолятора, що охороняється, заборонених предметів (речовину рослинного походження зеленого кольору в подрібненому вигляді та пігулки заводського фасування, в двох пластинках у яких було пошкоджено цілісність обгортки), вчинивши таким чином кримінальне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 307 КК України.

У цьому ж році та цій самій установі попереднього ув'язнення була затримана за підозрою в отриманні неправомірної вигоди від ув'язнених під варту та їх родичів (ч. 3 ст. 368 КК) виконуюча обов'язки начальника медичної частини СІЗО капітан внутрішньої служби П.

У 2018 році у Літинській виправній колонії № 123 Центрально-Західного регіону було виявлено факт використання підробленого документа черговим помічником цієї установи лейтенантом внутрішньої служби Л., у зв'язку з чим порушено кримінальне провадження по ч. 4 ст. 358 КК України.

У свою чергу, у цьому ж році заступник начальника Катеринівської виправної колонії Західного міжрегіонального управління із соціально-виховної та психологічної роботи капітан внутрішньої служби В. затриманий за підозрою в одержанні неправомірної вигоди за усунення перешкод з питань умовно-дострокового звільнення засудженого, тобто за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 368 КК України.

У 2019 році у цьому контексті звертають на себе увагу наступні вчинені середнім начальницьким складом суспільно небезпечні та карні діяння (ст. 11 КК).

Так, у Державній установі «Бучанська виправна колонія № 85» центрального міжрегіонального управління ДКВС України у начальника дільниці СІЗО – начальника відділення соціально-виховної та психологічної роботи П. було виявлено пластикову ємкість, в якій

в) більше 20% вказаних суб'єктів на момент вчинення протиправних та кримінальних карних діянь продовжували навчання у вищих навчальних закладах або коледжах;

г) майже 15% з числа персоналу колоній до вчинення кримінальних правопорушень знаходились на профілактичних обліках відповідних оперативних підрозділів ДКВС України (ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [182];

г) інші ознаки особистості, мова про які ведеться у науковій літературі [73, с. 58-61; 14, с. 156-172], включаючи й віктимологічні кримінально значущі ознаки [73, с. 94-110; 14, с. 172-186].

У контексті вирішення завдань об'єктивізації кримінальної інформації про особистість персоналу, який вчиняє кримінальні правопорушення у сфері виконання покарань України, а також з'ясування рівня латентності протиправної діяльності цих осіб важливу роль відіграють і відомості про вчинення зазначеними суб'єктами кримінально-виконавчої діяльності корупційних правопорушень у цій галузі суспільних відносин.

Як встановлено в ході даного наукового пошуку, у 2017-2020 р. р. персоналом колоній у сфері виконання покарань України було вчинено 63 корупційні діяння (ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» [161]), а саме: у 2017 році – 8 випадків; 2018 р. – 22; 2019 р. – 20; 2020 р. – 13).

Отже, своєрідний «вибух» корупції серед зазначеної категорії суб'єктів відбувся у 2018-2019 р. р., тобто в період активного проведення реформ у системі ДКВС України.

До найбільш корупційно активних осіб з числа персоналу колоній можна віднести молодший начальницький склад (37 із 63 корупційних діянь або 60% у загальній структурі особистості даного правопорушника), а також вільнонайманий склад (12 випадків корупції або 19% у зазначеній структурі особистості «корупціонерів»).

Поряд з цим, якщо до оцінки даного суспільно небезпечного явища підійти у розрахунку на 1 тис. осіб, то в такому випадку

персоналу колоній, які вчиняють кримінальні правопорушення у сфері виконання покарань України.

Зокрема, середній вік особистості кримінального правопорушника складає від 20 до 25 років, тобто це є особи з недостатнім життєвим і професійним досвідом. Як виняток, хіба що можна вважати вік осіб з числа старшого начальницького складу, який коливається у межах 25-35 років.

Щодо освітнього рівня особистості зазначених кримінальних правопорушень, то вони майже повністю співпадають із структурою вчинених ними суспільно небезпечних діянь, а саме: до 40% цих осіб мають загальну повну середню освіту, тобто є носіями низького загального рівня соціального розвитку та вкрай примітивну свідомість, які й детермінують виникнення, розвиток та реалізацію їх протиправної поведінки у сфері виконання покарань.

Не менш небезпечним у цьому контексті є й той факт (та, однозначно, кримінологічна ознака особистості), що більшість осіб, які служать або працюють у колоніях, не мають юридичної освіти, а отже, відповідної правової культури, що можна вважати однією з корелянт, які детермінують випадки кримінальних правопорушень у цих КВУ закритого типу.

До кримінологічно значущих ознак особистості персоналу колоній, який вчиняє протиправні діяння в процесі виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк, варто віднести наступні із них:

а) більше 45% цих суб'єктів були одружені; майже 15% – розлучені, а інші – відносились до категорії не одружених;

б) майже 30% зазначених осіб до вчинення кримінального правопорушення притягались до дисциплінарної та інших видів юридичної відповідальності;

містились 4 поліетиленові згортки з подрібненою речовиною сіро-зеленого кольору рослинного походження, за що він був притягнутий до кримінальної відповідальності за ч. 1 ст. 309 КК України.

У той самий час, у цьому ж році було затримано за підозрою в одержанні неправомірної вигоди (ч. 3 ст. 368 КК) заступника начальника Державної установи «Даріївська виправна колонія № 10» Південного регіону із комунально-побутового забезпечення – начальника відділу інтендантського та господарського забезпечення капітана внутрішньої служби Г.

У 2020 році ситуація з означеної у цій роботі проблематики суттєво не змінилась. Так, за доставку засудженим за винагороду заборонених предметів був затриманий начальник відділення соціально-психологічної служби № 4 Державної установи «Маневицька виправна колонія № 42» лейтенант внутрішньої служби К., за що був притягнутий до кримінальної відповідальності за ч. 1 ст. 368 КК України.

У цьому ж році за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 307 КК, у Державній установі «Київський слідчий ізолятор» Центрального міжрегіонального управління ДКВС України був затриманий інструктор з професійної підготовки відділу по роботі з персоналом лейтенант внутрішньої служби С., який вчинив спробу пронести на охороняєму територію даної установи попереднього ув'язнення наркотичну речовину.

3. Особи молодшого начальницького складу з числа персоналу колоній (відповідно положень ч. 6 ст. 14 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» це особи, які мають спеціальне звання від рядового до старшого прапорщика внутрішньої служби) у 2017-2020 р. р. у сфері виконання покарань України вчинили 166 із 342 зареєстрованих у колоніях кримінальних правопорушень або 48% від загальної їх кількості (у 2017 році – 4 випадок; 2018 р. – 43; 2019 р. – 44; 2020 р. – 38).

У 2017 році найбільш у цьому сенсі показовим був випадок, коли молодший інспектор відділу нагляду і безпеки Березенської виправної колонії № 95 Центрального міжрегіонального управління ДКВС України старший сержант внутрішньої служби Ч. вчинив спробу пронести на охороняєму територію даної КВУ наркотичні речовини, вчинивши таким чином кримінальне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 307 КК України.

У свою чергу, у 2018 році в Державній установі «Вінницька виправна колонія № 86» Центрально-Західного регіону було затримано командира відділення – водія відомчої пожежної охорони цієї КВУ за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 368 КК України, а саме – за спробу передачі за винагороду заборонених предметів для засудженого, який відбував покарання у виді позбавлення волі у даній колонії.

Натомість, у 2019 році у Державній установі «Сокирянська виправна колонія № 67» Центрально-Західного міжрегіонального управління був затриманий молодший інспектор відділу охорони прапорщик внутрішньої служби С., за незаконне збереження на робочому місці та при собі наркотичної речовини, за що він був притягнутий до кримінальної відповідальності за ч. 2 ст. 307 КК України.

І, накінець, у 2020 році у даному контексті можна назвати приклад, коли молодший інспектор I категорії відділу режиму та охорони Державної установи «Одеський слідчий ізолятор» Південного регіону, молодший сержант внутрішньої служби К. здійснив спробу пронести не охороняєму територію цієї установи попереднього ув'язнення наркотичні засоби, тобто вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 307 КК України.

4. Вільнонайманий склад виправних колоній у 2017-2020 р. р. у сфері виконання покарань України вчинив 43 кримінальні правопорушення із 342, які мали місце у цих КВУ (у 2017 році – 11

г) державні службовці у 2005-2010 р. р. злочини у колоніях не вчиняли [73, с. 58].

Отже, у досліджуваному періоді (2017-2020 р. р.) по зрівнянню з 2005-2010 р. р. майже незмінною в абсолютних цифрах залишалась активність молодшого начальницького складу (відповідно 48% та 44% у структурі особистості злочинців).

У певній мірі знизився в абсолютних цифрах коефіцієнт злочинної активності середнього начальницького складу – із 34% у 2010 р. до 16% у 2020 р. у структурі даного виду кримінальних правопорушень, що вчиняються у сфері виконання покарань України.

У той самий час, цей показник набув загрозливих тенденцій для таких категорій персоналу колоній, як: вільнонайманий склад та державні службовці. Так, з 4% у 2010 р. до 13% у 2020 році в абсолютних цифрах у структурі кримінальних правопорушень зросла кримінальна активність вільнонайманого складу (більш, як у 4 рази за 10-літній період).

У свою чергу, злочинна активність державних службовців теж набула певних темпів зростання (з 0% у 2010 році до 4% у 2020 р. у структурі кримінальних правопорушень, вчинених в цілому всіма категоріями персоналу колоній в процесі виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк).

Та, попри все, у розрахунку на 1 тис. осіб найбільший коефіцієнт злочинної активності у період 2005-2020 р. р. спостерігається в осіб старшого начальницького складу, а також середнього начальницького складу з числа персоналу колоній, що можна вважати на сьогодні однією з ключових проблем ДКВС України та, одночасно, констатувати про низький рівень запобігання кримінальним правопорушенням, які вчиняються даною категорією суб'єктів кримінально-виконавчої діяльності.

Зазначена проблема ще більш ускладнюється на практиці з урахуванням інших кримінологічно значущих ознак тих осіб з числа

мали кримінально-виконавчого досвіду роботи у ДКВС України, але й взагалі керівного досвіду на рівні центральних органів державної виконавчої влади, яким на той час був Державний департамент України з питань виконання покарань [196].

Зокрема, якщо у 1991 році питома вага старшого начальницького складу у структурі злочинності персоналу колоній складала менше 1%, включаючи відомості про злочинність військовослужбовців Внутрішніх військ МВС України, які здійснювали функції нагляду та охорони у цих УВП [97, с. 22], та до 1999 року (першому самостійного року функціонування ДДУПВП у системі центральних органів державної виконавчої влади в Україні) залишалась незмінною [105, с. 81], то у 2005-2010 р. р. загальна ситуація з цих питань різко змінилась у гірший бік.

Так, як встановлено в ході спеціальних наукових досліджень, у структурі злочинів, які були вчинені персоналом колоній за вказаний період, питома вага старшого начальницького складу складала 18%. У середньому щорічно ці особи вчиняли до 5 злочинів, а загальний ріст кількості таких суспільно небезпечних діянь у 2010 році по зрівнянню з 2005 роком відбувся у 1,5 рази або на 50% [73, с. 60].

У цілому в 2005-2010 р. р. по зрівнянню з 2017-2020 р. р. структура суб'єктів вчинення злочинів (кримінальних правопорушень), які були зареєстровані у колоніях, мала наступний вигляд:

а) в абсолютних показниках «пальму» першості займали особи з числа молодшого начальницького складу – 59 із 135 злочинів, що мали місце у колоніях за вказаний період, або 44% у загальній структурі цієї злочинності;

б) середній начальницький склад у вказані роки вчинив 46 злочинів (34%);

в) старший начальницький склад – 25 злочинів або 18% у загальній її кількості;

г) вільнонайманий склад – 5 злочинів або 4% у структурі злочинності персоналу колоній;

випадків; 2018 р. – 8; 2019 р. – 4; 2020 р. – жодного), або 13% у загальній структурі цих суспільно небезпечних діянь (ст. 11 КК).

Серед всієї сукупності кримінальних правопорушень, вчинених за вказаний період цією категорією персоналу колоній, звертають на себе увагу наступні із них.

Зокрема, у 2017 році в Одеській виправній колонії № 21 Південного міжрегіонального управління ДКВС України був затриманий за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 191 КК України, начальник виробничої майстерні цієї КВУ гр-н К., який здійснив спробу вивозу товарно-матеріальних цінностей з метою особистої наживи (2 тушки свинини загальною вагою 262,5 кг).

У 2018 році у Могильов-Подільській виправній колонії № 114 Центрально-Західного регіону був затриманий майстер майстерні позабюджетної діяльності цієї КВУ гр-н С. під час отримання неправомірної вигоди в розмірі 3 тис. гривень за протиправне пронесення на охороняєму територію мобільних телефонів, за що був притягнутий до кримінальної відповідальності за ч. 3 ст. 368 КК України.

У свою чергу, в 2019 році в Державній установі «Шепетівська виправна колонія № 98» Центрально-Західного регіонального управління був затриманий завідувач підсобного господарства цієї КВУ, який здійснив спробу пронести на охороняєму територію наркотичні засоби, тобто вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 307 КК України.

Натомість, у 2020 році у Могильов-Подільській виправній колонії № 114 Центрально-Західного регіону був затриманий майстер даної КВУ гр-н Б., який намагався передати засудженим, які відбували покарання у виді позбавлення волі у цій установі, наркотичні речовини за грошову винагороду, за що був притягнутий до кримінальної відповідальності за ч. 1 ст. 309 КК України.

5. Державні службовці, які входили до складу персоналу колоній, у 2017-2020 р. р. вчинили 13 кримінальних правопорушень із 342, зареєстрованих у цих колоніях закритого типу, або 4% у загальній їх кількості (у 2017 році – 7 випадків; у 2018 р. – 2; у 2019 р. – 4; у 2020 р. – жодного).

Із усіх зазначених суспільно небезпечних і карних діянь (ст. 11 КК) можна, зокрема, виокремити наступні. Так, у 2017 році службовими особами Білоцерківської виправної колонії № 105 Центрального регіону шляхом привласнення, вчинена крадіжка матеріальних цінностей, які перебували на балансі даної КВУ, тобто вчинили кримінальне правопорушення, передбачене ч. 3 ст. 191 КК України.

У 2018 році, з огляду з'ясування змісту предмета даного дослідження, цікавим був такий протиправний факт суспільно небезпечної діяльності державних службовців у колоніях України.

Зокрема, у Біленківській виправній колонії Південно-Східного міжрегіонального управління був затриманий головний енергетик цієї КВУ за спробу пронести на охороняєму територію цієї установи наркотичні речовини (сліп-пакети з речовиною рослинного походження, які були виявлені у пачці цигарок, а також 20 пігулок «Гідазепам» та 14 – «Ліріка»), за що він був притягнутий до кримінальної відповідальності за ч. 1 ст. 309 КК України.

У свою чергу, у 2019 році у службових приміщеннях Південно-Східного міжрегіонального управління ДКВС України у м. Харкові затримано групу державних службовців кадрового апарату за вчинення кримінальних правопорушень за ч. 3 ст. 191, ч. 2 ст. 364 та ч. 3 ст. 368 КК України, а саме – за отримання незаконної вигоди, зловживання службовим положенням та розкрадання шляхом використання службових повноважень за вчинення дій, пов'язаних із прийняттям на вакантні посади персоналу колоній та інших УВП 19-ти осіб.

У 2020 році натомість, кримінальних правопорушень у сфері виконання покарань України з боку державних службовців виправних колоній зареєстровано не було.

Таким чином, результати проведеного аналізу змісту кримінальних правопорушень, вчинених у процесі виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк в Україні персоналом колоній, дозволяють констатувати, що у структурі особистості даної категорії злочинців найбільшу питому вагу мають ті особи, які відносяться до числа молодшого начальницького складу цих КВУ (48% від загальної кількості зареєстрованих у 2017-2020 р. р. суспільно небезпечних і карних діянь), що можна вважати логічним з огляду їх кримінально значущих ознак (віку (до 25 років); життєвого досвіду (незначного); професійного досвіду (мізерного); освіти (як правило, лише повної загальної середньої освіти); сімейного стану та інших оціночних критеріїв).

У той самий час, тривожними та такими, що свідчать про значні прорахунки в діяльності по розстановці керівних кадрів та організації запобіжної діяльності у колоніях є той факт, що друге місце серед усіх категорій персоналу цих КВУ займає старший начальницький склад, на долю якого припадає 19% у структурі всіх вчинених у сфері виконання покарань України кримінальних покарань.

Парадоксальність, недоречність та алогічність таких суспільно небезпечних діянь полягає у тому, що саме на зазначених осіб, згідно їх правового статусу та нормативно-визначених завдань щодо реалізації змісту процесу виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк, покладено обов'язок запобігати вчиненню кримінальних та інших правопорушень як з боку інших категорій персоналу колоній, так і з участю засуджених та інших осіб, які приймають участь у кримінально-виконавчій діяльності.

При цьому слід констатувати, що вказана тенденція склалась у сфері виконання покарань України ще 2005-2010 р. р., коли керівництво ДДУПВП складалось з цивільних осіб, які не тільки не

8) лікаря-кардіолога медичної установи Одеського СІЗО гр-ку Д., яка зберігала при собі наркотичні засоби, тобто вчинила кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 309 КК України;

9) працівника Одеського СІЗО гр-на М., який намагався пронести до ув'язнених під варту наркотичну речовину, чим вчинив кримінальне правопорушення за ч. 2 ст. 307 КК України;

10) оперуповноваженого оперативного відділу Державної установи «Миколаївський слідчий ізолятор» Південного міжрегіонального управління ДКВС України, капітана внутрішньої служби Л., який шляхом отримання неправомірної винагороди вчинив спробу пронести на охороняєму територію наркотичні засоби, за що притягнутий до кримінальної відповідальності за ч. 3 ст. 307 та ч. 3 ст. 368 КК України;

11) командира відділення – водія відомчої пожежної команди Державної установи станова «Диканівська виправна колонія № 12» Північно-Східного міжрегіонального управління, сержанта внутрішньої служби С., який вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 307 КК України – за спробу пронести наркотичні засоби на охороняєму територію ;

12) інспектора відділення соціально-психологічної служби відділу соціально-виховної та психологічної роботи Державної установи «Божковська виправна колонія № 16» Північно-Східного регіону, лейтенанта внутрішньої служби Б. за спробу передати засудженому наркотичні засоби, за що був притягнутий до кримінальної відповідальності за ч. 2 ст. 307 КК України ;

13) старшого інспектора відділу інтендантства та господарського забезпечення Державної установи «Роменська виправна колонія № 56» цього ж управління, лейтенанта внутрішньої служби Т., який зберігав при собі наркотичну речовину, тобто вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 309 КК України ;

діяльності кримінально-виконавчих, а не пенітенціарних установ, що, як встановлено в ході даного дослідження, не тільки деморалізує суб'єктів і учасників процесу виконання – відбування покарань у силу декларативності та, подекуди, аморальності задекларованих у Концепції положень, але й виступає однією з корелянтів, яка детермінує вчинення кримінальних та інших правопорушень з боку персоналу колоній у сфері виконання покарань України.

Як, знову ж таки, з цього приводу правильно зробив висновок Г. О. Радов, на побутовому рівні поняття «пенітенціарна політика» вживається як синонім, яким визначається будь-яка державно-правова діяльність у сфері виконання покарань у виді позбавлення волі [201, с. 12].

Але така трактовка даного поняття, на переконання даного науковця (і з цим не можна не погодитись), створює перекручене уявлення щодо сутності його явища і, як наслідок, може завести проблему розбудови пенітенціарної системи України у глухий кут [201, с. 12].

Як видається, створена Г. О. Радовим на теоретичному рівні доктринальна модель пенітенціарної системи, особливо в частині суб'єктів пенітенціарної діяльності, може бути взята за основу загальносоціального запобігання кримінальним та іншим правопорушенням, які вчиняються в процесі виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк усіма суб'єктами та учасниками кримінально-виконавчих правовідносин.

Поряд з цим, у цій Моделі жодним словом не сказано про таких ключових учасників кримінально-виконавчої (або пенітенціарної) діяльності, як: Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів та центральні органи державної виконавчої влади, рішення яких є обов'язковими для всіх громадян, юридичних осіб та інших об'єднань чи структур, включаючи й Пенітенціарний комітет, який, на думку Г. О. Радова, має стати ключовою ланкою в реалізації пенітенціарної політики [202, с. 13-15], з чим погодитись не можна

апріорі (лат. аргіогі – з попереднього; незалежно від досвіду; без перевірки чого-небудь) [16, с. 54].

Взяти, хоча б діяльність Верховної Ради України, яка, відповідно до свого правового статусу (ст. 85 Конституції України, Закон України «Про Комітети Верховної Ради України» [176]; Закон України «Про регламент Верховної Ради України» [190]), не тільки приймає закони та постанови з відповідних питань суспільної діяльності, включаючи кримінально-виконавчу, але й вправі здійснювати парламентський контроль щодо ефективності їх виконання.

Крім цього, цей вид контролю передбачений й у спеціальних законах (наприклад, у ст. 24 КВК, відповідно до положень якої парламентський контроль мають право здійснювати у сфері виконання покарань народні депутати України, їх помічники-консультанти, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим та депутати місцевих рад).

Проте, як свідчить практика, цей вид контролю є формальним та малоєфективним, що теж можна віднести до корелянтів, які детермінують вчинення кримінальних та інших правопорушень з боку персоналу колоній у процесі виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк.

Зокрема, мова ведеться про низьку результативність у цьому сенсі підкомітету із правового забезпечення пенітенціарної діяльності Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності, а саме – на його засіданні вкрай рідко заслуховують керівництво Міністерства юстиції та ДКВС України щодо результатів кримінально-виконавчої діяльності та не приймають у зв'язку з цим відповідні рішення по суті (недовіра керівництву відомства; письмове інформування керівництва Верховної Ради України про ситуацію, яка склалась у сфері виконання покарань; ініціювання та розробка проектів рішень з означених питань тощо).

мобільні телефони, за що він був притягнутий до кримінальної відповідальності за ч. 2 ст. 307 КК України;

2) осіб, які вчинили спробу викрадення товаро-матеріальних цінностей з використанням транспорту та їх вивозу з охороняємої зони Державної установи «Білоцерківська виправна колонія № 85» Центрального регіону, тобто вчинили кримінальне правопорушення за ч. 2 ст. 191 КК України;

3) працівника Державної установи «Київський слідчий ізолятор» Центрального міжрегіонального управління ДКВС України, майора внутрішньої служби П., який намагався пронести на охороняєму територію наркотичні засоби, у зв'язку з чим він був притягнутий до кримінальної відповідальності за ч. 2 ст. 307 КК України;

4) працівника Державної установи «Київський слідчий ізолятор», молодшого сержанта внутрішньої служби Л. за незаконне зберігання при собі наркотичної речовини, тобто вчинив кримінальне правопорушення за ч. 1 ст. 309 КК України;

5) працівника Державної установи «Одеський слідчий ізолятор» Південного регіону М., який намагався пронести на охороняєму територію наркотичні речовини, за що він був притягнутий до кримінальної відповідальності за ч. 2 ст. 307 КК України;

6) молодшого інспектора I категорії відділу режиму і охорони Одеського СІЗО, молодшого сержанта внутрішньої служби К. за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 307 КК України – спроби пронести для ув'язнених під варту наркотичні засоби;

7) працівника Державної установи «Одеський слідчий ізолятор» гр-на Т., який вчинив спробу пронести наркотичні засоби на охороняєму територію, за що був притягнутий до кримінальної відповідальності за ч. 2 ст. 307 КК України;

д) молодшого інспектора відділу нагляду та безпеки Державної установи «Роменська виправна колонія № 56» Північно-Східного міжрегіонального управління ДКВС України, сержанта внутрішньої служби за незаконне збереження наркотичних речовин, тобто за вчинення кримінального правопорушення за ч. 1 ст. 309 КК України;

ж) начальника відділення соціально-виховної та психологічної роботи Державної установи «Криворізька виправна колонія № 80» Південного регіону, майора внутрішньої служби К. за отримання неправомірної винагороди в сумі 3 тис. гривень за обіцянку створити поліпшені умови відбування покарання засудженому, тобто за вчинення кримінального правопорушення за ч. 1 ст. 368 КК України;

з) молодшого інспектора 2-ї категорії відділу режиму і охорони Державної установи виконання покарань № 4 сержанта внутрішньої служби Ш. за незаконне зберігання при собі наркотичних засобів, за що він притягнутий до кримінальної відповідальності за ч. 1 ст. 309 КК України;

е) заступника начальника колонії із соціально-психологічної та виховної роботи Державної установи «Криворізька виправна колонія № 80» Південного міжрегіонального управління, підполковника внутрішньої служби Ф. за отримання систематичної неправомірної винагороди, тобто за вчинення кримінального правопорушення по ч. 3 ст. 36 КК України.

У свою чергу, у 2020 році оперативні підрозділи внутрішньої безпеки ДКВС України ініціювали порушення 14 кримінальних проваджень щодо персоналу колоній із 83 кримінальних правопорушень або 17% у їх загальній структурі, а саме – щодо:

1) молодшого інспектора відділу ІТЗО Державна установа «Чернівецький слідчий ізолятор» Центрально-Західного міжрегіонального управління, сержанта внутрішньої служби І., який намагався пронести на охороняему територію наркотичні засоби та два

У той самий час, застосувавши історико-порівняльний метод пізнання змісту діяльності Парламенту України дало можливість встановити позитивну практику його діяльності у цьому напрямі.

Так, той факт, що у СІЗО України фізично та технологічно не вистачало місць для розміщення ув'язнених під варту (їх кількість у цей період складала 39 тисяч осіб (у тому числі шляхом збільшення тільки протягом 1993 року на 7,5 тис. осіб), що було характерним у цьому сенсі тільки у 1955 році [107, с. 1]), Верховна Рада України прийняла спеціальну постанову «Про тимчасові слідчі ізолятори на територіях виправно-трудових колоній» [195], що, як показали результати даного наукового дослідження, позитивно вплинуло й на рівень злочинності як з боку ув'язнених під варту, так і персоналу СІЗО [98].

Постанову такого ж змісту Верховна Рада України прийняла й у грудні 1997 року – «Про інформацію Кабінету Міністрів України про хід виконання постанови Верховної Ради України від 6 травня 1993 року «Про тимчасові слідчі ізолятори на території виправно-трудових колоній» [174].

На жаль, як встановлено в ході проведення даної наукової розвідки, у 2017-2020 р. р. (період сучасних реформ у сфері виконання покарань України) такі або аналогічні рішення Верховної Ради України не приймалися, що не тільки впливало на ефективність кримінально-виконавчої та запобіжної діяльності у колоніях, але й свідчило про неналежну взаємодію Міністерства юстиції України, як центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання покарань та пробації (ч. 1 ст. 11 КВК), а також Адміністрації ДКВС України (ч. 1 ст. 2, 5 та 20 «Про Державну кримінально-виконавчу службу України»), з Парламентом.

Саме виходячи з існуючої на сьогодні практики запобігання кримінальним та іншим правопорушенням, що вчиняються персоналом колоній у сфері виконання покарань, логічно було б Верховній Раді України прийняти відповідну постанову з цих питань

або Національну програму трансформації кримінально-виконавчої служби у пенітенціарну систему України [15].

У такому ж контексті варто більш ефективно використовувати у сфері виконання покарань та запобіжній діяльності й потенційні можливості Кабінету Міністрів України, що визначені в ст. 116 Конституції України та Законі України «Про Кабінет Міністрів України» [175].

Так, у 1991-2010 р. р. досить позитивною практикою діяльності Уряду України було прийняття спеціальних рішень, що стосувались процесу виконання – відбування покарань (наприклад, постанова Кабінету Міністрів України від 26 січня 1994 р. № 31 «Про програму приведення умов тримання засуджених, які відбувають покарання у місцях позбавлення волі, а також осіб, які тримаються у слідчих ізоляторах і лікувально-трудовах профілакторіях у відповідність з міжнародними стандартами» від 26 січня 1994 р. № 31 [188]; від 15 лютого 2002 р. № 167 «Про затвердження Програми подальшого реформування та державної підтримки кримінально-виконавчої системи на 2002-2005 роки» [172]; від 15 жовтня 2004 р. № 1378 «Про деякі питання щодо забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» [157]; від 3 серпня 2006 р. № 1090 «Про затвердження Державної програми покращення умов тримання засуджених та осіб, взятих під варту, на 2006-2010 р. р.» [163]; ін.).

У той самий час, у 2017-2020 р. р. будь-яких аналогічних рішень, пов'язаних з підтримкою сфери виконання покарань, уряд України не прийняв (до такої, зокрема, не можна віднести й Концепцію реформування (розвитку) пенітенціарної системи України 2017 року, позаяк її відповідного фінансового, матеріально-технічного та ресурсного забезпечення з боку Кабміну не відбулось) – і це теж віднесено до однієї з корелянтів, що детермінують вчинення кримінальних та інших правопорушень персоналом колоній у процесі виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк.

а) молодшого інспектора відділу охорони Державної установи «Сокирянська виправна колонія № 67» Центрально-Західного міжрегіонального управління ДКВС України, прапорщика внутрішньої служби С. за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 307 КК України за спробу занести на охороняему територію наркотичні речовини;

б) молодшого інспектора відділу нагляду і безпеки Державної установи «Олександрівський виправний центр № 104» Південного регіону, старшого сержанта внутрішньої служби Ч., за спробу пронести на охороняємий об'єкт наркотичну речовину, за що він був притягнутий до кримінальної відповідальності за ч. 2 ст. 307 КК України;

в) начальника сектору соціально-виховної та психологічної роботи Державної установи «Хлорівський виправний центр № 140» Південно-Східного регіону, капітана внутрішньої служби П. за отримання неправомірної вигоди у розмірі 3 тис. доларів США за підготовку матеріалів для умовно-дострокового звільнення засудженого, тобто за вчинення кримінального правопорушення за ч. 3 ст. 368 КК України;

г) молодшого інспектора 2 категорії відділу режиму і охорони Державної установи «Харківський слідчий ізолятор» Північно-Східного міжрегіонального управління, сержанта внутрішньої служби Б., який вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 3 ст. 368 КК України (отримання неправомірної винагороди у розмірі 500 гривень за доставку на охороняему територію наркотичних засобів);

г) двох молодших інспекторів відділу охорони Державної установи «Полтавська установа виконання покарань № 23» цього ж регіону, сержанта внутрішньої служби Т. та сержанта внутрішньої служби Є., які вчинили спробу пронести на охороняему територію наркотичні засоби, за що притягнуті до кримінальної відповідальності за ч. 2 ст. 307 КК України;

Отже, видозміна норм КПК і Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», а також упорядкування положень, термінів, словосполучень, що стосуються запобігання кримінальним та іншим правопорушенням, у тому числі у сфері виконання покарань, є очевидними та необхідними у контексті існуючого рівня злочинності та корупції, суб'єктами яких виступає персонал колоній.

Разом з тим, на ще один аспект цієї тематики дослідження варто звернути увагу, позаяк від вирішення цієї проблеми залежить ефективність спеціально-кримінологічного запобігання суспільно небезпечним і карним діянням, які вчиняють в процесі виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк.

Сутність її полягає в наступному.

Відповідно до вимог ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» до оперативних підрозділів відносяться й оперативні підрозділи внутрішньої безпеки Адміністрації ДКВС України, які безпосередньо підпорядковуються Голові цього відомства у складі Міністерства юстиції України. Поряд з цим, як встановлено в ході проведення цього наукового дослідження, їх результативність, а отже, й вплив на зміст та ефективність запобіжної діяльності у сфері виконання покарань є мізерним.

Зокрема, серед усіх зареєстрованих кримінальних правопорушень та корупційних діянь, вчинених персоналом колоній у 2017-2020 р. р., питома вага ініціативних оперативно-розшукових справ та кримінальних проваджень, які велись оперативними підрозділами внутрішньої безпеки ДКВС України, у загальній структурі таких матеріалів була незначною.

Так, у 2019 році із 76 кримінальних проваджень, що стосувались персоналу колоній, на підрозділи внутрішньої безпеки припадало 9 випадків або 12% у структурі всіх кримінальних правопорушень, вчинених персоналом зазначених КВУ, а саме – це затримання:

У нагоді, у даному випадку, могла б стати спеціальна постанова Верховної Ради України щодо державного забезпечення Кабінетом Міністрів України кримінально-виконавчої та запобіжної діяльності у сфері виконання покарань, як це було зроблено Парламентом України, наприклад, у 1997 році [174].

Як показали результати даного дослідження, немало потенційних можливостей, у контексті досліджуваної проблематики, мають й центральні органи державної виконавчої влади.

Так, на сьогодні чимало проблем соціального захисту персоналу ДКВС України є у діяльності Пенсійного фонду України, який не тільки створює бюрократичні перешкоди для пенсіонерів органів та установ виконання покарань при видачі довідок відповідної форми для нарахування пенсій цим особам, але й неналежним чином виконує рішення судів щодо перерахування цих виплат та інших сум за надбавки шляхом тривалих затримок (у виді затверджених списків «боржників»).

У свою чергу, Міністерство соціальної політики України теж скоротило реалізацію передбачених законом прав, пільг і преференцій (фр. *preference* – перевага; від лат. *praeferre* – віддавати перевагу) [16, с. 465], для колишніх працівників ДКВС України, що деморалізуючим чином впливає й на осіб з числа персоналу колоній, які на сьогодні працюють або проходять службу у сфері виконання покарань.

Ці та інші корелянти в діяльності зазначених відомств також детермінують вчинення кримінальних та інших правопорушень вказаними суб'єктами в процесі виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк.

Немало прорахунків у цьому сенсі є в роботі Міністерства юстиції України, зокрема, поряд з тими, мова про які велась вище, до таких можна віднести недостатні зусилля щодо прийняття Закону України «Про пенітенціарну систему України» та перекося у виплаті зарплати персоналу ДКВС України.

Так, різниця між грошовим утриманням персоналу, який задіяний в Адміністрації ДКВС України, його міжрегіональних управлінь, та персоналом, що безпосередньо реалізує у колоніях завдання кримінально-виконавчого законодавства України (ст. 1 КВК), вимірюється у рази – і це також негативно впливає на ефективність процесу виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі (позаяк, на думку останніх, це є грубим порушенням принципу справедливості, а також виступає однією з детермінант, що породжує та обумовлює вчинення кримінальних та інших правопорушень у сфері виконання покарань України.

Таким чином, варто констатувати, що на сьогодні можна вести мову про особливості та негативні тенденції у змісті сучасної державної політики у сфері виконання покарань України, що, у першу чергу, пов'язано з відсутністю реальних державних програм та іншої підтримки кримінально-виконавчої діяльності з боку основних суб'єктів формування внутрішньої політики нашої держави (Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, та центральних органів державної виконавчої влади), а це, у свою чергу, не дозволяє відповідним суб'єктам запобігання кримінальним та іншим правопорушенням у колоніях нейтралізувати, блокувати, усунути тощо причини, умови та корелянти, які детермінують протиправну поведінку персоналу цих КВУ в процесі виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк.

Саме тому, активізація діяльності всіх проаналізованих суб'єктів загальносоціального запобігання кримінальним та іншим суспільно небезпечним діям у сфері виконання покарань України є очевидним, актуальним та найбільш перспективним засобом (у будь-якій формі) напрямом удосконалення правових, організаційних, фінансових та інших засад як кримінально-виконавчої, так і запобіжної діяльності у колоніях.

діянням, а протидіють ним. А, це, без сумніву, різні види та рівні діяльності, які, як показали результати даного дослідження, теж відносяться до детермінаційного комплексу причин, умов і корелянтів вчинення кримінальних та інших правопорушень персоналом колоній у сфері виконання покарань України.

Саме з цих міркувань, як видається, законодавець серед завдань поліції закріпив не запобігання, а протидію злочинності (п. 4 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію»). А, враховуючи, що вчинення кримінальних правопорушень у колоніях відноситься до підслідності даного правоохоронного органу (ст. 216 КПК), то це також негативно впливає й на стан взаємодії оперативних апаратів цих КВУ з територіальними органами поліції з питань запобіжної діяльності. Бо, як вірно зробили висновок деякі криміналісти, термін «протидія» в етимологічному змісті тлумачиться як дія, що чинить супротив (діяти наперекір) іншій дії, а тому може бути використаний для відтворення загального впливу на злочинність, але він лише однією («супротив») відображає останні та не містить однозначного відображення поняття «запобігання злочинності», тобто не може вживатися як такий, що за сутністю тотожний поняттю «запобігання», навіть коли він вживається у широкому значенні [31, с. 322] (навіть на нормативно-правовому рівні, як це здійснено в ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію»).

Саме тому, як вірно з цього приводу зауважив С. І. Нежурбіда, з метою зменшення ступеня злочинного мислення та потужності злочинної волі людей (у даному дослідженні – персоналу колоній) повинна здійснюватися виховна, пенальна (каральна) та інші види політики, як складової кримінальної політики, яка визначає ставлення до злочинності (у цій роботі – кримінальних правопорушень, що вчиняються персоналом колоній у процесі виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк) [96, с. 421].

Третьою (і не менш важливою у контексті вирішення завдань даного дослідження) особливістю реалізації заходів спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним та іншим правопорушенням, що вчиняються зазначеними особами в процесі виконання – відбування покарання, є те, що вказана діяльність здійснюється в ситуації, коли нормативно-правові акти, що регулюють у значній мірі це питання, мають колізійний характер та конкурують або заперечують один одного.

Таке положення, як свідчить недалека історична практика, склалось у 2012 році, коли був прийнятий новий КПК України [70], та було ускладнено нормативною діяльністю у подальші роки.

Зокрема, чинним КПК введено новий по формі та змісту інститут права – негласні слідчі (розшукові) дії (глава 21), які згідно ч. 1 ст. 246 цього Кодексу вважаються різновидом слідчих (розшукових) дій, тобто здійснюються тільки у межах відповідного кримінального провадження.

При зазначеному підході на «задній» план відходять не тільки теоретичні засади запобіжної діяльності, сутність яких полягає у виявленні на етапах задуму та формування протиправної мотивації осіб, з боку яких вірогідним є вчинення кримінальних та інших правопорушень (наприклад, при наявності в їх поведінці так званих фонових явищ (пияцтво на службі, сну на постах, дисциплінарних проступках, т. ін.) [77, с. 122-114], але й нівелюється (вирівнюється; усувається відмінність)) [19, с. 434] спеціально-кримінологічна діяльність відповідно до нових правових положень, зокрема КПК України, а саме – оперативні апарати, всупереч завдань, що визначені в ст. 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» (а, це – пошук і фіксація даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена КПК України), мають реагувати на вже вчинені чи підготовлені (ст. ст. 17-19 КК) кримінальні правопорушення, тобто не запобігають цим суспільно небезпечним

На ефективність зазначених видів суспільного контролю та суспільної профілактики [31, с. 323], які є пріоритетними у змісті загальносоціального запобігання злочинності (кримінальних правопорушень) у сьогодишніх умовах можуть досить суттєво впливати й органи місцевого самоврядування та громади, на територіях яких дислокуються КВУ закритого типу.

Такий висновок, у першу чергу, ґрунтується на положеннях ч. 1 ст. 93 КВК України, відповідно до яких засуджений до позбавлення волі відбуває весь строк покарання в одній виправній колонії, як правило, у межах адміністративно-територіальної одиниці відповідно до його місця проживання до засудження або місця постійного проживання родичів засудженого.

Зазначена законодавча конструкція, з одного боку, створює належні умови для реалізації на практиці принципи гуманізму, а з іншого, підтверджує взаємну відповідальність як держави, так і громади, у якій до притягнення до кримінальної відповідальності проводила свою життєдіяльність засуджена особа, тобто детермінанти формування і розвитку її протиправної поведінки, в основному, лежать у площині різноманітної діяльності органів місцевого самоврядування та громади у цілому.

Можна назвати з цього приводу й інші аргументи «за».

Мова, у першу чергу, ведеться про те, що у сьогодишніх умовах саме у громадах знаходяться основні фінансові ресурси держави.

Більш того, прийняття останнім часом низки законодавчих актів України, розширило права як органів місцевого самоврядування, так і територіальних громад в цілому на використання існуючих у них фінансових, матеріально-технічних, природних та інших ресурсів на свій розсуд, окрім протиправної діяльності.

Виходячи з цього, варто було б ч. 1 ст. 93 КВК України доповнити реченням наступного змісту:

«Органи місцевого самоврядування та територіальні громади мають у законний спосіб сприяти адміністрації колоній у реалізації завдань кримінально-виконавчого законодавства України».

Крім цього, в ч. 1 ст. 5 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» слово «взаємодіє» замінити словосполученням «зобов'язана взаємодіяти», а також доповнити словосполученням «а також з територіальними громадами» та викласти її у новій редакції, а саме:

«Державна кримінально-виконавча служба України зобов'язана взаємодіяти з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, а також з територіальними громадами, установами та організаціями відповідно до законодавства».

Аналогічні зміни варто ввести й у ст. 20 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», замінивши у ній слово «сприяють» на словосполучення «зобов'язані сприяти», а також доповнити словосполученням «та територіальні громади», та викласти цю правову норму у новій редакції:

«Органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування та територіальні громади, їх службові і посадові особи та об'єднання громадян у межах своїх повноважень зобов'язані сприяти Державній кримінально-виконавчій службі України у виконанні її завдань».

Зазначений підхід не тільки підвищить ефективність кримінально-виконавчої та запобіжної діяльності у колоніях, які дислокуються на територіях відповідних громад, але й дають можливість останнім по-новому брати участь у процесі виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк, а також у реалізації державної політики у сфері виконання покарань, що слід віднести до особливостей змісту кримінально-виконавчої діяльності у 2017-2020 р. р. та у подальші періоди.

Та, попри всі вище проаналізовані форми (а) державного характеру; б) громадського спрямування) і засоби їх реалізації

У той самий час, як це витікає з положень ч. 2 ст. 104 та ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» право та, одночасно, обов'язок проведення кримінологічної профілактики та інших видів соціально-кримінологічного запобігання кримінальним та іншим правопорушенням, зокрема у сфері виконання покарань України покладено саме на оперативні підрозділи, а тому покласти цей обов'язок на інші визначені на доктринальному рівні суб'єкти запобіжної діяльності не можна.

Більш того, саме на функціональному призначені в науці й здійснена класифікація суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням [74, с. 64].

Як у зв'язку з цим слушно зауважив А. П. Закалюк, суб'єктом діяльності щодо запобігання злочинності (кримінальним правопорушенням) та злочинним проявам можуть бути визнані орган, організація, окрема особа, які у цій діяльності виконують хоча б одну з таких функцій щодо запобігання: організація, координація, здійснення або безпосередня причетність до її здійснення [31, с. 346].

У свою чергу, на його думку (і варто з цим погодитись), інші, зокрема забезпечуючі, заходи (навчання, видання літератури, підготовка рекомендацій, фінансування тощо) не дають функціональних підстав поширювати на їхніх виконавців термін «суб'єкт» запобігання злочинності (кримінальним правопорушенням) та злочинним проявам [31, с. 346].

Виходячи з цього, слід констатувати, що тільки ті суб'єкти, стосовно яких запобігання кримінальним правопорушенням, включаючи й сферу виконання покарань, віднесено до основних їх завдань і функцій, можуть займатись спеціально-кримінологічною запобіжною діяльністю – і в цьому проявляється ще одна особливість та виокремлюється у зв'язку з цим ще один напрям удосконалення цього виду запобігання щодо персоналу колоній у сучасних умовах.

процесі виконання – відбування покарання в виді позбавлення волі на певний строк виступають положення Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Зокрема, у ст. 5 цього Закону до оперативних підрозділів віднесені також оперативні підрозділи органів та установ виконання покарань і оперативні підрозділи внутрішньої безпеки КВС України.

Виходячи з цього, слід констатувати, що спеціально-кримінологічне запобігання у сфері виконання покарань не можна зводити тільки до реалізації визначених в КВК України заходів виправно-ресоціалізаційного характеру, зокрема, режиму виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк.

Другою особливістю соціально-кримінологічного запобігання протиправній поведінці персоналу колоній, як показали результати даного наукового пошуку, є те, що до суб'єктів цієї діяльності учені відносять не тільки всі, без винятку, державні організації, але й громадські організації та соціальні групи [75, с. 144], що суперечить змісту та логіці зазначеного виду запобігання кримінальним правопорушенням, включаючи й сферу виконання покарань, а також виступає однією з корелянтів, що детермінують вчинення суспільно-небезпечних діянь з боку персоналу колоній.

Зокрема, якщо виходити із змісту ч. 2 ст. 19 Конституції України, відповідно до якої органи державної влади та їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та Законами України, то таких зобов'язань для інших суб'єктів запобіжної діяльності в Основному законі не встановлено.

Навпаки, у ч. 1 цієї статті Конституції України мова ведеться про те, що правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством.

(ресурсне забезпечення сфери виконання покарань у межах повноважень і у спосіб, вказаний у законі (ч. 2 ст. 19 Конституції України)), особливої уваги у контексті удосконалення змісту загальносоціального запобігання кримінальним та іншим правопорушенням, що вчиняються персоналом колоній в процесі виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк заслуговує місце і роль громадськості у змісті даної діяльності, зокрема, у частині контролю.

У чинному кримінальному законодавстві України громадський контроль зведений до формалізму та до здійснення його тільки двома суб'єктами – спостережними комісіями у КВУ закритого типу та виправними центрами, а також піклувальними радами у виховних колоніях, що майже не впливає на запобігання кримінальним та іншим правопорушенням, які вчиняються персоналом колоній, позаяк об'єктом їх контролю є засуджені (ч. 2 ст. 25 КВК України).

І хоча у Законі (ч. 2 ст. 25 КВК) зроблена ремарка (примітка) про те, що громадський контроль за дотриманням прав засуджених під час виконання кримінальних покарань можуть здійснювати громадські об'єднання, в жодному законодавчому акті України види, форми і способи його здійснення не затверджені, що теж слід віднести до корелянтів, які детермінують вчинення суспільно небезпечних діянь у процесі виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк, а також до сучасних основних напрямів удосконалення запобіжної діяльності по їх усуненню, нейтралізації, блокуванню тощо.

Деякі організаційно-правові та методологічні засади з означених питань були закріплені в Законі України від 19 червня 2003 р. № 975-IV «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» [151], який, на жаль, втратив силу на підставі Закону України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII «Про національну безпеку України» [180], а тому у чинному КВК, як пропонують деякі науковці [51], варто у зв'язку з цим

визначити окремий розділ 1-1 «Громадський контроль за сферою виконання покарань» по аналогії, як це передбачено в розділі VIII Закону України «Про Національну поліцію» [181], надавши право громадськості оцінювати звіти керівників системи ДКВС України (від начальника колонії до Голови Адміністрації ДКВС) про результати кримінально-виконавчої та запобіжної діяльності, а також право на прийняття резолюції недовіри керівникам зазначених вище рівнів.

Це, як показали результати даного дослідження, є на сьогодні одним із ключових напрямів, а також найефективнішою формою удосконалення змісту загальносоціального запобігання кримінальним та іншим правопорушенням, які вчиняються персоналом колоній у сфері виконання покарань України.

Щодо інших форм і засобів підвищення ефективності даного виду запобіжної діяльності, то вони досить детально описані у науковій літературі з означеної тематики дослідження [79] і використані у даному науковому пошуку як методологічне підґрунтя для обґрунтування авторської позиції з цих питань.

Поряд з цим, на деякі з цих доктринальних джерел варто звернути увагу у силу їх як універсальності, так і дискусійності одночасно. Зокрема, у 2014 році в науковому обігу з'явилась робота професора І. Г. Богатирьова «Доктринальна модель побудови пенітенціарної системи України нового типу (інноваційний проект)» [12] (своєрідний аналог Доктринального закону Г. О. Радова [202]), у якому розділ 4 присвячений персоналу пенітенціарної системи, а розділ 5 – контролю і нагляду за діяльністю цієї системи.

При цьому в розділі 4 даної Моделі так і не дано відповідь на питання про критерії добору, підготовки та підвищення кваліфікації персоналу для діяльності у пенітенціарній системі, а також не визначені інші кримінологічно значущі ознаки особистості персоналу пенітенціарних установ, які можуть стати перешкодами і своєрідними

Саме зазначені теоретико-правові підходи й використані для удосконалення правового механізму спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним та іншим правопорушенням, що вчиняються персоналом колоній в процесі виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк, з урахуванням тих особливостей, які характеризують сферу виконання покарань України [121] та в цілому змістовні елементи кримінально-виконавчих правовідносин, а також нормативно-правові протиріччя, недоречності та прорахунки, що суттєвим чином впливають на запобіжну діяльність в нашій державі зокрема [115].

Перша з означених особливостей пов'язана з необґрунтованим, як видається, висновком деяких учених, які вважають, що пенітенціарне запобігання кримінальним та іншим правопорушенням, які вчиняються у процесі виконання – відбування покарань, має здійснюватися виключно кримінально-виконавчими засобами (ст. 6 КВК України) [31, с. 328].

Така позиція дещо не кореспондується з нормами кримінально-виконавчого та іншого законодавства України, яке регулює діяльність по запобіганню кримінальним та іншим правопорушенням.

Так, у ст. 104 КВК України мова ведеться про ОРД у колоніях, яка має пряме відношення до досліджуваної у цій роботі проблематики, враховуючи, що одним із завдань оперативно-розшукової діяльності у зазначених КВУ, закріплено таке із них, як запобігання і виявлення кримінальних правопорушень, вчинених у колоніях, а також порушення встановленого порядку відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк.

Крім цього, важливим завданням ОРД у колоніях є виявлення причин і умов, що сприяють вчиненню кримінальних та інших правопорушень (ч. 1 ст. 104 КВК).

Додатковим аргументом щодо значної та необхідної ролі ОРД у механізмі запобігання протиправній поведінці персоналу колоній в

Науковці тлумачать зміст цієї запобіжної діяльності як сукупність заходів боротьби зі злочинністю (кримінальними правопорушеннями), змістом яких є різноманітна робота держаних органів, громадських організацій, соціальних груп і громадян, що спрямована на усунення причин та умов, що породжують і сприяють злочинності, а також недопущення вчинення кримінальних правопорушень на різних стадіях злочинної поведінки [75, с. 144].

Як з цього приводу зробив висновок А. П. Закалюк, на відміну від інших видів запобіжної діяльності, спеціально-кримінологічні заходи запобігання кримінальним та іншим правопорушенням чинять вплив:

- 1) не тільки після вчинення злочину, але частіше до нього;
- 2) у сфері, яка лише частково регулюється правом;
- 3) засобами, що мають виключно цільове запобіжне призначення;
- 4) інколи паралельно із засобами інших видів запобігання кримінальним правопорушенням, але частіше після них [31, с. 328-329].

При цьому ще однією особливістю спеціально-кримінологічного запобігання протиправній поведінці певних осіб є те, що воно здійснюється за трьома головними напрямками, а саме:

1. Шляхом реалізації заходів кримінологічної профілактики, основним призначенням якої є перешкоджання дії небажаних явищ, зв'язків, наслідків чогось [22, с. 23] – це здійснюється у виді профілактики випередження, профілактики обмеження, профілактики усунення та профілактики захисту [22, с. 24-30].

2. У сфері діяльності по відверненню кримінальних правопорушень (ст. ст. 17-19 КК України). При цьому розрізняють загальне та індивідуальне відвернення цих правопорушень [22, с. 30-35], основу кого складають заходи оперативно-розшукової діяльності [182].

3. У формі припинення злочинів [22, с. 35-39].

запобіжниками вчинення кримінальних та інших правопорушень з боку цих осіб (вік, освіта, трудовий стаж, професійна кваліфікація, т. ін.).

Такі ж суттєві прогалини допущені автором зазначеної Моделі й у розділі 5 «Контроль і нагляд за діяльністю пенітенціарної системи України нового типу», в якому не знайшлося місця таким ключовим суб'єктом контролю, як: Верховна Рада України та громадськість.

У той самий час, слід визнати велику теоретичну та практичну цінність даної роботи І. Г. Богатирьова, який через 17 років після аналогічної розробки Г. О. Радова запропонував новий науково обґрунтований погляд та довів об'єктивну необхідність трансформації кримінально-виконавчої діяльності у пенітенціарну [12].

У цьому ж контексті прикладне значення має й інша доктрина – пенітенціарного права України, яка розроблена групою науковців у 2017 році [14], особливо ті її питання, що стосуються сучасного стану розвитку доктрини пенітенціарного права та перспективи розроблення пенітенціарного закону (розділ 3.3. даної монографії).

При цьому варто виокремити той висновок, до якого дійшли автори зазначеного дослідження, а саме: загальний вектор подальшого генезису становлення та розвитку пенітенціарного права має бути спрямований на запровадження основоположних принципів конституційного ладу в державі, що вважається запорукою цілісності та послідовності державної політики у сфері виконання покарань і формування пенітенціарної політики нового зразка – «від покарання – до покаяння», [12, с. 151], що, як видається, може слугувати відповідним підґрунтям при удосконаленні змісту загальносоціального запобігання кримінальним та іншим правопорушенням, що вчиняються персоналом колоній у процесі виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк.

Проте, ні в роботі Г. О. Радова, ні у працях І. Г. Богатирьова, ні в зазначеній вище монографії та інших наукових розробках окремо питання з питань запобіжної діяльності не розглядалися. Більш того, у

цих працях одне із фундаментальних положень процесу виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк, а саме – щодо змісту громадського контролю у даній галузі суспільних відносин у тому сенсі, як його пропагують у деяких сучасних публікаціях [51] та проаналізовано у даному дослідженні – трактується у звуженому змісті та по суті зводиться до закріплених на сьогодні положень з означеної проблематики у ст. 25 КВК України.

Без сумніву, з таким підходом у повній мірі погодитись не можна, особливо з урахуванням сучасних реалій кримінальної активності персоналу колоній у сфері виконання покарань та існуючих потенційних можливостей громадського контролю, які отримали своє закріплення на законодавчому рівні в Україні [181].

Таким чином, на підставі узагальнення отриманих у ході даного наукового пошуку результатів, варто виокремити наступні головні форми підвищення ефективності загальносоціального запобігання протиправній поведінці персоналу колоній в Україні, а саме:

1. Законодавчу діяльність – шляхом не тільки своєчасного регулювання суспільних відносин у виді закону та інших рішень Верховної Ради України, але й здійснення передбаченого Конституцією України контролю за сферою виконання покарань.

2. Нормативно-правову та організаційно-координаційну діяльність Кабінету Міністрів України.

3. Статутну діяльність центральних органів державної виконавчої влади України, зокрема у виді налагодження належної та ефективної взаємодії з органами та установами виконання покарань.

4. Господарську діяльність підприємств, організацій та установ усіх форм власності спрямованої на забезпечення працевлаштування засуджених до позбавлення волі та підвищення таким чином фінансового благополуччя колоній, включаючи й персонал цих КВУ.

5. Діяльність органів місцевого самоврядування та територіальних громад у різноманітних напрямках, зокрема й з питань соціального захисту персоналу колоній.

6. Громадської діяльності у сфері виконання покарань, основним змістом якої має стати громадський контроль за процесом виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк.

7. Діяльності інших осіб, включаючи близьких родичів засуджених та юридичних осіб, за допомогою якої мають ліквідуватись, нейтралізуватись, усуватись тощо детермінанти, що породжують, обумовлюють та корелюють вчинення кримінальних та інших правопорушень персоналом колоній у сфері виконання покарань України.

При цьому слід зазначити, що засобами підвищення ефективності загальносоціального запобігання протиправній поведінці персоналу колоній виступають ті ресурсні потенційні можливості, що визначені у соціально-правовій природі вказаних вище суб'єктів [127], враховуючи як сучасний стан (2017-2020 р. р.) кримінальних і корупційних діянь цих осіб, а також особливості детермінаційного комплексу причин і умов, що породжують та сприяють вчиненню цих суспільно небезпечних діянь [1], що сформувались у даному періоді дослідження, а також відображені у ньому закономірності формування, розвитку та реалізації кримінальної мотивації правопорушників, які мали місце у 1991-2016 р. р.

3.2. Стан спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням з боку персоналу УВП та основні напрями вдосконалення цієї діяльності

Як свідчить практика запобігання та протидії злочинності, у системі відповідних заходів, що здійснюються у зв'язку з цим, особливе місце і роль займає соціально-кримінологічне запобігання кримінальним та іншим правопорушенням [122].

інститут публічного права. Київ: ФОП Кандиба Т. П., 2019. №3 (9). С. 223-230

52. Колесник С., Єнін Є. Сім кіл пекла пенітенціарної системи. Зеркало недели. *Електронний ресурс*. Режим доступу : <https://dt.ua/internal/sim-kil-pekla-penitenciarnoyi-sistems-333623.ntml://dt.ua/gazeta/issue/1229>.

53. Колодчина А. Л. Реалізація Україною міжнародних стандартів у сфері захисту прав засуджених у місцях несвободи: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна академія Управління персоналом», 2020. 19 с.

54. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: прийнята 04.11.1950. Ратифікована Україною 17.07.1997 р. Набула чинності 11.09.1997 р. *Електронний ресурс*. Режим доступу: <https://uk.m.wikipedia.org.>wiki>.

55. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження і покарання: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 39/46 від 10.12.1984 р. Ратифікована Україною 26.01.1987 р. *Режим доступу*: <https://zakon.rada.gov.ua>.

56. Конституція України: прийнята 20 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

57. Концепція реформування (розвитку) пенітенціарної системи України: схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 року № 654-р. *Режим доступу*: <https://zakon.rada.gov.ua>.

58. Копотун І. М. Запобігання злочинам, що призводять до надзвичайних ситуацій у виправних колоніях: монографія. Київ: ПП «Золоті ворота», 2013. 472 с.

59. Корупційні та інші злочини, що вчиняються у сфері виконання покарань: кримінологічна характеристика та запобігання:

14) старшого по корпусному відділенню Державна установа «Маріупольський слідчий ізолятор» Південно-Східного міжрегіонального управління ДКВС України, старшого сержанта внутрішньої служби Я., який намагався пронести до ув'язнених під варту наркотичні засоби, тобто вчинив кримінальне правопорушення за ч. 2 ст. 307 КК України .

Отже, якщо узагальнити показники діяльності оперативних підрозділів внутрішньої безпеки ДКВС України за 2017-2020 р. р., то коефіцієнт їх «корисної» дії по запобіганню вчиненню кримінальних правопорушень з боку персоналу колоній у сфері виконання покарань складає лише 10% у їх загальній структурі (34 ініціативні провадження цих підрозділів із 342 зареєстрованих у колоніях зазначених суспільно небезпечних діянь).

Не кращі у цьому сенсі й показники діяльності оперативних підрозділів внутрішньої безпеки ДКВС України й з питань запобігання корупції .

У зв'язку з цим виникає цілком логічне питання: а, чи варто тримати у сфері виконання покарань України такі оперативні підрозділи, тим більше, що їх пряме підпорядкування Голові ДКВС України та входження у штат персоналу кримінально-виконавчої системи – це прямий конфлікт інтересів, мова про які ведеться у Законі України «Про запобігання корупції», а саме – ця суперечність між приватним інтересом цієї особи та її службовими повноваженнями, що впливає на об'єктивність чи неупередженість прийняття рішень, або на вчинення чи не вчинення дій під час виконання своїх повноважень (ст. 2 даного закону).

Як видається, більш ефективно та предметно зазначені оперативні підрозділи функціонували б у складі НАБУ чи ДБР при умові розширення на законодавчому рівні їх повноважень.

Як показали результати даного дослідження, на низькому рівні знаходиться й запобіжна діяльність у сфері виконання покарань

України й оперативних підрозділів колоній, хоча справедливості заради варто визнати, що запобігання кримінальним та іншим правопорушенням з боку персоналу цих КВУ не відноситься до їх прямих повноважень згідно відомчих нормативно-правових актів ДКВС України – і це також відноситься до перспективних напрямів удосконалення змісту спеціально-кримінологічного запобігання протиправній поведінці зазначених суб'єктів.

Такий висновок, принаймні, витікає із змісту:

1) ч. 2 ст. 50 КК України, у якій закріплена така мета покарання, як запобігання кримінальним правопорушенням з боку інших осіб (у даному випадку – персоналу колоній);

2) ч. 1 ст. 1 КВК України, відповідно до якої одним із завдань кримінально-виконавчого законодавства закріплено запобігання вчиненню кримінальних правопорушень з боку інших осіб, включаючи персонал колоній;

3) ч. 1 ст. 104 КВК, у якій чітко визначено, що здійснення ОРД у колоніях здійснюється з метою запобігання і виявлення кримінальних правопорушень, вчинених у колоніях (тобто персоналом в цих КВУ і в цьому випадку є об'єктом такої діяльності);

4) п. 14 ст. 92 Конституції України, відповідно до якої діяльність органів і установ виконання покарань визначається виключно законом.

Отже, правові засади підвищення ефективності діяльності щодо запобігання оперативними підрозділами вчиненню кримінальних та інших правопорушень з боку персоналу цих КВУ є достатніми – і це має стати одним із стратегічних напрямів реформ, що здійснюються у сфері виконання покарань України на підставі Концепції 2017 року [57].

Поряд цим, як встановлено в ході даного дослідження, на зазначеному шляху слід подолати ще одну проблему, а саме – налагодити належну взаємодію як оперативних підрозділів колоній, так і в цілому всієї системи ДКВС України з оперативними

підрозділів карного розшуку. *Вісник Київського університету внутрішніх справ*. 1996. Вип. 1. С. 130-137.

44. Кодекс законів про працю України: Закон Української РСР від 10 грудня 1971 року № 322-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 1971. № 50. Ст. 375.

45. Колб І. О. Забезпечення особистої безпеки засуджених у виправних колоніях України: монографія. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. 292 с.

46. Колб І. О. Соціально-правова природа застосування в Україні до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамування: монографія. Луцьк: видавництво «Терен», 2019. 546 с.

47. Колб І. О., Колб О. Г. Про роль методології дослідження у з'ясуванні змісту діяльності, пов'язаної із застосуванням сили до неповнолітніх засуджених. *Проблеми правового регулювання статусу неповнолітньої особи у кримінально-правовій сфері*: матеріали міжнар. кр. столу (м. Луцьк, 13 травня 2019 року). Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2019. С. 31-33.

48. Колб О. Г. Віктимологічний аспект злочинів, що вчиняє персонал виправних колоній. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2011. №1(1). С. 126-135.

49. Колб О. Г. Установа виконання покарання як суб'єкт запобігання злочинам: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київський національний університет внутрішніх справ, 2007. 513 с.

50. Колб О. Г., Колб І. О. Про деякі історичні аспекти реформування сфери виконання покарань. *Вісник пенітенціарної асоціації України. Пенітенціарна асоціація України; Науково-дослідний інститут публічного права*. Київ: ФОП Кандиба Т. П., 2018. №4 (6). С. 137-145.

51. Колб О. Г., Махніцький О. І. Зміст громадського контролю у сфері виконання покарань України. *Вісник пенітенціарної асоціації України. Пенітенціарна асоціація України; Науково-дослідний*

36. Звід принципів захисту всіх осіб, підданих затриманню у будь-якій формі: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 43/173 від 09.12.1988 р. *Режим доступу*: <https://zakon.rada.gov.ua>.

37. Ісевич О. О. В'язнична система Швеції: етапи формування та сучасний стан. *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті із законом, крізь призму правових реформ: зб. матеріалів VI Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 25 жовтня 2018 року). Київ: Ін-т крим.-викон. служби; ФОП Кандиба Т. П., 2018. С. 84-86.

38. Ісевич О. О., Паламарчук І. М. В'язнична система Королівства Данія на сучасному етапі. *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті зі законом, крізь призму правових реформ: зб. матеріалів V Міжн. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 24 листопада 2017 року). Київ: Ін-т крим.-викон. служби; ФОП Кандиба Т. П., 2017. С. 226-229.

39. Калашник Н. С. Досвід підготовки пенітенціарного персоналу Норвегії та Нідерландів. *Кримінально-виконавча політика України та Європейського Союзу: розвиток та інтеграція: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 27 листопада 2015 року). Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2015. С. 585-587.

40. Калашнік Н. Г., Колб О. Г. Положення про спостережні комісії: навч. посібник. Луцьк ПП Іванюк В. П., 2006. 258 с.

41. Кернякевич-Танасійчук Ю. В. Кримінально-виконавча політика України: монографія. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2019. 336с.

42. Кириченко В. Є. Японська пенітенціарна система: історико-правовий дискурс. *Кримінально-виконавча політика України та Європейського Союзу: розвиток та інтеграція: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 27 листопада 2015 року). Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2015. С. 8-13.

43. Ключев О. М., Судаков О. Є. Оцінка ефективності і стимулювання результатів діяльності оперативних підрозділів і

підрозділами інших правоохоронних органів, що має скласти основу результативної запобіжної діяльності у сфері виконання покарань та у цілому в нашій державі [84].

Знову ж таки, якщо виходити з результатів даної наукової розробки, то можна констатувати, що на сьогодні взаємодія оперативних підрозділів колоній з іншими оперативними підрозділами, мова про які ведеться в ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», нагадує і по формі, і по змісту героїв відомої байки Л. Глібова «Лебідь, Щука і Рак» [20].

Зокрема, як пояснити, що запобіжною діяльністю у колоніях у більшій мірі (замість того, щоб це робили оперативні підрозділи системи ДКВС України, включаючи й цих КВУ та внутрішньої безпеки) у сфері виконання покарань займаються оперативні підрозділи СБУ, Національної поліції, ДБР, Військової прокуратури, які згідно своїх статутних завдань могли б запобігати кримінальним правопорушенням у відповідних, що чітко визначені у законі та ст. 216 КПК України, галузях суспільних відносин .

Як встановлено в ході даного дослідження, немало питань у зв'язку з цим виникає й до органів прокуратури, які відповідно до вимог ст. 25 Закону України «Про прокуратуру» мають здійснювати координацію діяльності правоохоронних органів у запобіганні та протидії кримінальним правопорушенням, включаючи й у сфері виконання покарань .

Проте, на сьогодні зазначений державний орган через постійні та безсистемні реформи, а також «урізання» конституційних та інших функцій до вирішення завдань координаційного характеру підходить лише як «статист», а саме: забезпечує фіксацію в Єдиному реєстрі досудових розслідувань інформації (заяв) щодо кримінального правопорушення (ст. 214 КПК) та здійснює процесуальне керівництво по кримінальних провадженнях в порядку ст. 36 КПК, тобто протидіє,

а не запобігає вчиненню кримінальних та інших правопорушень, включаючи й сферу виконання покарань України [100].

Отже, якщо узагальнити отримані у ході даного наукового пошуку результати, то можна констатувати, що сьогодні сучасний стан спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним та іншим правопорушенням, що вчиняються персоналом колоній в процесі виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк, не в повній мірі співвідноситься з реальними проблемами, що виникають у зв'язку з цим, а запобіжна діяльність з означених питань є малоефективною через незадовільну взаємодію суб'єктів даного виду суспільного контролю та соціальної профілактики поміж собою (в основному, визначених у законі оперативних підрозділів) та низький рівень координації зазначеної діяльності з боку органів прокуратури, що виступає однією із детермінант, які обумовлюють вчинення персоналом колоній різноманітних правопорушень у сфері виконання покарань.

При цьому варто зазначити, що без активізації у цьому напрямі суб'єктів загальносоціального запобігання кримінальним та іншим правопорушенням, тобто без системного підходу до вирішення проблем кримінально-виконавчої діяльності [131], об'єктивно неможливо підвищити рівень й спеціально-кримінологічного запобігання протиправній поведінці з боку окремих осіб, зокрема, й персоналу колоній.

3.3. Форми та засоби удосконалення індивідуального запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються персоналом УВП.

Як показує практика, у системі заходів запобіжного характеру, що здійснюється у сфері виконання покарань України, особливе місце та

покаранню: прийнята 26.11.1987. Ратифікована Україною 24.01.1997. Набула чинності 01.09.1997. *Режим доступу:* <https://zakon.rada.gov.ua>.

29. Європейські пенітенціарні правила. *Режим доступу:* <https://zakon.rada.gov.ua>.

30. Загальна декларація прав людини: прийнята резолюцією ООН від 10 грудня 1948 року. Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями / упоряд. О. І. Шинальський, В. Г. Неділько, І. О. Артеменко та ін. Київ: Вид-во «Анна-Т», 2008. С. 12-17.

31. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3 кн. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. Кн. 1: Теоретичні засади та історія кримінологічної науки. 424 с.

32. Запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації установи виконання покарань: навч. посіб. / за заг. ред. д.ю.н., проф. О. Г. Колба. Луцьк: СПД Гадяк Ж. В., друкарня «Волиньполіграф», 2020. 320 с.

33. Запобігання злочинам, що вчиняються персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України у сфері виконання покарань: монографія / А. В. Савченко, В. Я. Конопельський, О. Г. Колб та ін.; за заг. ред. д.ю.н., проф., член-кореспондента НАПрУ Коваленка В. В. Луцьк: ПрАТ «Волинська обласна друкарня», 2017. 526 с.

34. Застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї у місцях позбавлення волі: навч. посібник / за заг. ред. д.ю.н., проф., О. М. Джужи та д.ю.н., проф. О. Г. Колба. Київ: Кондор-Видавництво, 2016. 236 с.

35. Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями / упоряд. О. І. Шинальський, В. Г. Неділько, І. О. Артеменко та ін. Київ: Вид-во «АННА-Т», 2008. 502 с.

21. Голдырев А. А. Передовой опыт зарубежных стран по охране объектов с использованием служебных собак совместно с техническими средствами. *Сучасна наука – пенітенціарній практиці: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 24 жовтня 2013 року)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2013. С. 515-518.

22. Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.

23. Гритенко О. А. Прогресивна система виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі: теоретичні та правові аспекти: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2020. 400 с.

24. Гришук В. К. Філософсько-правове розуміння відповідальності людини: монографія. 2-ге вид., переробл. і доповн. Хмельницький: Хмельн. ун-т управління та права, 2013. 768 с.

25. Д'ячук В. Ю. Міжнародна практика застосування режиму максимального рівня безпеки в установах виконання покарань. *Наука та освіта: ключові питання сучасності*. Чернігів: РВВ Академії пенітенціарної служби, 2018. Т. 2. С. 52-59.

26. Джужа О. М., Моїсєєв Є. М., Василевич В. В. Кримінологія. Спеціалізований курс лекцій зі схемами (Загальна та Особлива частини): навчальний посібник. Київ: Атіка, 2001. 368 с.

27. Дубчак Л. М. Застосування E-LE-AR-NING в системі підвищення кваліфікації атестованих співробітників Служби ув'язнення Польщі. *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті із законом, крізь призму правових реформ: зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 2 грудня 2016 року)*. Київ: Міністерство юстиції України; Ін-т крим.-викон. служби, 2016. С. 273-275.

28. Європейська конвенція про запобігання катуванню чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи

значну роль відіграє індивідуальне запобігання кримінальним та іншим правопорушенням [128].

У науці під зазначеним видом соціальної профілактики розуміють різновид запобігання кримінальним правопорушенням з боку конкретної особи [75, с. 146]. При цьому до об'єктів запобіжної діяльності у даному випадку у доктринальних джерелах відносять такі із них:

1) поведінка та спосіб життя осіб з високою імовірністю вчинення кримінального та іншого правопорушення (до таких, у колоніях можна віднести тих осіб з числа персоналу цих КВУ, які у побуті зловживають спиртними напоями; конфліктують у сім'ях; систематично порушують службову дисципліну; т. ін.);

2) соціальні елементи особистості, які відображають антисуспільну спрямованість особи (серед персоналу колоній це проявляється у виді дрібного хуліганства, систематичного притягання цих осіб до адміністративної відповідальності за порушення Правил дорожнього руху; вчинення дрібних крадіжок; т. ін.);

3) соціально значущі при формуванні і реалізації деякі психофізичні особливості індивідів (зокрема, особи з числа персоналу колоній, які вчиняють насильство щодо засуджених характеризуються наявністю таких ознак, як: підвищений рівень агресії, роздратованість, конфліктність тощо);

4) несприятливі умови оточуючого таку особу середовища та життєвого укладу (так, у більшості персоналу колоній відсутнє власне житло; низьким є освітній рівень, а також рівень правової свідомості та культури, з одного боку, та постійний негативний вплив на цих осіб з боку засуджених, а також «професійне вигорання» у зв'язку з цим, що стає наслідком їх професійної деформації та деградації) [90];

5) інші довготривалі діючі обставини, які визначають криміногенну ситуацію і полегшують вчинення кримінального правопорушення [75, с. 146] (якщо це стосується персоналу колоній, то

до таких учені відносять, зокрема, штучність та ізольованість кримінально-виконавчої (пенітенціарної) системи від суспільства [224, с. 421].

Прикладом професійної деформації можна назвати випадок вчинення корупційних правопорушень начальником Західного міжрегіонального управління ДКВС України, генерал-майором внутрішньої служби Д. у 2020 році, за що він був притягнутий до кримінальної відповідальності за ч. 3 ст. 368 КК України.

Як встановлено в ході даного дослідження, у науковій літературі можна зустріти й іншу класифікацію об'єктів індивідуального запобігання кримінальним та іншим правопорушенням.

Показовим у цьому контексті є науково обґрунтований підхід, викладений у проекті Закону України «Про профілактику злочинів» (1998 р.), у якому було визначено аж 11 об'єктів запобіжної діяльності (ст. 16) [26, с. 187].

Варто звернути увагу ще на один аспект індивідуального запобігання кримінальним та іншим правопорушенням. Мова ведеться про те, що одні науковці переконані, що цей вид запобіжної діяльності є органічною та необхідною складовою спеціально-кримінологічного запобігання, а тому не варто на теоретичному та практичному рівнях розглядати індивідуальне запобігання як окремий вид соціальної профілактики [74, с. 55-56].

У свою чергу, інші вчені доводять, що даний вид запобігання слід розглядати та реалізовувати його заходи як самостійний напрям запобіжної діяльності [75, с. 143, 146-147].

Є й група кримінологів, які, класифікуючи види запобіжної діяльності у сфері протидії злочинності на теоретичному рівні та виокремлюючи у зв'язку з цим як самостійний вид соціальної профілактики, все таки на практиці пропонують зазначену діяльність здійснювати у межах спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням [22, с. 39-42].

10. Білодід К. С., Осташко О. І. Іноземний досвід організації спеціальної фізичної підготовки в правоохоронних органах. *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті із законом, крізь призму правових реформ: зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 листопада 2017 року)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2017. С. 309-311.

11. Богатирьов А. І. Антикриміногенний вплив на злочинність у місцях несвободи України: монографія. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 432 с.

12. Богатирьов І. Г. Доктринальна модель побудови пенітенціарної системи України нового типу (інноваційний проект). Київ: ДПТС України, 2014. 56 с.

13. Богатирьов І. Г., Джуза О. М., Ільтяй М. П. Оперативно-розшукова діяльність в установах виконання покарань: монографія. Дніпропетровськ: Дніпропет. ун-т внутр. справ, 2009. 188 с.

14. Богатирьов І. Г., Пузирьов М. С., Шкута О. О. Доктрина пенітенціарного права України: монографія. Київ: ВД «Дакар», 2017. 236 с.

15. Богатирьов І. Національна програма трансформації кримінально-виконавчої системи в пенітенціарну систему України: проект. *Юридичний вісник України*. 2020. № 3(1280). С. 7.

16. Булько А. Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. Изд. 3-е, испр., перераб. Москва: Мартин, 2010. 704 с.

17. Василевич В. В. Кримінологічна політика України: монографія. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. 435 с.

18. Василевич В. В. Поняття кримінологічної характеристики насильницьких злочинів. *Право України*. 1997. № 12. С. 8-9.

19. Великий тлумачний словник української мови / укл. О. Єрошенко. Донецьк: ТОВ «Глорія Трейд», 2012. 864 с.

20. Глібов Л. Лебідь, Щука і Рак: байка. *Електронний ресурс*. Режим доступу: <http://ukrlit.org>>lebid schuka i rak.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bauwens A. Organisational change, increasing managerialism and social work value in the Belgian Houses of justice, Department of Offender Guidance. *Europe an journal of Probation*. 2011. № 3, Vol. 3. P. 15-30.
2. Dynamic Security: The Democratic Therapeutic Community in Prison / edited by Michael Parker. London : Jessica Kingsley Publishers, 2006. 288 p.
3. Henting H. The criminal and his victim / H. Henting. – New-York : Schocken Books, 1979. 461 p.
4. Popelnyuk, Taras (2020). Background phenomena in the content of criminological characteristics of penitention crimes. *Social and Human Sciences. Polish-Ukrainian scientific journal*, 02 (26). - Available at: [https://sciences.io.ua/s2743978/popelnyuk_taras_2020._background_phenomena_in_the_content_of_criminological_characteristics_of_penitention_crimes._social_and_human_sciences._polish-ukrainian_scientific_journal_02_26_\(accessed_25_August_2020\)](https://sciences.io.ua/s2743978/popelnyuk_taras_2020._background_phenomena_in_the_content_of_criminological_characteristics_of_penitention_crimes._social_and_human_sciences._polish-ukrainian_scientific_journal_02_26_(accessed_25_August_2020)).
5. Аванесов Г. А. Кримінологія: Прогностики. Управління. Горький: ГВШ МВД ССРСР, 1975. 423 с.
6. Александров Ю. В., Гель А. П., Семаков Г. С. Кримінологія: курс лекцій. Київ: МАУП, 2002. 296 с.
7. Ахілесова п'ята – Вікіпедія. *Режим доступу:* <https://ru.m.wikipedia.org.>wiki>.
8. Балинська О. М. Правова комунікація: вербально-біхевіористський підхід: монографія. Львів: ПАІС, 2008. 212 с.
9. Бараш Є. Концептуальні засади реформування Державної кримінально-виконавчої служби України та пробації. *Право України*. 2019. № 7. С. 14-39.

Як видається, не вдаючись при цьому до дискусії з означеного питання, а також виходячи з отриманих у його ході результатів, слід визнати більш наближеною до вирішення прикладних проблем науково обґрунтовану позицію тих учених, які виокремлюють індивідуальне запобігання кримінальним правопорушенням як самостійний вид запобіжної діяльності [3].

Як з цього приводу зробив висновок А. П. Закалюк, теорія запобігання злочинності (кримінальних правопорушень) визначає рівні, масштаби та різновиди цієї діяльності, які одночасно є її підставами видової запобіжної діяльності та охоплених її різновидами запобіжних заходів [31, с. 326].

Виходячи з цього та використавши критерій, пов'язаний з рівнями функціонування злочинності (кримінологічних правопорушень) та її проявів, він і виокремив як самостійний напрям соціальної профілактики індивідуальне запобігання суспільно небезпечній поведінці особи [31, с. 326].

Поряд з цим, варто погодитись у зв'язку з цим і з В. В. Василевичем, який обґрунтовано доводить у своїх працях, що при визначенні предмета кримінальної політики (а, запобігання кримінальним правопорушенням відноситься до одного з видів її реалізації на практиці) необхідно також спиратися на інтегровані якості соціальної політики держави, положення теорії управління та наукових галузей кримінально-правового (а, згідно закону діє принцип індивідуалізації вини та покарання [24, с. 611-663]) і кримінально-процесуального циклу (у КПК України, закріплено принцип законності (п. 2 ч. 1 ст. 7)), а також здобутки соціології, педагогіки та психології [17, с. 38], що важливо також і при здійсненні класифікації діяльності по запобіганню кримінальним та іншим правопорушенням, включаючи й сферу виконання покарань.

При цьому основу даної наукової роботи, зокрема у частині, що стосується розробки наукового обґрунтування заходів, спрямованих на

удосконалення даного виду соціальної профілактики склали результати доктринальних пошуків, здійснених ученими у цьому напрямі, відповідно до яких напрямками індивідуального запобігання кримінальним та іншим правопорушенням є: переконання, надання допомоги та примусу [75, с. 146].

Результати проведеного у ході даного наукового пошуку дослідження показали, що до основних проблем, що впливають на ефективність індивідуального запобігання кримінальним та іншим правопорушенням, які вчиняються персоналом колоній у сфері виконання покарань України, можна віднести:

1. Суттєві прорахунки при проведенні заходів переконання (процесу логічного обґрунтування особам з числа персоналу зазначених КВУ про відмову від кримінальної (протиправної) поведінки, злочинних намірів, антисуспільних настанов [75, с. 146]).

Зокрема, ні в особових справах прийнятих на службу (роботу) в ДКВС України осіб, ні в інших матеріалах, які стосувались цієї діяльності та не мали грифу для обмеженого користування (для службового користування, таємно, цілком таємно тощо) не виявлено під час їх аналізу при проведенні даного дослідження відповідних довідок, які засвідчували б факти здійснення щодо персоналу колоній заходів переконання.

У той самий час, систематичні бесіди з особами, схильними до вчинення кримінальних та інших правопорушень, щодо соціально-правових наслідків притягнення винних суб'єктів до кримінальної відповідальності [111], особливо в частині впливу її наслідків на подальшу професійну діяльність і кар'єру дітей і близьких родичів (а, це перешкоди на конкурсах по добору кандидатів на службу в правоохоронні органи, суду та інші державні силові структури, т. ін.), а також психологічні, емоційні, фізіологічні та інші «страждання» (обмеження, що витікають з факту затримань), які у статусі підозрюваного та підсудного переносить будь-який засуджений, без

Контрольні запитання до розділу 3:

1. *Що Ви розумієте під загальносоціальним запобіганням злочинності?*
2. *Які Ви можете назвати негативні тенденції у змісті сучасної державної політики у сфері виконання покарань України?*
3. *Які можна виокремити головні форми підвищення ефективності загальносоціального запобігання протиправній поведінці персоналу колоній в Україні?*
4. *За якими головними напрямками здійснюється спеціально-кримінологічне запобігання протиправній поведінці певних осіб?*
5. *Який сучасний стан спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним та іншим правопорушенням, що вчиняються персоналом колоній в процесі виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк?*
6. *Що розуміють в науці під таким видом соціальної профілактики як індивідуальне запобігання кримінальним та іншим правопорушенням?*
7. *Які є основні проблеми, що впливають на ефективність індивідуального запобігання кримінальним та іншим правопорушенням, які вчиняються персоналом колоній у сфері виконання покарань України?*
8. *В якій формі проявляється примус як напрям індивідуального запобігання кримінальним та іншим правопорушенням, що вчиняються персоналом колоній в процесі виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк?*

7) постійне проведення занять у системі підвищення службової підготовки, за результатами яких передбачити своєрідні контрольні та атестаційні заходи;

8) інші заходи примусу, які застосовуються до потенційних порушників закону з числа персоналу колоній, мова про які ведеться у наукових джерелах [98] та які потребують активізації, враховуючи сучасний стан індивідуального запобігання суспільно небезпечним діянням з боку цих осіб в Україні .

Таким чином, здійснений у цій роботі аналіз змісту даного виду запобіжної діяльності у сфері виконання покарань України показав, що у її змісті існує низка суттєвих проблем, які вкрай негативно впливають на ефективність процесу виконання – відбування покарань у виді позбавлення волі на певний строк, тобто виступають детермінантами, що спричинюють, обумовлюють і корелюють вчинення кримінальних та інших правопорушень з боку персоналу колоній.

Поряд з цим, очевидним у зв'язку з цим є й інший висновок по суті досліджуваної проблематики, а саме – тільки системний та комплексний підхід, який включає у своєму змісті заходи загальносоціального та спеціально-кримінологічного запобігання, дозволить вивести на новий якісний рівень ефективність індивідуальної запобіжної діяльності, що здійснюється відносно зазначених вище суб'єктів протиправної поведінки у сфері виконання покарань.

При цьому варто також констатувати, що у сьогоденні відповідним суб'єктам кримінологічної профілактики (у першу чергу, мова ведеться про оперативні підрозділи правоохоронних органів, перелік яких визначений у законі [125]) у сфері виконання покарань України слід нарешті відійти від практики «протидії» кримінальним та іншим правопорушенням до діяльності щодо запобігання цим суспільно небезпечним явищам та пріоритетною у ній визнати ранню профілактику.

сумніву, могли б зменшити кількість потенційних правопорушників з числа персоналу зазначених КВУ.

Знову ж таки, як свідчить практика, на ефективність індивідуального запобігання протиправній поведінці персоналу колоній досить позитивно впливає й включення спеціальних тем з означених питань у навчальні плани підготовки та підвищення кваліфікації персоналу ДКВС України у відповідних навчальних закладах Міністерства юстиції України.

На жаль, їх вивчення показало, що ні в навчальних центрах для молодшого начальницького складу (наприклад, у Білоцерківському центрі підготовки та перепідготовки персоналу органів та установ виконання покарань), ні в Академії Державної пенітенціарної служби, на базі якої проходять підвищення кваліфікації особи середнього та старшого начальницького складу ДКВС України, у навчальних програмах відсутні теми, що стосуються кримінально-правових та соціальних наслідків притягнення персоналу органів та установ виконання покарань до кримінальної відповідальності.

На жаль, немає таких тем (параграфів, підрозділів, глав тощо) і у підручниках та навчальних посібниках з курсу «Кримінологія» та «Кримінальне право України», що негативно впливає на рівень індивідуального запобігання кримінальним та іншим правопорушенням, які вчиняються у сфері виконання покарань України.

Аналогічні бесіди-переконання з особами з числа персоналу колоній можуть проводити і їх близькі родичі, які мають позитивний вплив на цих об'єктів (є моральними авторитетами; з думкою яких рахуються; надають різноманітну підтримку у скрутних життєвих ситуаціях, т. ін.).

Поряд з цим варто зазначити, що при таких формах впливу на потенційних правопорушників не сказано жодним словом і в загальних наукових кримінологічних джерелах [6, с. 129-143] і в спеціальних кримінологічних виданнях пенітенціарного спрямування [72], що, без

сумніву, й вплинуло на зміст і структуру навчальних програм по підготовці та підвищенню кваліфікації персоналом ДКВС України у спеціальних навчальних закладах.

У той самий час, ефективність позитивного впливу вербальних методів на особистість правопорушника є очевидною [111], а отже, має стати одним із засобів удосконалення прикладних засад індивідуального запобігання кримінальним та іншим правопорушенням з боку ДКВС України та його міжрегіональних управлінь.

На сьогодні ж, як встановлено в ході даного дослідження, практика індивідуального запобігання кримінальним та іншим правопорушенням, що вчиняються персоналом колоній у процесі виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк є зовсім іншою – її суб'єкти фактично відмовились від даної профілактики суспільно небезпечних діянь [5], а тільки протидіють ним, тобто реагують на факти вже підготовлених до вчинення кримінальних правопорушень (ст. ст. 14-15 КК України), чим не тільки не підвищують рівень ефективності запобіжної діяльності, але й розширюють і до того існуючі величезні межі недовіри суспільства до сфери виконання покарань та низького рівня авторитету роботи (служби) у зазначеній галузі суспільних відносин.

Наприклад, яка була необхідність затримання у 2017 році та в подальшому притягненні до кримінальної відповідальності службових осіб Менської виправної колонії № 91 Центрального міжрегіонального управління ДКВС України за ч. 1 ст. 172 КК «Грубе порушення законодавства про працю» за залучення засуджених на контрагентських роботах без укладення трудового договору, коли такі дії, з одного боку, були обумовлені завданнями щодо наповнення Спеціального фонду цієї КВУ грошовими коштами, а з іншого, могли бути припинені вже на стадії готування до вчинення цього кримінального правопорушення .

3) скороченню та інших структурних перемін у штаті колонії. У сьогоднішній, це, зокрема, обумовило ліквідацію зайвих УВП або «консервації» (тимчасового припинення їх роботи) цих об'єктів системи ДКВС України;

4) вирішення питання у судовому порядку про позбавлення потенційних правопорушників батьківських прав, права на управління транспортними засобами, права на законне володіння зброєю, т. ін.;

5) використання цих осіб (зокрема, працівників служби нагляду, безпеки та охорони) на постах, які не передбачають безпосереднього спілкування із засудженими та їх близькими родичами або носіння вогнепальної зброї чи спеціальних засобів забезпечення безпеки (резинових палок; засобів дратівливої дії; кайданків тощо [167].

Зокрема, як встановлено у ході спеціальних досліджень, практично щорічно кількість застосування сили та спеціальних засобів до засуджених, позбавлених волі, є однаковою, що свідчить про негативну тенденцію насильства, яка не тільки знижує рівень виправно-ресоціалізаційного процесу, але й суттєво нівелює зусилля цих КВУ з питань запобігання кримінальним та іншим правопорушенням, що вчиняються персоналом цих КВУ [46, с. 170-229].

Показовим у цьому сенсі є приклад, коли службові особи Жовноводської виправної колонії № 26 Південно-Східного міжрегіонального управління ДКВС України у 2017 році затримали засудженого, спричинивши йому тілесні ушкодження, за що були притягнуті до кримінальної відповідальності за ч. 2 ст. 365 КК України.

У цьому ж році в Одеській виправній колонії № 21 Південного регіону персонал цієї КВУ під час проведення обшуків у камерах спричинили тілесні ушкодження особам, які тримались у цих приміщеннях ;

6) постійне підвищення фізичної готовності персоналу колоній у ході щотижневих (не рідше 2-х разів на тиждень) занять по службовій підготовці та прийняття щомісячно заліків у цих осіб з цих питань;

сьогоденні, враховуючи сучасний стан злочинності (кримінальної активності) персоналу колоній у сфері виконання покарань України.

3. Має свої особливості реалізації у сучасних умовах, як встановлено в ході даного дослідження, й такий напрям індивідуального запобігання кримінальним та іншим правопорушенням, що вчиняються персоналом колоній в процесі виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк, як примус.

Цей захід до вказаної категорії потенційних правопорушників, як показує практика, у сфері виконання покарань проявляється у формі:

1) притягнення осіб з числа персоналу колоній до дисциплінарної відповідальності (як правило, шляхом позбавлення щомісячних преміальних виплат, у той самий час майже не застосовуються такі заходи впливу на правопорушника, як: усне попередження; письмове попередження та інші більш м'якші засоби реагування на протиправну поведінку правопорушників, що не тільки порушує принципи раціональності застосування примусу та справедливості, але й відображає загальну негативну тенденцію, що склалась у сьогоденні у правоохоронній практиці держави, де штраф визнається найефективнішим засобом державного примусу;

2) внутрішньої та зовнішньої ротації (від лат. *rotatio* – колообіг; рух по колу) [16, с. 509], тобто переміщення потенційних правопорушників з числа персоналу колоній з однієї посади на іншу як всередині цієї КВУ, так і за її межами (іншу КВУ у межах регіонального управління ДКВС України або УВП іншого міжрегіонального управління; т. ін.).

Правда, у зв'язку з тим, що у системі ДКВС України відсутній резервний (його ще називають відомчим або службовим) фондом житла, як встановлено в ході даного дослідження, ефективність індивідуального запобігання кримінальним та іншим правопорушенням з боку персоналу колоній залишається, на жаль, низькою;

2. Недоліки різноманітного характеру, що пов'язані з другим напрямом реалізації заходів індивідуального запобігання кримінальним та іншим правопорушенням, а саме – з наданням допомоги для тих осіб з числа персоналу колоній, поведінка яких та спосіб життя свідчать про високу ймовірність вчинення ними суспільно небезпечних діянь (ст. 11 КК України).

У першу чергу, мова ведеться про створення належних умов для отримання особами з числа персоналу колоній освіти на рівні бакалавра та магістра, що, як доведено на науковому рівні [31, с. 327] виступає одним із антикриміногенних заходів (у виді детермінаційних корелянтів) запобіжного спрямування, враховуючи, що у структурі цих правопорушників більшість суб'єктів мають тільки загальну середню освіту. Проте, звичайно (і це показали результати даної наукової розробки), освітній рівень не можна відносити до причинного зв'язку із злочинністю (кримінальними правопорушеннями), але між і першим і другою, без сумніву, є кореляційний зв'язок. Як у зв'язку з цим, зробив науково обґрунтований висновок А. П. Закалюк, підвищення рівня та поліпшення якості освіти опосередковано сприяє та має такий самий ефект при здійсненні запобіжної діяльності [31, с. 327].

Саме тому, якби деякі особи з числа персоналу колоній мали більш вищий рівень загального розвитку та освіти, то вони ніколи б не змінили свій статус, вчинивши те чи інше кримінальне правопорушення у сфері виконання покарань. Наприклад, безглуздим можна вважати протиправні діяння, вчинені у 2017 році медичними працівниками Чернігівської виправної колонії № 44 Центрального міжрегіонального управління ДКВС України у виді ненадання медичної допомоги засудженому до позбавлення волі, за що вони були притягнуті до кримінальної відповідальності за ч. 1 ст. 139 КК «Ненадання допомоги хворому медичним працівником», яка передбачає, крім основного покарання (штраф або громадські роботи, або виправні роботи), але й призначення додаткового покарання, а саме

– позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3-х років .

Ще більш алогічним, з огляду здорового глузду, можна назвати вчинення у 2017 році кримінального правопорушення заступником начальника Синельниківської виправної колонії № 94 Південно-Східного міжрегіонального управління із соціально-виховної та психологічної роботи, підполковником внутрішньої служби З., який за неправомірну вигоду в сумі 10 тис. гривень (менше, ніж його місячна зарплата) підготував позитивні матеріали щодо застосування умовно-дострокового звільнення засудженого з цієї КВУ (ст. 81 КК), за що був притягнутий до кримінальної відповідальності за ч. 3 ст. 368 КК України, санкція якої передбачає призначене покарання від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років з конфіскацією майна . Більш того, відповідно до положень ст. 54 КК ця особа може бути позбавлена судом спеціального звання «підполковника внутрішньої служби».

Ще однією проблемою, що пов'язана з наданням допомоги потенційним правопорушникам, як встановлено в ході даного дослідження, є відсутність у значній кількості осіб з числа персоналу колоній власного житла.

Таким чином, благі наміри Міністерства юстиції України, що були закріплені з цих питань у Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи 2017 року, залишились пустими деклараціями через відсутність державного фінансування на будівництво житла для персоналу ДКВС України [57]. А, відсутність належної взаємодії Мінюсту та його міжрегіональних управлінь в означеному напрямі з органами місцевого самоврядування і територіальними громадами тільки ускладнює вирішення даної проблеми, а також виступає однією із детермінант, що корелюють вчинення кримінальних та інших правопорушень з боку персоналу колоній.

В таких умовах, затвердженій державної програми щодо підвищення соціального захисту персоналу ДКВС України (на рівні Верховної Ради України у межах Національної доктрини розвитку пенітенціарної системи України, мова про яку все частіше ведеться у науковій літературі [15]) є необхідним та об'єктивно обумовленим завданням держави у сьогоденні.

Як встановлено в ході даного наукового пошуку, серед інших видів допомоги, яка має надаватись потенційним правопорушникам з числа персоналу колоній у межах індивідуальної запобіжної діяльності, звертають на себе увагу наступні із них:

а) необхідність у постійному психологічному забезпеченні життєдіяльності цих осіб у процесі виконання – відбуванні покарання у виді позбавлення волі, а саме: варто ввести у штат кожної колонії посаду психолога, який би займався профілактикою професійного «вигорання» персоналу колоній шляхом, зокрема, щомісячного тестування цих суб'єктів та розробляв відповідні заходи у цьому сенсі [110, с. 376-380].

Зокрема, якби вчасно психологом було виявлено відхилення у психіці та психології проблеми окремих осіб, то можна було б запобігти вчиненню у 2017 році у Чернігівському СІЗО Центрального міжрегіонального управління ДКВС України катування ув'язнених під варту персоналом цієї установи попереднього ув'язнення, за що вони були притягнуті до кримінальної відповідальності за ч. 1 ст. 127 КК України ;

б) потребою у підвищенні мовної культури та рівня вербального спілкування персоналу колоній як поміж собою, так і із засудженими, що дасть можливість мінімізувати конфліктність цих суб'єктів кримінально-виконавчих правовідносин, а також знизить застосування до осіб, які тримаються у місцях позбавлення волі, заходів вгамівного характеру, хоча останні дії й передбачені законом (ст. 106 КВК України) [46, с. 271-299];

в) інші, мова про які ведеться у науковій літературі [80, с. 399-436] та які потребують активізації і підвищення рівня ефективності їх реалізації у

Наукове видання

ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ЩО
ВЧИНЯЮТЬСЯ ПЕРСОНАЛОМ УСТАНОВ ВИКОНАННЯ
ПОКАРАНЬ УКРАЇНИ

Навчальний посібник

К 92 **Запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються персоналом установ виконання покарань України:** навчальний посібник / О. Г. Колб, В. Я. Конопельський, Новосад Ю. О. та ін.; за заг. ред. д.ю.н., проф., В. Я. Конопельського та д.ю.н., проф., заслуженого юриста України О. Г. Колба. Одеса: Одеський державний університет внутрішніх справ, 2022. 192 с.

ISBN 978-617-7977-87-1

У даному навчальному посібнику розглянуті питання, що стосуються сучасних проблем, пов'язаних із вчиненням кримінальних правопорушень персоналом установ виконання покарань України у галузі кримінально-виконавчої діяльності. У роботі обґрунтовано низку нових концептуальних положень, висновків і рекомендацій, що мають важливе теоретичне та практичне значення, з огляду вирішення завдань, які є актуальними та необхідними у ході проведення реформування сфери виконання покарань України.

Видання розраховано на науковців, науково-педагогічних працівників, магістрів та студентів юридичного профілю, а також на практичних працівників правоохоронних органів України.

УДК 343.8(477)

ББК 67.9(4Укр)409.1

Підписано до друку 24.03.2022. Формат 60×84^{1/16}

Ум. друк. арк. 12,0. Замовлення № 63. Наклад 100.

Папір офсетний Гарнітура Times. Друк офсетний.

Видавництво «Терен». 43025, м. Луцьк, вул Гаврилюка а, 14.

Тел.: 050-29556548, 096-5880970, teren.lutsk@gmail.com

Свідоцтво Державного комітету телебачення і радіомовлення України
ДК №1508 від 26.09.2003 р.

Друк ФОП Іванюк В. П.
43021, м. Луцьк, вул. Винниченка, 65.
Свідоцтво Держкомінформу України
ВЛн № 31 від 04.02.2004 р.

навч. посібник / за заг. ред. д.ю.н., проф. О. Г. Колба. Київ: Видавничий Дім «Кондор», 2019. 444 с.

60. Крикушенко О. Багатофакторний аналіз процесу виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі. *Право України*. 2019. № 7. С. 78-92.

61. Криминология: учебник для юрид. вузов / Под общ. ред. д.ю.н., проф. А. И. Долговой. Москва: Издательская группа ИНФРА.М-НОРМА, 1997, 784 с.

62. Кримінальна субкультура: поняття, суспільна небезпека, форми та засоби впливу на правопорядок в установах виконання покарань: навч. посібник / О. Г. Колб, О. М. Литвинов, І. О. Колб та ін.; за заг. ред. д.ю.н., проф. О. Г. Колба. Київ: Кондор-Видавництво, 2016. 222 с.

63. Кримінальний кодекс України: прийнятий 5 квітня 2001 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131.

64. Кримінально-виконавче право України: підручник / О. М. Джужа, І. Г. Богатирьов, О. Г. Колб, В. В. Василевич та ін., за заг. ред. д.ю.н., проф. О. М. Джужи. Київ: АТІКА, 2010. 752 с.

65. Кримінально-виконавче право України: підручник: ТОМ 1 (у 2-х т.) (Музика А. А., Конопельський В. Я., Письменний Є. О. та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Є. Ю. Бараша. Київ: Нац. акад. внутр. справ; ФОП Кандиба Т. П., 2018. 364 с.

66. Кримінально-виконавче право: підручник / Б. М. Головкін, О. Г. Колб, А. Х. Степанюк та ін.; за ред. Б. М. Головкіна, А. Х. Степанюка. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2019. 288 с.

67. Кримінально-виконавчий кодекс України: Науково-практичний коментар / Степанюк А. Х., Яковець І. С.; за заг. ред. д.ю.н., проф. А. Х. Степанюка. Харків: ТОВ «Одісей», 2005. 560 с.

68. Кримінально-виконавчий кодекс України: науково-практичний коментар / за заг. ред. д.ю.н., проф. В. В. Коваленка, д.ю.н., проф. А. Х. Степанюка. Київ: Атіка, 2012. 492 с.

69. Кримінально-виконавчий кодекс України: прийнятий 11 липня 2003 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3-4. Ст. 21.

70. Кримінально-процесуальний кодекс України: прийнятий 13 квітня 2012 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-13. Ст. 88.

71. Колб О. Г. Установа виконання покарань як суб'єкт профілактики злочинів: монографія. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки, 2006. 464 с.

72. Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (пенітенціарна кримінологія): посіб. / за заг. ред. д.ю.н., проф., О. М. Джужи. Київ: НАВС, 2013. 620 с.

73. Кримінологічні та оперативно-розшукові засади запобігання злочинам і правопорушенням, що вчиняються персоналом виправних колоній: монографія. за заг. ред. д.ю.н., проф. Коваленка В. В. Київ: Атіка-Н, 2011. 367 с.

74. Кримінологія: навчальний посібник / О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Г. Колб та ін.; за заг. ред. д.ю.н., проф. О. М. Джужи. Київ: Атіка, 2009. 312 с.

75. Кримінологія. Академічний курс. / за заг. ред. О. М. Литвинова. Київ: Видавничий дім «Кондор», 2018. 588 с.

76. Кримінологія: підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська та ін.; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. Харків: Право, 2014. 440 с.

77. Кримінологія: підручник для студентів вищих навчальних закладів / відп. ред. професор Я. Ю. Кондратьєва; за заг. ред. д.ю.н., проф. О. М. Джужи. Київ: Юрінком Інтер, 2002. 414 с.

78. Кубрак Р. М., Лень В. В. Кримінально-виконавча характеристика засуджених з психічними відхиленнями до позбавлення волі на певний строк: монографія. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2018. 272 с.

79. Ліховіцький Я. О. Кримінологічні засади запобігання злочинам, що вчиняються персоналом Державної кримінально-

університету імені Лесі Українки, кандидат юридичних наук, доцент — підрозділ 2.4. спільно з І. М. Василюком.

18. **Василюк Ігор Миколайович** — доцент кафедри права та фінансів Луцького інституту розвитку людини ВНЗ “Відкритий міжнародний університет розвитку людини “Україна”” — підрозділ 2.4. спільно з З. В. Зарадюк.

19. **Годлевська-Коновалова Альона Вікторівна** - прокурор Бучанської окружної прокуратури Київської області, кандидат юридичних наук - кандидат юридичних наук — підрозділ 1.3. спільно з Е. М. Кисилюком.

20. **Кісілюк Едуард Миколайович** - начальник відділу первинної та післядипломної освіти управління освітньої діяльності Департаменту освіти, науки та спорту Міністерства внутрішніх справ України, кандидат юридичних наук, доцент — підрозділ 1.3. спільно з А. В. Годлевською-Коноваловою.

9. **Коваленко Валентин Васильович** – головний науковий співробітник Міністерства юстиції України, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, заслужений юрист України — підрозділ 2.2 спільно з Л. М. Дучимінською.

10. **Дучимінська Леся Миронівна** — начальник Управління контрольно-перевірочної роботи Головного управління Пенсійного фонду України у Волинській області — підрозділ 2.2 спільно з В. В. Коваленком.

11. **Ковальчук Володимир Степанович** — начальник відділу ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань та інформаційно-аналітичної роботи Волинської обласної прокуратури - підрозділ 2.3. спільно з Р. О. Колб.

12. **Колб Роксолана Олегівна** — спеціаліст АТ КБ “Приватбанк”, кандидат юридичних наук - підрозділ 2.3. спільно з В. С. Ковальчуком.

13. **Братель Сергій Григорович** — перший проректор Одеського державного університету внутрішніх справ — кандидат юридичних наук, доцент — підрозділ 1.1. спільно з О. В. Сокальською.

14. **Сокальська Олена Володимирівна** – відповідальний редактор наукового журналу «Вісник пенітенціарної асоціації України» - підрозділ 1.1. спільно з С. Г. Брателем.

15. **Степанюк Анатолій Хомич** – професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор — підрозділ 1.2. спільно з Т. В. Попельнюком.

16. **Попельнюк Тарас Вікторович** – перший секретар Секції з питань гуманітарного та науково-технічного співробітництва Постійного представника України при відділенні ООН - кандидат юридичних наук — підрозділ 1.2. спільно з А. Х. Степанюк.

17. **Зарадюк Зоряна Валентинівна** — доцент кафедри кримінального права та процесу Волинського національного

виконавчої служби України: Автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2018. 40 с.

80. **Ліховіцький Я. О.** Злочини, що вчиняються персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України: кримінологічна характеристика та запобігання: монографія. Луцьк: ПП Іванюк В. П., 2017. 584 с.

81. **Ліховіцький Я. О.** Персонал органів та установ виконання покарань як суб'єкт виконання покарань в Україні: монографія. Луцьк: ПП Іванюк В. П., 2017. 556 с.

82. **Лопоха В. В.** Запобігання злочинам, що вчиняються персоналом виправних колоній України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Академія адвокатури України, 2016. 18 с.

83. **Лопоха В. В.** Запобігання злочинам, що вчиняються персоналом виправних колоній України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Академія адвокатури України, 2016. 224 с.

84. **Литвинов О. М.** Адміністративно-територіальна координація діяльності суб'єктів профілактики злочинів в Україні на місцевому рівні: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків: Харк. ун-т внутр. справ, 2002. 20 с.

85. **Лукаш А. С.** Згвалтування: кримінологічна характеристика, детермінація та попередження. Монографія / за ред. д-ра юрид. наук, проф. В. В. Голіни. Харків: Право, 2008. 256 с.

86. **Мартиненко О. А.** Злочини серед працівників ОВС України: їх детермінація та попередження: Автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. Харків: Нац. юрид. академія імені Ярослава Мудрого, 2007. 36 с.

87. **Мартыненко О. А.** Детерминация и предупреждение преступности среди персонала органов внутренних дел Украины: монография. Харьков: Изд-во ХНУВС, 2005. 496 с.

88. Махніцька К. Г. Про роль заборонених у місцях позбавлення волі предметів у механізмі вчинення злочинів засудженими. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2019. № 3(9). С. 252-259.

89. Медведєв В. С. Шляхи попередження та подолання професійної деформації працівників УВП. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1996. № 1. С. 42-47.

90. Медведєв В. С. Проблеми професійної деформації співробітників органів внутрішніх справ (теоретичні та прикладні аспекти): монографія: Київ: Либідь, 1996. 192 с.

91. Методичні рекомендації з підготовки та оформлення проектів законів України, нормативно-правових актів Президента України, Кабінету Міністрів України, МНС та дотримання правил нормопроектної техніки. *Електронний ресурс*. Режим доступу: <https://ukraine.ua.pravo.net>.

92. Мінімальні стандартні правила поведінки із засудженими. *Режим доступу*: <https://zakon.rada.gov.ua>.

93. Мокляк В. В. Протидія терористичній діяльності в Україні: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса, НАПрНУ, 2020. 19 с.

94. Науково-практичний коментар Кримінально-виконавчого кодексу України / А. П. Гель, О. Г. Колб, В. О. Корчинський та ін.; за заг. ред., А. Х. Степанюка. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 496 с.

95. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азоров, В. К. Гришук, О. Г. Колб та ін.; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.

96. Нежурбіда С. Етіологія злочину: теорії, аналіз, результати: монографія. Чернівці: Друк АРТ, 2013. 432 с.

Авторський колектив

1. **Тимчук Віктор Володимирович** — керівник Волинської обласної прокуратури — підрозділ 3.3 спільно з Ю. О. Новосадом.

2. **Губчак Олег Вячеславович** — перший заступник керівника Волинської обласної прокуратури — підрозділ 3.2. спільно з Ю. П. Степановою.

3. **Новосад Юрій Олександрович** — доктор юридичних наук, керівник Ковельської місцевої прокуратури Волинської області — підрозділ 3.3. спільно з В. В. Тимчуком.

4. **Степанова Юлія Петрівна** – доцент кафедри кримінального права і процесу Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, кандидат юридичних наук — підрозділ 3.2. спільно з О. А. Губчаком.

5. **Конопельський Віктор Ярославович** — доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального права та кримінології Одеського державного університету внутрішніх справ — загальна редакція, підрозділ 3.1. спільно з К. Ф. Погребною.

6. **Погребна Катерина Федорівна** - аспірант кафедри кримінального права та кримінології Одеського державного університету внутрішніх справ - підрозділ 3.1. спільно з В. Я. Конопельським.

7. **Колб Олександр Григорович** — професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України — вступ, підрозділ 2.1., загальна редакція — спільно з О. Є. Литвинюк

8. **Литвинюк Оксана Євгенівна** — заступник начальника бюджетного відділу Головного управління Пенсійного фонду України у Волинській області - вступ, підрозділ 2.1., загальна редакція — спільно з О. Г. Колбом

219. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 30.11.2015 р. № 2980321-15. *Режим доступу*: <https://zakon.rada.gov.ua>

220. Уголовно-исполнительный кодекс Республики Беларусь. Минск: Нац. центр правов. информации Республики Беларусь, 2000. 144 с.

221. Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські та політичні право від 16.12.1966 р.: набув чинності для України 25 жовтня 1991 р. р. Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями / упоряд. О. І. Шинальський, В. Г. Неділько, І. О. Артеменко та ін. Київ: Вид-во «Анна-Т», 2008. С. 46-48.

222. Шаглюнова С.А. Кримінально-правові та кримінологічні засади попередження хабарництва серед співробітників органів внутрішніх справ: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Національна академія внутрішніх справ України, 1999. 16 с.

223. Шкута О. О. Пенітенціарна система України: теоретично-прикладна модель: монографія. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2017. 366 с.

224. Шнайдер Г. Й. Криминология: пер. с нем. / под общей ред. и с передел. Л. О. Иванова. Москва: Издательская группа «Прогресс» – «Универс», 1994. 504 с.

225. Яковець І. С. Теоретичні та прикладні засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань: монографія. Харків: Право, 2013. 392 с.

226. Ярмола Н. С. Реформування української пенітенціарної системи: зарубіжний досвід (на прикладі німецької та норвезької моделі). *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті зі злочиним, крізь призму правових реформ: зб. матеріалів V міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 24 листопада 2017 року). Київ: Ін-т крим.-викон. Служби; ФОП Кандиба Т. П., 2017. С. 231-234.

97. Некоторые показатели деятельности уголовно-исполнительной системы МВД Украины в 1991 году. Киев: Главное управление по исполнению наказаний МВД Украины, 1992. 28 с.

98. Новосад Ю. О. Оперативно-розшукові засади запобігання злочинам і правопорушенням, що вчиняються персоналом виправних колоній: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів: Львів. Держ. ун-т внутр. справ, 2010. 20 с.

99. Новосад Ю. О. Кримінально-виконавчі засади участі прокуратури України у сфері виконання покарань: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького Національної академії наук України, 2019. 521 с.

100. Новосад Ю. О. Прокуратура України як учасник кримінально-виконавчої діяльності: монографія. Луцьк: ПрАТ «Волинська обласна друкарня», 2019. 462 с.

101. О понятийном аппарате теории безопасности (аксиологический подход). *Безопасность*. 1992. № 7-8. С. 149-157.

102. Оболенцев Ф. Актуальні проблеми латентної злочинності: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2001. 19 с.

103. Огляд рішень Європейського суду з прав Людини. Донецьк: Донецький Меморіал, 2011. 55 с.

104. Оперативно-службова і виробничо-господарська діяльність установ кримінально-виконавчої діяльності у I півріччі 1998 року: інформ. бюлетень. Київ: Державний департамент України з питань виконання покарань, 1998. № 1. 110 с.

105. Оперативно-службова та виробничо-господарська діяльність органів і установ виконання покарань України у 1998 році: інформ. бюлетень. Київ: Державний департамент України з питань виконання покарань, 1999. 87 с.

106. Оперативно-служебная деятельность учреждений уголовно-исполнительной системы МВД Украины в 1992 году:

информационный бюллетень. Киев: Главное управление по исполнению наказаний МВД Украины, 1993. № 4. 46 с.

107. Оперативно-служебная и производственно-хозяйственная деятельность учреждений уголовно-исполнительной системы за 1993 год: информ. бюллетень. Киев: ГУИН МВД Украины, 1994. 88 с.

108. Основы методологии научных исследований: навч. посіб. для студ. і курсантів / П. С. Прибутко, Н. В. Засць, Г. І. Лукянець та ін.; за ред. П. С. Прибутко. Київ: НАВС, 2015. 156 с.

109. Основные направления реформы уголовно-исполнительной системы в Украинской ССР: утверждены постановлением Кабинета Министров Украинской ССР от 11 июля 1991 года № 88. Киев: Главное управление по исполнению наказаний МВД Украинской ССР, 1991. 18 с.

110. Плиско В. И. Регуляция состояния напряженности сотрудников в стрессогенных ситуациях. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 2001. № 6. С. 376-380.с

111. Покарання та його карально-виправний вплив на засуджених, колишніх співробітників правоохоронних органів: монографія / за заг. ред. Т. А. Денисової. Запоріжжя: Просвіта, 2011. 270 с.

112. Положення про дільницю слідчого ізолятора на території виправної колонії: затверджено наказом ДДУПВП від 30 грудня 2003 року № 280. *Режим доступу*: <https://www.rada.gov.ua>.

113. Попельнюк Т. В. Про діалектичний взаємозв'язок і взаємообумовленість структурних елементів кримінологічної характеристики злочинів, що вчиняються у сфері виконання покарань України. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2020 № 3 (13). С. 137-144.

114. Попельнюк Т. В., Коваленко В. В. Про роль міжнародно-правових актів у запобіганні злочинам, що вчиняються персоналом установ виконання покарань. *Інтелектуальна власність і право на шляху до сталого розвитку України*: матеріали II Міжнар. наук.-практ.

211. Статут організації Об'єднаних Націй: прийнятий 26.06.1045 року. <https://zakon.rada.gov.ua>.

212. Степанюк А. Х. Актуальні проблеми виконання покарань (сутність та принципи кримінально-виконавчої діяльності: теоретико-правове дослідження), *Вибрані праці*. Харків: Право, 2017. С. 8-408.

213. Степанюк А. Х., Автухов К. А. Процесуальні аспекти доктрини кримінально-виконавчого права. *Правова доктрина України*: у 5 т. Харків: Право, 2013, Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. С. Батиргарєєва та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. С. 784-798.

214. Степанюк А. Х., Яковець І. С. Втілення міжнародних стандартів у практику діяльності кримінально-виконавчої системи України: монографія. Харків: Вид-во «Кроссруд», 2007. 184 с.

215. Стиврениекс М. Э. Исполнение наказания в виде лишения свободы в Латвии: теория и практика. *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті із законом, крізь призму правових реформ: зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 2 грудня 2016 року). Київ: Міністерство юстиції України; Ін-т крим.-викон. служби, 2016. С. 8-10.

216. Стрельцов Є. Л., Орловський Б. М. Провокація кримінально-правового захисту особи у законодавстві зарубіжних країн. *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті із законом, крізь призму правових реформ: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 2 грудня 2016 року). Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2016. С. 223-226.

217. Супрун М. О., Пахомов І. В. Основні етапи розвитку соціально-виховної роботи із засудженими в пенітенціарних установах України. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2018. № 4(6). с. 146-154.

218. Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закладів / за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. 368 с.

204. Реалізація принципу диференціації та індивідуалізації: виконання покарань у кримінально-виконавчій діяльності України: навч. посібник (О. Г. Колб, В. Я. Конопельський, А. В. Савченко та ін.) за заг. ред. д.ю.н., проф. О. М. Джузи та д.ю.н., проф. О. Г. Колба. Київ: Кондор-Видавництво, 2016. 336 с.

205. Рішення Конституційного Суду України «У справі за конституційним зверненням Київської міської ради, професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів України (справа про тлумачення терміну «законодавство») № 12-пр/98 від 09 липня 1998 року. *Офіційний Вісник України*. 1998. № 32. Ст. 1209.

206. Руденко В. І. Мотиви вчинення злочинів персоналом установ виконання покарань України: поняття та запобігання їх на практиці: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя: Класичний приватний у-нт, 2018. 20 с.

207. Рябчинська О. П. Система покарань в Україні: поняття, значення та принципи побудови: монографія. Запоріжжя: акцент Інвес-Трейд, 2013. 448 с.

208. Сахнік О. В. Практична та гуманістична спрямованість професійної підготовки пенітенціарного персоналу зарубіжних країн. *Зарубіжний досвід функціонування пенітенціарних систем: сторінки історії та виклики сьогодення: матеріали кр. столу* (м. Київ, 14 травня 2015 року). Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2015. С. 82-85.

209. Свідоцтво про Державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації: рішення Міністерства України у справах преси та інформації. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*: Бюлетень. Київ: Київський інститут внутрішніх справ, 1996. № 1. С. 1.

210. Синьов В.М., Климов М.В. Концепція кадрового забезпечення діяльності пенітенціарної системи. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*: Бюлетень. Київ: Київський інститут внутрішніх справ, 1996. № 1. С. 70-85.

конф. (м. Київ, 19 квітня 2019 р.). Київ: ФОП Кандиба Т. П. 2019. С. 342-344.

115. Попельнюк Т. В., Колб С. О. Про деякі практичні аспекти кримінологічної характеристики злочинів, що вчиняються у сфері виконання покарань України. *Актуальні питання теорії та практики в галузі права, освіти, соціальних та поведінкових наук – 2020: матеріали міжнар.наук.-практ. конф.* (м.Чернігів, 23–24 квітня 2020 р.). Чернігів: Ак-я ДПтС, 2020. С. 98-100.

116. Попельнюк Т. В., Топчій В. В. Щодо змісту діяльності персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України з питань забезпечення національної безпеки. *Гуманітарна наука XXI століття: сучасні виклики в галузі права, освіти, соціальних та поведінкових наук: матеріали заочної міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Чернігів, 06 листопада 2020 р.). Чернігів: Академія ДПтС, 2020. С. 296-298.

117. Попельнюк Т. Кримінологічна характеристика особи з числа персоналу колоній, яка вчиняє злочини у сфері виконання покарань. *Актуальні проблеми забезпечення захисту прав та свобод людини в умовах інтеграції України в європейський простір: матеріали міжнар. конф.* (м. Львів, 25 жовтня 2019 р.). Львів: СПОЛОМ, 2019. С. 285-288.

118. Попельнюк Т. Про деякі змістовні аспекти поняття «кримінологічна характеристика злочинів. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави: матеріали VIII Всеукр. наук.-практ. конфер.* (м. Львів, 30 травня 2019 р.). Львів. 2019. С. 147-148.

119. Попельнюк Т., Колб О. Деякі теоретичні та прикладні аспекти, що стосуються усунення прогалин у кримінально-виконавчому законодавстві України. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення: матеріали міжвузів. наук.-практ. круглого столу* (м. Київ, 28 трав. 2020 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 88-90.

120. Попельнюк Т., Журавська З. Кримінологічна характеристика злочинів, що вчиняються у місцях позбавлення волі України. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави*: збірник тез IX Всеукраїнської науково-практичної конференції. (м. Львів, 30 травня 2020 р.). Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2020. С. 133-135.

121. Попельнюк Т., Колб О., Затко Й. Про соціально-правову природу заходів вгамування, що застосовуються до засуджених, позбавлених волі. *Вдосконалення правового механізму захисту прав та свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції*: матеріали Всеукраїнської конференції, (м. Львів, 27 березня 2020 р.). Львів : Інститут права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка», 2020. С. 185-188.

122. Попельнюк Т., Майко Т. Підвищення ефективності запобігання кримінальним правопорушенням – одна з умов забезпечення національної безпеки у сфері виконання покарань. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності*: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 26 лютого 2021 р.). Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2021. С. 164-166.

123. Попельнюк Т.В. Про деякі детермінанти, що сприяють вчиненню злочинів персоналом виправних колоній України. *Прикладна економіка: від теорії до практики*: матеріали II наук.-практ. інтернет-конф. (м. Луцьк, 01 березня 2021 р.). Луцьк: Волинський інститут ім. В. Липинського ПрАТ «ВНЗ «МАУП», 2021. С. 102-105.

124. Попельнюк Т.В. Про деякі ознаки кримінологічної характеристики осіб з числа персоналу ДКВС України, які вчиняють злочини. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2018 № 3 (5). С. 180-187.

125. Попельнюк Т.В. Про кримінологічну характеристику злочинів, що вчиняються у сфері виконання покарань України. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2019. № 2 (8). С. 159-167.

196. Про утворення Державного департаменту України з питань виконання покарань: Указ Президента України від 22 квітня 1998 року № 344/98. *Урядовий кур'єр*. 1998. № 82-83.

197. Про чисельність Державної кримінально-виконавчої служби України: Закон України від 02.03.2000 № 1526-III. *Режим доступу*: <https://zakon.rada.gov.ua>.

198. Пузирьов М. С. Пенітенціарні системи України та Швейцарії: порівняльний аналіз фундаментальних засад функціонування. *Кримінально-виконавча політика України та Європейського Союзу: розвиток та інтеграція*: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 27 листопада 2015 року). Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2015. С. 54-57.

199. Пузирьов М. С. Порівняльний аналіз виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк в Україні та зарубіжних країнах: монографія. Київ: ВД «Дакор», 2018. 514 с.

200. Пузирьов М. С. Порівняльний аналіз застосування основних засобів виправлення і ресоціалізації засуджених в Україні та Франції. *Кримінально-виконавча політика України та Європейського Союзу: розвиток та інтеграція*: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 27 листопада 2015 року). Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2015. С. 604-607.

201. Радов Г. О. Першочергові проблеми пенітенціарної політики України на сучасному етапі. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*: Бюлетень. Київ: Київський ін-т внутр. справ, 1996. № 1. С. 12-16.

202. Радов Г. О. Роль та місце пенітенціарної системи в структурі державного управління України. Доктринальна модель Закону «Про пенітенціарну систему України». *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*: Бюлетень. Київ: Київський ін-т внутр. справ, 1997. № 2. С. 11-52.

203. Радов Г. Персонал и взаимодействие тюрьмы и общества. *Тюрьма и общество*: материалы семинара персонала учреждений по исполнению наказаний Донецкой области: Донецк: «Донецкий Мемориал», 2000. 116 с.

затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2002 р. № 167. *Режим доступу*: <https://zakon.rada.gov.ua>.

188. Про програму приведення умов тримання засуджених, які відбували покарання у місцях позбавлення волі, а також осіб, що тримаються у слідчих ізоляторах і лікувально-трудовах профілакторіях, у відповідність з міжнародними стандартами: постанова Кабінету Міністрів України від 26 січня 1994 р. № 31. *Режим доступу*: <https://zakon.rada.gov.ua>.

189. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2-3. Ст. 12.

190. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 р. № 1861-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 14-15, № 16-17. Ст. 133.

191. Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у I кварталі 2021 року. *Режим доступу*: <https://kvs.gov.ua/important-info/for-public/>

192. Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 році: Департамент ДКВС Міністерства юстиції України, 2017. 34 с.

193. Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2020 році. *Режим доступу*: <https://kvs.gov.ua/important-info/for-public/>

194. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.

195. Про тимчасові слідчі ізолятори на територіях виправно-трудовах колоній: постанова Верховної Ради України від 6 травня 1993 р. № 3195-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 24. Ст. 268.

126. Попельнюк Т.В., Колб І.О. Співвідношення понять «безпека» та «національна безпека України»: теоретичний аспект у сенсі сучасної правової політики. *Правова політика України: історія та сучасність*: матеріали I Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Житомир, 8 жовтня 2020 року). Житомир: Житомирська політехніка. 2020. С. 46-48.

127. Попельнюк Т.В., Колб І.О. Щодо деяких історичних періодів взаємодії релігійних організацій та органів і установ виконання покарань України. *Приклади правового врегулювання душпастирського служіння у пенітенціарній системі в країнах Європи*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 3 грудня 2018 р.). Київ: ФОП Кандиба Т.П., 2018. С. 62-64.

128. Попельнюк Т.В., Колб О.Г. Зміст кримінологічної характеристики правопорушень, що вчиняються у сфері виконання покарань в Україні. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення*: матеріали міжвуз. наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 22 березня 2019 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 26-28.

129. Попельнюк Т.В., Колб О.Г. Про деякі змістовні елементи поняття кримінологічної характеристики кримінальних правопорушень, що вчиняються у сфері виконання покарань України. *Право і суспільство: науковий журнал*. 2018. № 6. Ч. 2. С. 156-162.

130. Попельнюк Т.В., Ткачук В. Є. Зміст кримінологічної характеристики злочинів, що вчиняються персоналом колоній. *Сучасні кримінологічні дослідження: методи, напрями, перспективи*: збірник тез міжнарод. наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 14 листопада 2019 р.). Київ: ДНДІ МВС України, 2019. С. 97-99.

131. Попельнюк Т.В., Ткачук В. Є. Про деякі проблеми діяльності воєнізованих формувань у сфері виконання покарань. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності*: III Всеукр. наук.-практ. конф. (м.

Хмельницький, 1 березня 2019 р.). Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2019. С. 351-353.

132. Попельнюк Т. В., Топчій В. В. Діяльність національної поліції по запобіганню злочинів проти основ національної безпеки України. *Наука і вища освіта: ХХІХ Міжнар. наук. конф.* (м. Запоріжжя, 11 листопада 2020 р.). Запоріжжя: КПУ, 2020. С. 117.

133. Попельнюк Тарас. Відомості про стан та ефективність діяльності із запобігання злочинам як системний елемент кримінологічної характеристики. *Підприємництво, господарство і право.* 2020. № 11. С. 213-217.

134. Попельнюк Тарас. Про деякі кримінологічні ознаки особи, яка вчиняє злочини у сфері виконання покарань України. *Вдосконалення правового механізму захисту прав та свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції:* матеріали Всеукр. конф. (м. Львів, 29 березня 2019 р.). Львів: СПОЛОМ, 2019. С. 330-332.

135. Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: затверджені наказом ДДУПВП від 25 грудня 2003 р. № 275. *Режим доступу:* <https://www.rada.gov.ua>.

136. Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: затверджені наказом Міністерстві юстиції України від 28 серпня 2018 року № 2823/5. *Режим доступу:* <https://www.rada.gov.ua>

137. Право на особисту безпеку засуджених до позбавлення волі в Україні: поняття, зміст та форми забезпечення: навчальний посібник / А. В. Баб'як, В. В. Василевич, І. О. Колб та ін.; за заг. ред. д.ю.н., професора О. М. Джужи та д.ю.н., професора О. Г. Колба. Львів: Галицька видавнича спілка, 2104. 254 с.

138. Правова статистика: підручник / О. М. Джужа, Г. С. Поліщук та ін.; за заг. ред. професора О. М. Джужи. Київ: Атіка, 2014. 448 с.

139. Правові засади діяльності прокуратури у сфері виконання покарань / Є. В. Дудко, І. О. Колб, А. В. Савченко та ін., за заг. ред.

176. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 4 квітня 1995 р. № 116/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України.* 1995. № 19. Ст. 134.

177. Про концепцію реформування Державної-кримінально-виконавчої служби України: затверджена Указом Президента України від 25 квітня 2008 року № 401/2008. *Режим доступу:* <https://zakon.rada.gov.ua>.

178. Про ліквідацію територіальних органів управління Державної пенітенціарної служби та утворення територіальних органів юстиції: постанова Кабінету Міністрів України від 18 травня 2016 р. № 348. *Офіційний вісник України.* 2016. № 44. Ст. 1117.

179. Про міжнародні договори: Закон України від 29.06.2004 № 1906-IV. *Відомості Верховної Ради України.* 2004. № 50.ст. 540.

180. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України.* 2018. № 31. Ст. 241.

181. Про національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України.* 2015. № 40-41. Ст. 379.

182. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року. *Відомості Верховної Ради України.* 1992. № 22. Ст. 303.

183. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 09 грудня 2010 року. *Офіційний вісник України.* 2010. № 94. Ст. 3334.

184. Про пенітенціарну систему України: проект Закону України / (суб'єкт права законодавчої ініціативи – Кабінет Міністрів України) № 5293 від 22.03.2021. *Режим доступу:* <http://w1.c1.rada.gov.ua.zweb2>.

185. Про попереднє ув'язнення: Закон України від 30.06.1993 № 113-IX. *Відомості Верховної України.* 1993. № 35. Ст. 360.

186. Про пробацію: Закон України від 05.02.2015. *Режим доступу:* <https://zakon.rada.gov.ua>.

187. Про Програму подальшого реформування та державної підтримки кримінально-виконавчої системи на 2002-2005 р. р.:

168. Про затвердження Положення про Державну пенітенціарну службу України: Указ Президента України від 06 квітня 2011 року № 394/2011. *Офіційний вісник України*. 2011. № 28. Ст. 1161.

169. Про затвердження положення про Наукову раду Державної пенітенціарної служби України та її склад: наказ ДПтС України від 16.08.2011. № 311. Київ: ДПтС України, 211, 6 с.

170. Про затвердження Порядку приведення експериментального проекту щодо платної послуги з надання поліпшених побутових умов та харчування особам, узятим під варту, в слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби України: наказ Міністерства юстиції України від 06.05.2020 № 1587/5. *Режим доступу*: <https://zakon.rada.gov.ua>.

171. Про затвердження Порядку проведення службових розслідувань у Державній кримінально-виконавчій службі України: наказ міністерстві юстиції України від 12.03.2015 № 356/5. *Режим доступу*: <https://zakon.rada.gov.ua>.

172. Про затвердження Програми подальшого реформування та державної підтримки кримінально-виконавчої системи на 2002-2005 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2002 р. № 167. *Режим доступу*: <https://zakon.rada.gov.ua>.

173. Про затвердження Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 р. р.: Указ Президента України від 20.05.2015 № 5/2015. *Урядовий кур'єр*. 26.05.2015 р. № 92.

174. Про інформацію Кабінету Міністрів України про хід виконання постанови Верховної Ради України від 6 травня 1993 року «Про тимчасові слідчі ізолятори на територіях виправно-трудових колоній»: постанова Верховної Ради України від 9 грудня 1997 р. № 701/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 52. Ст. 329.

175. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лютого 2014 р. № 794-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 13. Ст. 222.

д.ю.н., проф. О. М. Джужа та д.ю.н., проф. О. Г. Колб. Київ: Кондор-Видавництво, 2016. 240 с.

140. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 27. Ст. 282.

141. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 № 3460-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 51. Ст. 577.

142. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.2003 № 638-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 25. Ст. 180.

143. Про виведення Державного департаменту України з питань виконання покарань з підпорядкування МВС України: Указ Президента України від 12 березня 1999 р. № 248/99. *Офіційний вісник України*. 1999. № 11. Ст. 24.

144. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 37-38. Ст. 2004.

145. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 № 2232-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 385.

146. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України відносно спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закон України від 22.11.2018 № 2617-VIII. *Режим доступу*: <http://search.ligazakon.ua>>link1.

147. Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів: Закон України від 08 квітня 2014 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 23. Ст. 869.

148. Про внесення змін до наказу Міністерства юстиції України, міністерства охорони здоров'я України від 15.05.2014 р. № 1348/5/572: наказ Міністерства юстиції України та Міністерства охорони здоров'я України від 01.07.2020 № 2256/5/1491. *Режим доступу*: <https://search.ligazakon.ua>.

149. Про внесення змін і доповнень у деякі нормативно-правові акти з питань виконання кримінальних покарань: Закон України від 16.10.2012р. № 5461-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 5. Ст. 62.

150. Про втрату чинності Положення про Державну пенітенціарну службу України: Указ Президента України від 20.06.2019 № 419/2019. *Режим доступу*: <https://zakon.rada.gov.ua>.

151. Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави: Закон України від 19 червня 2003 р. № 975-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 46. Ст. 366.

152. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23 грудня 1993 р.(в редакції від 16.01.2014): *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 11. Ст. 50.

153. Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23 червня 2005 року. *Офіційний вісник України*. 2005. № 30. С. 4-10.

154. Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 року № 889-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 4. Ст. 43.

155. Про державну статистику: Закон України від 17 вересня 1992 року № 2614-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 43. Ст. 608.

156. Про державну таємницю: Закон України від 21 січня 1994 року № 3855-XII. *Відомості Верховної Ради України*. № 16. Ст. 93.

157. Про деякі питання щодо забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: постанова Кабінету Міністрів України від 15 жовтня 2004 р. № 1378. *Режим доступу*: <https://zakon.rada.gov.ua>.

158. Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2010 році. Київ: ДПтС України, 2011. Кн. 2. 48 с.

159. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. Ст. 314.

160. Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV. *Урядовий кур'єр*. 2004. 20 квіт. С. 2-3.

161. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 49. Ст. 2056.

162. Про затвердження Виправно-трудоного кодексу Української РСР: Закон Української РСР від 23 грудня 1970 року № 3325-07. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1971. № 1. Ст. 6.

163. Про затвердження Державної програми покращення умов тримання засуджених та осіб, взятих під варту, на 2006-2010 роки: постанова Кабінету міністрів України від 3 серпня 2006 р. № 1090. *Режим доступу*: <https://zakon.rada.gov.ua>.

164. Про затвердження експериментального проекту щодо платної послуги з надання поліпшених побутових умов та харчування особам, узятим під варту, в слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби України: постанова Кабінету Міністрів України від 22 квітня 2020 року № 305. *Режим доступу*: <https://zakon.rada.gov.ua>.

165. Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події і накази МВС України від 08.02.2019 № 100. *Режим доступу*: <https://zakon.rada.gov.ua>.

166. Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини: Указ Президента України від 25.08.2015 № 501/2015. *Урядовий кур'єр*. 02.09.2-15. № 160.

167. Про затвердження переліку та Правил застосування спеціальних засобів військовослужбовцями Національної гвардії під час виконання службових завдань: постанова Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 р. № 1024. *Офіційний вісник України*. 2018. № 3. Ст. 117.